

แบบเรียน
หมวดพระธรรมวินัย
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒
ของ กระทรวงศึกษาธิการ

สำหรับใช้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียบเรียง

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา

ด้วยกรมวิชาการ ได้จัดทำหนังสือแบบเรียนหมวดพระธรรม-
วินัย สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้
พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๖

(คุณหญิงอัมพร มีสุข)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แบบเรียนหมวดพระธรรมวินัย

ชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๖

ของ

กระทรวงศึกษาธิการ

สำหรับใช้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

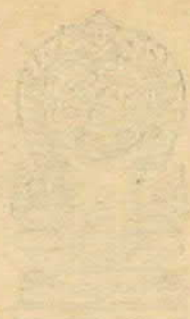
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียบเรียง

พิมพ์ครั้งแรก ๓,๐๐๐ ฉบับ

๘/-

(สงวนลิขสิทธิ์)

๗๐๖๕๖๑

คำนำ

เนื่องด้วยกระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตร
ประโยคประถมศึกษาตอนปลาย สำหรับพระภิกษุและสามเณรใน
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ แล้ว
กรมวิชาการจึงได้จัดทำแบบเรียนหมวดพระธรรมวินัย สำหรับชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๖ ขึ้น โดยรวมภาคพุทธประวัติ ภาคธรรม และ
ภาควินัย ไว้ด้วยกัน

แบบเรียนหมวดพระธรรมวินัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ นี้
กรมวิชาการได้ขออนุมัติกระทรวงศึกษาธิการ ถวายให้เป็นภาระ
ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียบเรียง
ขึ้น และอาราธนาพระธรรมวโรดม (สนิท เขมจารี ป.ธ.๘) กับ
ให้นายสิริ เพ็ชรไชย ป.ธ.๘ เป็นผู้ตรวจ หวังว่าหนังสือจะเป็น
ประโยชน์ แก่พระ ภิกษุ และ สามเณร ใน โรงเรียน พระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา ตามสมควร

กรมวิชาการ

คำสั่งกรมการศาสนา

ที่ ๑๗๘/๒๕๑๕

เรื่อง ให้หน่วยพิมพ์และเจ้าหน้าที่ศาสนิก (พ.จ.ศ.) จัดพิมพ์
และจำหน่ายแบบเรียนวิชาพระปริยัติธรรมสำหรับชั้น
ประถมศึกษาตอนปลายและชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ตามที่กรมวิชาการได้จัดทำแบบเรียนวิชาพระปริยัติธรรม
สำหรับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดย
ถวายให้เป็นภาระของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรม-
ราชูปถัมภ์ เป็นผู้เรียบเรียง และอาราธนา พระธรรมปิฎก (สนิท
เชมจารี ป.ธ. ๙) กับให้ นายสิริ เพ็ชรไชย ป.ธ. ๙ เป็นผู้ตรวจ
กรมการศาสนาได้ขออนุญาต กรมวิชาการให้หน่วยพิมพ์และเจ้าหน้าที่
ศาสนิก (พ.จ.ศ.) เป็นผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายแบบเรียนดังกล่าว บัดนี้
กรมวิชาการได้พิจารณาอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามที่ขอ

จึงให้หน่วยพิมพ์และเจ้าหน้าที่ศาสนิก (พ.จ.ศ.) ทำเนิ
การจัดพิมพ์และจำหน่ายแบบเรียนวิชาพระปริยัติธรรม สำหรับชั้น

๑. ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะรองที่ พระธรรมวโรดม
เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๕

จ

ประถมศึกษาตอนปลาย และชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พร้อมทั้งให้คำ
ลิขสิทธิ์แก่ผู้เรียบเรียงตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ

ทรง^{๕๕} ตงแต่^{๕๕}บัด^{๕๕}นี้เป็น^{๕๕}ต้น^{๕๕}ไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

ธีระวงษ์

(นายเชอ สาริมาณ)

อธิบดีกรมการศาสนา

คัมภีร์ที่อ้างอิงในแบบเรียน

อจ. อฏฐก.	=	อจกฤตทศนิกาย	อฏฐกนิปาต
อจ. จตูกก.	=	„	จตูกกนิปาต
อจ. ฉกุก.	=	„	ฉกุกนิปาต
อจ. ปญจก.	=	„	ปญจกนิปาต
อุทาน. อ.	=	ขุททกนิกายขุชกถา	อุทานวณฺณนา (ปรมัตถทีปนี)
ขุ. อิติ.	=	ขุททกนิกาย	อิติวุตตก
ขุ. ชา. ทสก.	=	„	ชาตก ทสกนิปาต
ขุ. อ.	=	ขุททกนิกายขุชกถา	ขุททกปาจวณฺณนา (ปรมัตถโชติกา)
ขุ. มหา.	=	ขุททกนิกาย	มหานิทฺเทส
ชา. อ.	=	ชาตกขุชกถา	
ที. ปา.	=	ทีฆนิกาย	ปาฏิวกุค
ที. มหา.	=	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ปปญฺจสุทฺธิ	=	มชฺฌิมนิกายขุชกถา	
ปรมัตถโชติกา	=	ขุททกนิกายขุชกถา	
		ขุททกปาจวณฺณนา	
ม. อ.	=	มชฺฌิมนิกายขุชกถา	(ปปญฺจสุทฺธิ)
ม. อุ.	=	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺเสก
มงฺกล.	=	มงฺกลตฺถทีปนี	

ม.ม.	=	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺเฑนาสก
ม. มุ.	=	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺเฑนาสก
วิ. จุล.	=	วินย	จุลลวคฺค
วินย. อ.	=	วินยญฺจรกถา	(สมนฺตปาสาทิกา)
วิ. มหา.	=	วินย	มหาวคฺค
วิสุทฺธิ.	=	วิสุทฺธิมคฺค	
สมนฺต.	=	สมนฺตปาสาทิกา	(วินยญฺจรกถา)
ส. มหา.	=	สยฺยตฺถนิกาย	มหาวารวคฺค
สมุจฺจลวิลาสินี	=	ทิมฺมินิกายญฺจรกถา	

วาลา

หมายเหตุ

๑. ในการอ้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้บอกชื่อคัมภีร์ เล่ม
ชื่อ และหน้า เช่น ท.มหา. ๑๐/๖๔/๘๖. หมายถึง
ทิมฺมินิกาย มหาวคฺค พระไตรปิฎกบาลี เล่มที่ ๑๐
ข้อที่ ๖๔ หน้า ๘๖ เป็นต้น
๒. ในการอ้างคัมภีร์อื่น ได้บอกชื่อคัมภีร์ เล่ม และหน้า
เช่น สมนฺต. ๑/๒. หมายถึง สมนฺตปาสาทิกา ภาคที่ ๑
หน้าที่ ๒ เป็นต้น
๓. ในการอ้างชื่อคัมภีร์ ได้ใช้ชื่อย่อบ้าง ชื่อเต็มบ้าง

ก. ภาคพุทธประวัติ

บทที่ ๑	ลำดับพระวงศ์	....	....	....	....	....	๑
	ก. ศากยวงศ์	....	....	....	....	....	
	ข. โกถียวงศ์	---	---	---	---	---	
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	....	
บทที่ ๒	แคว้นและเมืองที่ควรรู้	....	....	....	....	....	๕
	ก. สภาพของอินเดียโบราณ	....	....	....	....	....	
	๑. อาณาเขต	....	....	....	....	....	
	๒. ประชาชน	....	....	....	....	....	
	๓. ความเชื่อถือ	....	....	....	....	....	
	๔. การแบ่งชนชั้นในอินเดีย	....	....	....	....	....	
	ข. แคว้นและเมืองที่ควรรู้	....	....	....	....	....	
	๑. แคว้นศากยะ	....	....	....	....	....	
	๒. แคว้นโกถียะ	....	....	....	....	....	
	๓. แคว้นมคธ	....	....	....	....	....	
	๔. แคว้นกาสิ	....	....	....	....	....	
	๕. แคว้นโกศล	....	....	....	....	....	

	๖. แก้ววันวัชชี	....	....	....	....
	๗. แก้ววันมัลละ	....	....	....	....
	คำถามประจำบท	....	....	....	....
บทที่ ๓	ปฐมเทศนาและอนัตตลักขณสูตร	....	....	....	๑๘
	ก. บัญญัติวัคคีย์	....	....	....	....
	ข. ทรงตักสินพระทัยประกาศสัจธรรม	....	....	....	....
	ค. ปฐมเทศนา	....	....	....	....
	ง. อนัตตลักขณสูตร	....	....	....	....
	คำถามประจำบท	....	....	....	....
บทที่ ๔	การปลงพระชนมายุสังขาร	....	....	....	๒๗
	ก. การปลงพระชนมายุสังขาร	....	....	....	....
	ข. เหตุที่ทรงปลงพระชนมายุสังขาร	....	....	....	....
	ค. พุทธกิจพรรษาสุดท้าย	....	....	....	....
	คำถามประจำบท	....	....	....	....
บทที่ ๕	วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	....	....	....	๓๑
	ก. วันอัฐมี	....	....	....	....
	ข. วันเข้าพรรษา	....	....	....	....
	ค. วันออกพรรษา	....	....	....	....
	คำถามประจำบท	....	....	....	....
บทที่ ๖	ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย	....	....	....	....
	ก. พิธีบวชนาค	....	....	....	๓๘

(๓)

ข. ประเพณีลอยกระทง	....	....	....
ค. ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่	....	....	....
ง. ประเพณีทำบุญปีใหม่	....	....	....
จ. ประเพณีทำบุญเทศน์มหาชาติ	....	....	....
คำถามประจำบท	....	....	....

บ. ภาคธรรม

บทที่ ๑	คุณของพระพุทธศาสนา	....	....	....	๕๗

ก. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา	....	....	....
ข. พระรัตนตรัย	....	....	....
ค. คุณของพระรัตนตรัย	....	....	....
ง. ไตรสรณาคมน์	....	....	....
คำถามประจำบท	....	....	....

บทที่ ๒	อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓	....	....	....	๖๒

อกุศลมูล ๓

๑. โลภะ ความอยากได้
๒. โทสะ ความกิดประทุษร้าย
๓. โมหะ ความหลง

กุศลมูล ๓

๑. อโลภะ ความไม่อยากได้
๒. อโทสะ ความไม่โกรธ
๓. อโมหะ ความไม่หลง

คำถามประจำบท	....	....	....	....

บทที่ ๓ สัมมุปธาน ๔ ..... ๗๑

๑. สังวรปธาน เพียรระวัง ๗๑

๒. ปธานปธาน เพียรละ ๗๑

๓. ภาวนापธาน เพียรเจริญ ๗๑

๔. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษา ๗๑

คำถามประจำบท ๗๑

บทที่ ๔ ธรรมสวนานิสงส์ ๕ ..... ๗๕

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง ๗๕

๒. ย่อมเข้าใจสิ่งที่เคยฟังแล้วแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ๗๕

๓. ย่อมกำจัดความสงสัยให้หมดไปได้ ๗๕

๔. ย่อมทำความเห็นให้ถูกต้องได้ ๗๕

๕. ย่อมมีจิตผ่องใส ๗๕

คำถามประจำบท ๗๕

บทที่ ๕ บุญกิริยาวัตถุ ๗๘

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ ๗๘

๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล ๗๘

๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการภาวนา ๗๘

คำถามประจำบท ๗๘

บทที่ ๖

บูชา ๒ ..... ๘๔

๑. อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ ....

๒. ธัมมบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม ....

คำถามประจำบท ....

บทที่ ๗

ปฏิสันถาร ๒ ..... ๘๖

๑. อามิสปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยสิ่งของ

๒. ธัมมปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยธรรม ....

คำถามประจำบท ....

บทที่ ๘

การวะ ๖ ..... ๘๘

๑. สัตถุการวตา ความเคารพในพระศาสดา

๒. ธัมมการวตา ความเคารพในพระธรรม ....

๓. สังฆการวตา ความเคารพในพระสงฆ์ ....

๔. ศึกษาการวตา ความเคารพในการศึกษา

๕. อปฺปมาทการวตา ความเคารพในความไม่ประมาท

๖. ปฏิสันถารการวตา ความเคารพในการปฏิสันถาร

คำถามประจำบท ....

บทที่ ๙

อปฺปณณกปฏิบัติทา ๓ ..... ๙๓

๑. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ ....

๒. โภชเน มัตตัญญุตา รู้ประมาณในโภชนะ

๓. ชาคริยานุโยค ขยันหมั่นเพียรตั้งตัวอยู่เป็นนิตย์

(๖)

	คำถามประจำบท	....	....	....	....
บทที่ ๑๐	กัลยาณมิตร ๔ และมิตรปฏิรูป ๔	....	....	....	๖๙
	กัลยาณมิตร ๔				

๑. มิตรมีอุปการะ ....
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ....
๓. มิตรแนะนำประโยชน์ ....
๔. มิตรรักใคร่คอยอนุเคราะห์ ....

มิตรปฏิรูป ๔

๑. คนปอกลอก ....
  ๒. คนตีแต่พูด ....
  ๓. คนหัวประจบ ....
  ๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย ....
- คำถามประจำบท ....

บทที่ ๑๑	ทิศ ๖	....	....	....	....	๑๐๒

๑. บิดามารดา เป็นทิศเบื้องหน้า ....
  ๒. ครูอาจารย์ เป็นทิศเบื้องขวา ....
  ๓. บุตรภรรยา เป็นทิศเบื้องหลัง ....
  ๔. มิตรสหาย เป็นทิศเบื้องซ้าย ....
  ๕. คนรับใช้และคนงานเป็นทิศเบื้องล่าง ....
  ๖. พระสงฆ์ เป็นทิศเบื้องบน ....
- คำถามประจำบท ....

บทที่ ๑๒	สมบัติของอุบาสก ๕	.....	.....	.....	.....	๑๐๗
	๑. มีศรัทธา	.....	.....	.....	.....	
	๒. มีศีล	.....	.....	.....	.....	
	๓. มีเหตุผล ไม่ตื่นตูม ถือหลักกรรม ไม่ถืองมงาย	.....	.....	.....	.....	
	๔. ไม่ทำบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา	.....	.....	.....	.....	
	๕. ขวนขวายในการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา	.....	.....	.....	.....	
	คำถามประจำบท	.....	.....	.....	.....	

บทที่ ๑๓	ธาตุ ๔	.....	.....	.....	.....	๑๑๑
	๑. ปฐวีธาตุ ธาตุดิน	.....	.....	.....	.....	
	๒. อาโปธาตุ ธาตุน้ำ	.....	.....	.....	.....	
	๓. เตโชธาตุ ธาตุไฟ	.....	.....	.....	.....	
	๔. วาโยธาตุ ธาตุลม	.....	.....	.....	.....	
	คำถามประจำบท	.....	.....	.....	.....	

บทที่ ๑๔	พุทธศาสนสุภาษิต	.....	.....	.....	.....	๑๑๕
	คำถามประจำบท	.....	.....	.....	.....	

ก. ภาควินัย

บทที่ ๑	อุปัชฌายวัตร	.....	.....	.....	.....	๑๑๘
	ความหมาย	.....	.....	.....	.....	
	เหตุผลในการทรงบัญญัติอุปัชฌายวัตร	.....	.....	.....	.....	
	คำถามประจำบท	.....	.....	.....	.....	

บทที่ ๒	อาจารย์วัตร	....	....	....	....	๑๒๓
	ความหมาย	....	....	....	....	
	ประโยชน์แห่งการปฏิบัติอาจารย์วัตร					
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	
บทที่ ๓	บิณฑจาริกวัตร	....	....	....	....	๑๒๔
	ความหมาย	....	....	....	....	
	ความสำคัญของบิณฑจาริกวัตร	....	....	....	....	
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	
บทที่ ๔	เสนาสนวัตร	....	....	....	....	๑๒๘
	ความหมาย	....	....	....	....	
	ความสำคัญของเสนาสนวัตร	....	....	....	....	
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	
บทที่ ๕	วัจฉกวัตร	....	....	....	....	๑๓๒
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	
บทที่ ๖	กายบริหาร	....	....	....	....	๑๓๕
	วัตถุประสงค์ของกายบริหาร	....	....	....	....	
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	
บทที่ ๗	ปารชิก ๔	....	....	....	....	๑๓๘
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	
บทที่ ๘	สังฆาติเสส ๑๓	....	....	....	....	๑๔๒
	คำถามประจำบท	....	....	....	....	

ก. ภาคพุทธประวัติ

บทที่ ๑

ลำดับพระวงศ์

พระพุทธเจ้าของเราในได้เสด็จอุบัติในศากยวงศ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตกับโกถียวงศ์สืบมาแต่พระเจ้าโอกกากราช ลำดับพระวงศ์ในศากยวงศ์และโกถียวงศ์ มีดังนี้

ก. ศากยวงศ์

กษัตริย์แห่งศากยวงศ์ได้ครองราชย์ในกรุงกบิลพัสดุ์ สืบต่อมาโดยลำดับ จนถึงพระเจ้าชยเสนะ พระเจ้าชยเสนะ มีพระราชโอรสพระนามว่า สีหหนุ และพระราชธิดาพระนามว่า ยโสธรา พระเจ้าสีหหนุ ได้อภิเษกสมรสกับพระนางกาญจนนา หรือ กัจจานา พระกนิษฐภคินี ของพระเจ้าอัญชนะ แห่งโกถียวงศ์ เมื่อพระเจ้าชยเสนะสวรรคตแล้ว พระเจ้าสีหหนุได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อมา มีพระราชโอรส ๕ พระองค์ คือ สุทโธทนะ สุทโกทนะ สักโกทนะ โธโตทนะ อมิโตทนะ พระราชธิดา ๒ พระองค์ คือ อมิตาปมิตา

พระเจ้าสุทโธทนะ ได้อภิเษกสมรสกับพระนางสิริมหามายา พระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนะแห่งโกถียวงศ์ เมื่อพระเจ้าสีหหนุสวรรคตแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะ ได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อมา มีพระราชโอรส ๑ พระองค์ คือ เจ้าชายสิทธัตถะ

เมื่อพระนางสิริมหามายาสันพระชนม์แล้ว พระเจ้าสุทโธทนะ
ได้อภิเษกสมรสกับพระนางปชาบดีโคตมี มีพระราชโอรส ๑ พระองค์
คือ นันทกุมาร และพระราชธิดา ๑ พระองค์ คือ รูปนันทา

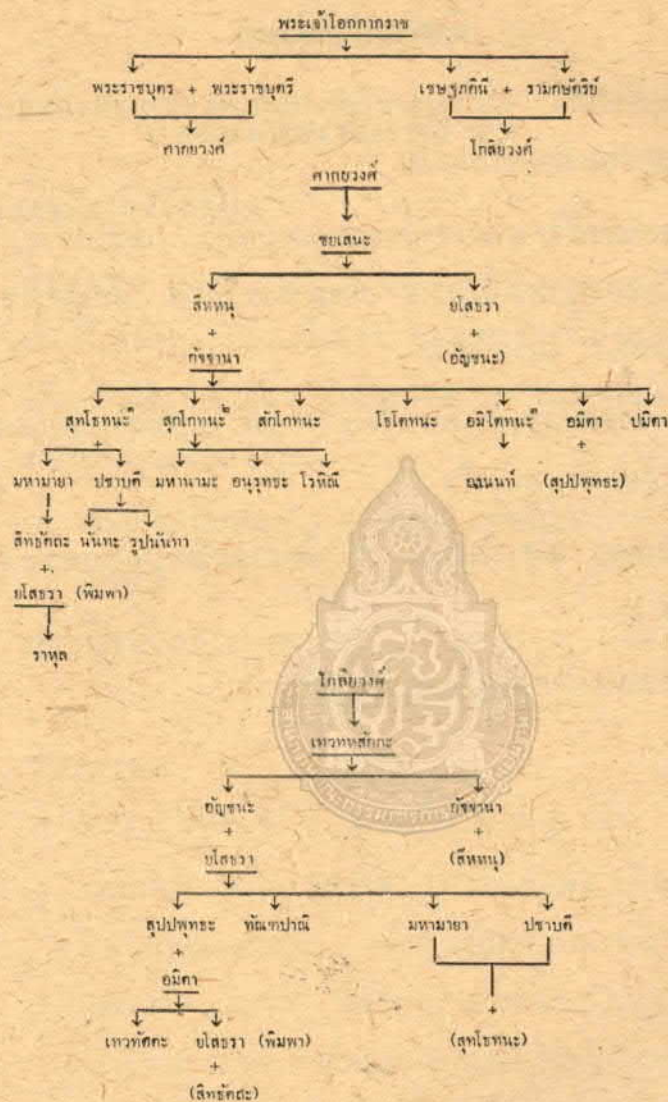
เจ้าชายสิทธัตถะ ได้อภิเษกสมรสกับพระนาง ยโสธรา หรือ
พิมพา หรือ ภัททกัจจานา พระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะแห่ง
โกถียวงศ์ มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง พระนามว่า ราหุล

บ. โกถียวงศ์

กษัตริย์แห่งโกถียวงศ์ ได้ครองราชย์ในกรุงเทวทหะ สืบต่อมา
โดยลำดับ จนถึงพระเจ้าอัญชนะ พระเจ้าอัญชนะได้อภิเษกสมรสกับ
พระนางยโสธรา พระกนิษฐภคินีของพระเจ้าสีหหนุ มีพระราชโอรส ๒
พระองค์ คือ สุปปพุทธะ และ ทัณฑปาณิ มีพระราชธิดา ๒ พระองค์
คือ พระนางสิริมหามายา และ พระนางปชาบดีโคตมี
พระเจ้าสุปปพุทธะ ได้อภิเษกสมรสกับพระนางอมิตา มีพระราชโอรส
๑ พระองค์ พระนามว่า เทวทัต มีพระราชธิดา ๑ พระองค์
พระนามว่า ยโสธรา หรือ พิมพา หรือ ภัททกัจจานา

ส่วนลำดับวงศ์ของพระประยูรญาติองค์อื่น ๆ ให้ดูในแผนผัง
ดังต่อไปนี้

แผนผังลำดับพระวงศ์

๑. พระวราชโอรส ๕ องค์ของพระเจ้าสีหหนุ ตามที่แสดงในแผนผังนี้ กล่าวตามคัมภีร์ปญฺญสุทฺธิ อรรถกถาฉินฉินนิกาย (ม.อ.๒/๔๑) และคัมภีร์มัททวาท (Mhv. P. 12) แต่ในคัมภีร์ปรัมนตโรตติกา อรรถกถาสุทฺตนิบาต (สุตฺต.อ.๒/๒๐๐) แสดงพระนามพระวราชโอรส ๕ แยกไปเป็น ๕ สุทโธทนะ อมิตโธทนะ โรโธทนะ สุกโธทนะ สุกโธทนะ
๒. ตามคัมภีร์ ปญฺญสุทฺธิ อรรถกถาฉินฉินนิกาย (ม.อ.๒/๔๑) มัทนามะ และ อนรุทธะ เป็นพระวราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ แต่ในคัมภีร์มโนรธปุณฺนี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย (อังฺ.อ.๑/๒๐๕) กล่าวว่า มัทนามะและอนรุทธะเป็นพระวราชโอรสของพระเจ้าอมิตโธทนะ
๓. อนันท์ เป็นพระวราชโอรสของพระเจ้าอมิตโธทนะ ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ค่อปมิตฺต คัมภีร์สุทฺตนิบาต อรรถกถาฉินฉินนิกาย (ที.อ.๒/๑๐๕) คัมภีร์ปญฺญสุทฺธิ อรรถกถาฉินฉินนิกาย (ม.อ.๒/๔๑) และคัมภีร์มโนรธปุณฺนี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย (อังฺ.อ.๑/๒๐๖)

คำถามประจำบท

๑. พระเจ้าสีหหนุ มีพระราชโอรสและพระราชธิดากี่พระองค์ ?
จงบอกพระนามมาให้ครบ
๒. เมื่อพระนางสิริมหามายาสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าสุทโธทนะ
ทรงอภิเษกสมรสกับใคร ? มีพระราชโอรส และพระราชธิดา
กี่พระองค์ ? ใครบ้าง ?
๓. พระเจ้าโอกกากราช คือ ใคร ? มีความสัมพันธ์กับศากยวงศ์
และโกลิยวงศ์ อย่างไร ?
๔. กัททกัจจานา คือ ใคร ? มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า
อย่างไร ?
๕. จงเขียนแผนผังลำดับโกลิยวงศ์มาดู

บทที่ ๒

แคว้นและเมืองทศวรร

ก. สภาพของอินเดียโบราณ

๑. อาณาเขต

อินเดียสมัยโบราณ เรียกว่า ชมพูทวีป ซึ่งในปัจจุบันได้
แก่ อินเดีย ปากีสถาน และ เนปาล ชมพูทวีปนั้น แบ่ง
ออกเป็น ๒ เขต คือ

ก. มัชฌิมประเทศ คือ ภาคกลาง เรียกอีกอย่างว่า มัชฌิม-
ชนบท

ข. ปัจฉิมประเทศ คือ ภาครอบนอก หรือ ชายแดน
เรียกอีกอย่างว่า ปัจฉิมชนบท

๒. ประชาชน

ประชาชนในชมพูทวีป แบ่งเป็น ๒ พวก คือ

ก. มลลิกษะ หรือ ทรวาท (ทรวาติเยน) เป็นพวกที่อยู่
ในดินนั้นมาก่อน ถือว่าเป็นพวกไม่เจริญ ถูกพวก
อารยัน เรียกว่า ทัสยู บ้าง ทาษ บ้าง พวกมลลิกษะ
นี้พ่ายแพ้แก่พวกอริยกะซึ่งรุกเข้าไปในชมพูทวีป และ
กลายเป็นทาสของพวกอริยกะบ้าง อพยพหนีถอยลงมา
ทางใต้โดยลำดับบ้าง

ข. อริยกะ หรือ อารยัน เป็นพวกที่อพยพจากทางเหนือ
เข้าไปตั้งถิ่นฐานในยู่อชมพูทวีป เมื่อประมาณ ๑,๕๐๐ ปี

ก่อนพุทธกาล พวกอริยกะ^๕ ถือตนเองว่าเป็นพวกที่
เจริญ ครอบงำพวกมิลักกะ ซึ่งถือว่าเป็นพวกที่ค้อย
กว่าตน

๓. ความเชื่อ^๔๔

ก. ความเชื่อ^๔๔ ของพวกอริยกะ

- เชื่อถือ ธรรมชาติ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์
ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น
- เชื่อถือ ปราศุการณทางธรรมชาติ เช่น ^๕ฟ้าผ่า
ฟ้าร้อง แผ่นดินไหว เป็นต้น
- เชื่อถือ เทพเจ้าต่าง ๆ ซึ่งมีมากมาย
- เชื่อถือ วิญญาณของบรรพบุรุษ หรือ ผีบรรพบุรุษ

ข. ความเชื่อ^๔๔ ของพวกมิลักกะ

พวกมิลักกะ นับถือเทวดาประเภทเจ้าแม่ หรือ เทพ-
มารดา ^๕พร้อมทั้งเทพสวามี^๕หนึ่งซึ่งมีลักษณะคล้าย
พระศิวะ หรือ พระอิศวร ในสมัยต่อมา อีกอย่างหนึ่ง
นับถือ บุชาธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ถือว่า
สิ่งเหล่านี้มีชีวิตจิตใจ มีตัวตน ยกย่องให้เป็นเทพเจ้า
ทำการสังเวชเช่นสรวง เพื่อให้เทพเจ้าเหล่านั้นประ-
ทานความสุขให้ เมื่อพวกอริยกะ และ มิลักกะ ผสม
ผสานกัน ทำให้ความเชื่อ^๔๔ของทั้งสองพวกนั้นผสม
กันด้วย เกิดลัทธิการบูชาไฟขึ้น เป็นต้น

ค. ความเชื่อ^๔๔ โลก^๕ โลกหน้า

เกี่ยวกับโลกนี้ โลกหน้า

— บางพวกเชื่อว่าตายแล้วเกิด

— บางพวกเชื่อว่าตายแล้วขาดสูญไม่เกิดอีก

๔. การแบ่งชนชั้นในอินเดีย

ในอินเดียโบราณ แบ่งชนออกเป็น ๔ ชั้น เรียกว่า วรรณะ ๔ คือ

ก. กษัตริย์ พวกนักรบ เป็นชนชั้นปกครอง

ข. พราหมณ์ นักบวช นักปราชญ์ ทำหน้าที่ศึกษาคัมภีร์
นำประกอบพิธีทางศาสนา

ค. แพศย์ พ่อค้า ชวานา ชาวสวน

ง. ศูทร พวกกรรมกร

การแบ่งชนเป็น ๔ วรรณะ ทำให้เกิดการถือชั้นวรรณะ คนชั้นสูงเกลียดคนชั้นต่ำ กษัตริย์ พราหมณ์ เป็นชนชั้นสูง แพศย์ เป็นสามัญชน ศูทร เป็นชนชั้นต่ำ ชนวรรณะสูงไม่ยอมสมรสกับชนวรรณะต่ำ เพราะถือว่าต่ำกว่าตน ถ้าคนวรรณะสูงสมรสกับคนวรรณะต่ำ ลูกที่เกิดมา ถือว่า เป็นคนนอกวรรณะ มีชื่อเรียกเฉพาะว่า คนจัณฑาล หมายถึง คนเลว เป็นที่รังเกียจของคนทั้งหลาย ไม่เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม

ข. แคว้นและเมืองที่ควรรู้

ในสมัยพุทธกาล มีแคว้นใหญ่ ๆ ที่เรียกว่ามหาชนบท ปรา-
กฏชื่อในคัมภีร์ ๑๖ แคว้น คือ อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี
มัลละ เจติ วังสะ กุรุ บัณฺฑาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ

อวันตี คันธาระ กัมโพชะ นอกจากนี้ ยังมีแคว้นหรือรัฐขนาดเล็ก ย่อม
ลงไปอีกหลายรัฐ เช่น ศากยะ โกลิยะ กาลามะ และโมริยะ เป็น
ต้น จะแสดงเท่าที่ควรทราบในที่นี้ ดังนี้

๑. แคว้นศากยะ

- ก. ที่ตั้ง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของแคว้นโกศล
ทางด้านใต้ของภูเขาหิมาลัยในเขตประเทศเนปาลปัจจุบัน
- ข. ราชธานี ได้แก่ เมืองกบิลพัสดุ์
- ค. ราชา ราชผู้ครองแคว้นศากยะในสมัยพุทธกาล พระนาม
ว่า พระเจ้าสุทโธทนะ คือ พระพุทธบิดานั่นเอง
- ง. ความสำคัญและเรื่องที่ควรทราบ
  - เป็นดินแดนชาติภูมิของพระพุทธเจ้า คือเป็นที่พระองค์
ประสูติ และประทับอยู่ในสมัยที่ยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ
  - เป็นแคว้นที่กษัตริย์ศากยวงศ์ ซึ่งเป็นพระญาติฝ่าย
พระพุทธบิดาครองราชย์สืบ ๆ กันมา^๑
  - เป็นที่ตั้งของวัดนิโครธาราม ที่พระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย
สร้างถวายพระพุทธเจ้า
  - เป็นแคว้นที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมหาเวสสันดรชาดก
ในที่ประชุมแห่งพระญาติ ๒ ณ นิโครธาราม

แคว้นศากยะมีความอุดมสมบูรณ์มาก แต่ในสมัยพุทธกาลได้

๑. ขา.อ. ๑/๗๘.

๒. ขา.อ. ๑/๑๓๕.

ตกอยู่ในอำนาจของแคว้นโกศล

๒. แคว้นโกลิยะ

ก. ทตง อยู่ถัดจากแคว้นศากยะออกไป เขตแดนติดต่อกัน โดยมีแม่น้ำโรहिณีกั้นกลาง

ข. ราชธานี ได้แก่ เมืองเทวทหะ

ค. ราชา ในสมัยพุทธกาล คือ พระเจ้าสุปปพุทธะ ซึ่งเป็นพระเชษฐาของพระนางสิริมหามายา และ พระนางมหาปชาบดี

ง. ความสำคัญและเรื่องที่ควรทราบ

— เป็นดินแดนของพระญาติฝ่ายพระพุทธมารดา และเป็นชาติภูมิของพระนางพิมพาหรือ ยโสธรา ซายาของเจ้าชายสิทธัตถะ

— เป็นแคว้นที่กษัตริย์โกลิยวงศ์ ซึ่งเป็นพระญาติฝ่ายพระพุทธมารดาปกครองสืบกันมา

แคว้นโกลิยะมีความอุดมสมบูรณ์ และคงตกอยู่ในอำนาจของแคว้นโกศลเช่นเดียวกับแคว้นศากยะ

๓. แคว้นมคธ

ก. ทตง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของแคว้นโกศล ณ บริเวณแคว้นพิหารในประเทศอินเดียสมัยปัจจุบัน

ข. ราชธานี เมืองหลวงของมคธสมัยพุทธกาล คือ ราชคฤห์ แต่หลังพุทธกาลไม่นานได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่เมืองปาฏลิบุตร (เมืองหน้าด่านสำหรับรับศึกวัชชี อยู่บนฝั่งแม่น้ำคงคา)

- ก. ราชฯ ท่านพุทธกาลกษัตริย์ผู้ปกครองมณฑล คือ พระเจ้าพิมพิสาร แต่ตอนปลายพุทธกาลพระเจ้าอชาตศัตรูราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร ได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาและขึ้นครองราชย์แทน กษัตริย์สองพระองค์นี้ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและได้ถวายพระบรมราชาภิเษกแก่พระสงฆ์เป็นอย่างมาก

ง. ความสำคัญและเรื่องที่ควรทราบ

- เป็นแคว้นใหญ่มีอำนาจมากที่สุดแคว้นหนึ่งในสมัยพุทธกาล และรุ่งเรืองต่อมาอีกนานหลายศตวรรษ
- เป็นแคว้นที่มีกษัตริย์เจ้าลัทธิมาก เช่น ครูทั้ง ๖ และพวกชฎิล เป็นต้น
- เป็นแคว้นที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงประดิษฐานพระศาสนา เป็นแห่งแรก เป็นที่ตั้งของวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา คือ วัดเวฬุวัน^๑ ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายแด่พระพุทธองค์ ใกล้พระนครราชคฤห์
- มีแพทย์คนสำคัญที่มีชื่อเสียงมากประจำราชสำนัก คือ หมอขี้วกโกมารภัจ ซึ่งได้เป็นแพทย์ประจำพระพุทธองค์ด้วย

๔. แคว้นกาฬี

- ก. ทตัง^๑ อยู่ทางตะวันตกของมณฑล ระหว่างแคว้นมคธกับ

แคว้นโกศล ในเขตตะวันออกเฉียงใต้ของแคว้นอุตตร-
ประเทศในอินเดียปัจจุบัน

- ข. ราชธานี ได้แก่ เมืองพาราณสี อยู่บนฝั่งแม่น้ำคงคา
ค. ราชา ในสมัยโบราณ ราชผู้ครองแคว้นกาสิ ฦ เมือง
พาราณสี มีพระนามเรียกเป็นอย่างเดียวกันว่า พระ-
เจ้าพรหมทัต แต่มาถึงสมัยพุทธกาล แคว้นกาสิ ได้
ตกเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของแคว้นโกศลแล้ว จึงไม่
ปรากฏพระราชผู้ครอง

ง. ความสำคัญและเรื่องที่ควรทราบ

- พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และจำพรรษาแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (ปัจจุบันเรียกว่าสารนาถ) แขวงเมืองพาราณสี และพระอัญญาโกณฑัญญะก็ได้เป็นปฐมอริยสาวก ณ ป่าแห่งนี้
- เป็นแคว้นที่มีผ้าชนิดเยี่ยม มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมใช้ รู้จักกันแพร่หลายทั่วไปในสมัยนั้น
- เป็นศูนย์กลางของศาสนาพราหมณ์
- เมืองพาราณสีมีชื่อปรากฏในเรื่องชาตกมากที่สุด

๕. แคว้นโกศล

- ก. ทตง ตั้งอยู่ถัดกาสิขึ้นไปทางตะวันตกเฉียงเหนือและทางเหนือ ใกล้เชิงเขาหิมาลัย ต่อกับดินแดนของเจ้าศากยะ

ข. ราชธานี เมืองหลวงของแคว้นโกศล ชื่อ เมือง*สาวัดดี* ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำ*จิรวดี*

ค. ราชา ราชผู้ครองแคว้นโกศลในสมัยพุทธกาล ทรงพระนามว่า พระเจ้า*ปเสนทิโกศล* ทรงมีพระชนม์เสมอกันกับพระพุทธเจ้า และมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ได้ถูกราชโอรสนามว่า *วิทูรณะ* จึงราชสมบัติ ได้เสด็จไปขอกองทัพจากแคว้นมคธ แต่เสด็จไปถึงในเวลาเย็นมากประตูเมืองได้ปิดเสียก่อน จึงประทับแรมอยู่ใกล้ประตูเมือง และได้สวรรคตในราตรีนั้นเอง พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงได้พระกนิษฐกนิษฐาของพระเจ้าพิมพิสารเป็นมเหสี ส่วนพระกนิษฐกนิษฐาของพระองค์ พระชนมว่า *เวเทหิ* ก็ได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร และเป็นราชมารดาของพระเจ้าอชาตศัตรู

ง. ความสำคัญและเรื่องทศวรรพ

- เป็นแคว้นที่เจริญรุ่งเรืองมั่นคง มีอำนาจมากเคียงคู่กับแคว้นมคธ และได้เป็นทั้งมิตรและศัตรูกับแคว้นมคธ มีการแข่งอำนาจกันเป็นเวลานาน
- เป็นแคว้นที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้ามาก โดยเฉพาะเมือง*สาวัดดี*เป็นที่ตั้งของวัดสำคัญที่สุด สองแห่ง คือ *เชตวันาราม* ของอนาถปิณฑิกเศรษฐี และ *บุพพาราม* ของนางวิสาขามหา-

อุบาสิกา พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาในเมืองนี้มากที่สุด คือรวมถึง ๒๕ พรรษา ทรงแสดงพระธรรมเทศนาและบัญญัติพระวินัยในแคว้นนี้มากที่สุด

๖. แคว้นวัชชี

ก. ทตุง อยู่เหนือแคว้นมคธขึ้นไป จดแคว้นมัลละ ทรงกับส่วนเหนือของแคว้นพิหารในอินเดียปัจจุบัน

ข. ราชธานี ชื่อ เวสาลี หรือ ไผสาลี เป็นเมืองที่มีชื่อเสียงมาก

ค. ราชแคว้นวัชชีมีการปกครองแบบสามัคคีธรรม* ซึ่งเลือกผู้เหมาะสมผลัดกันขึ้นครองเมืองเป็นวาระๆ ไป ผู้ปกครองเหล่านี้มีชื่อเรียกรวม ๆ ไปว่า เจ้าฉฉวี

ง. ความสำคัญและเรื่องทศวรรพ

— วัชชีเป็นแคว้นที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีการเกษตร คือการทำนาอุดมสมบูรณ์ ยึดมั่นในอธิปไตยธรรม มีความสามัคคีเป็นเลิศ จึงมีอำนาจเข้มแข็ง เป็นคู่แข่งกับแคว้นมคธอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่งถูกวัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์ แห่งแคว้นมคธ เข้ามาทำการยุแหย่ให้แตกสามัคคี จึงถูกทัพมคธเข้ารุกรานและครอบครองได้ ในเวลาไม่นานหลังจากพุทธกาล

— เป็นแคว้น ที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ

มาก เช่น ตอนปลายพุทธกาลก็ได้เป็นเส้นทาง
เสด็จของพระพุทธเจ้า จากแคว้นมคธ ไปสู่ที่-
ปรีนิพพาน คือเมืองกุสินารา ในแคว้นมัลละ
และพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงปลงพระชนมายุสังขาร^๑
ณ เมืองเวสาลีในแคว้นวัชชี

๗. แคว้นมัลละ

ก. ทิศ อยู่ใต้แคว้นสาकยะ ทางตะวันตกเฉียงเหนือของ
แคว้นวัชชี เทียบปัจจุบันอยู่ในเขตแคว้นอุตรประเทศ-
เทศด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ตรงที่ต่อกับประเทศ
เนปาลและแคว้นพิหาร

ข. ราชธานี ในสมัยพุทธกาล — แคว้นมัลละแบ่งเป็น ๒
ส่วน มีเมืองหลวงแยกจากกันเป็น ๒ แห่ง คือ กุสินารา
กับ ปาวา

ค. วิชา แคว้นมัลละมีการปกครองแบบสามัคคีธรรมเช่น
เดียวกับแคว้นวัชชี คนผู้ปกครองมีชื่อเรียกรวม ๆ ว่า
มัลลกะทริย

ง. ความสำคัญและเรื่องที่ควรทราบ

— ในสมัยพุทธกาล มัลละได้กลายเป็นแคว้นเล็ก ๆ
แต่ในอดีต มัลละเคยเป็นแคว้นที่รุ่งเรืองมาก
เคยเป็นที่สถิตของพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า
มหาสุทิสัน และในสมัยนั้น เมืองหลวงคือ กุสิ-
นารา มีชื่อว่า กุสาวตี

— กุสินารา เป็นเมืองสำคัญในพุทธประวัติ เพราะ
เป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน มี
เหตุการณ์ ตอนท้ายพุทธกาลเกิดขึ้นที่นี่ หลายอย่าง
เช่น การได้บัจฉิมสาวก การตรัสบัจฉิมวาจา เป็น
ต้น ตลอดจนการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ที่
มกุฏพันธนเจดีย์ และการแจกพระบรมสารีริกธาตุ

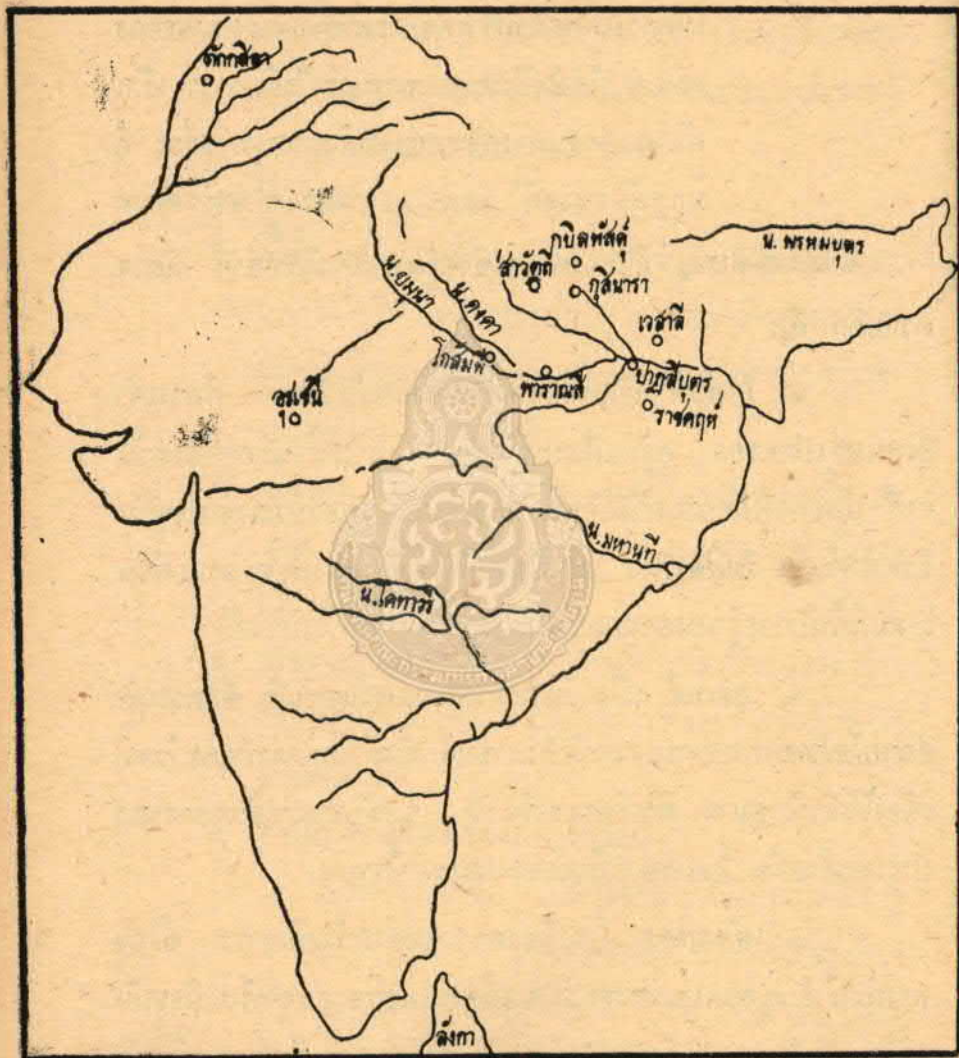
ยังมีเมืองสำคัญ มีชื่อเสียงมากซึ่งอยู่นอกแคว้นเหล่านี้ ที่ควร
ทราบอีก คือ

๑. **โกสัมพี** เป็นเมืองหลวงของแคว้นวังสะ ที่พระเจ้า
อุเทนทรงปกครอง อยู่บนฝั่งแม่น้ำยมุนา ทางตะวันตกของแคว้น
กาสิ และทางใต้ของแคว้นโกศล ในเขตแคว้นอุตตรประเทศปัจจุบัน
มีวัดสำคัญชื่อ **โฆสิตาราม** และเป็นที่เกิดเหตุพระสงฆ์แตกสามัคคีกัน
โกสัมพีนี้นับว่าอยู่วงนอกสุดของเมืองต่าง ๆ ที่พูดถึงมาแล้ว

๒. **อุชเชนี** เป็นเมืองหลวงของแคว้นอวันตี ซึ่งพระเจ้า
จันทบัพ ไซททรงปกครอง ถ้าวัดลงมาจากโกสัมพี ก็อยู่ทางทิศตะวันตก
เฉียงใต้ห่างไกลมาก ทิศเหนือเขาวิมัล ซึ่งนับว่าอยู่ตอนกลางของ
ประเทศอินเดีย ในเขตแคว้นมध्यมประเทศปัจจุบัน

๓. **ตักกสิลา** เป็นเมืองหลวงของแคว้นคันธาระ ตั้งอยู่
ทางลุ่มน้ำสินธุตอนบนทางตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป ปัจจุบัน
อยู่ในเขตประเทศปากีสถาน เทียบกับแคว้นต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น
ก็อยู่บนแผ่นดินชมพูทวีปคนละแถบกันทีเดียว ตักกสิลาเป็นศูนย์กลาง
การศึกษาในสมัยโบราณ เรียกว่าเป็นเมืองอาจารย์ศึกษาปาโมกข์

อินเดียสมัยพุทธกาล

คำถามประจำบท

๑. ประชาชนในชมพูทวีปแบ่งเป็นกี่พวก ? พวกไหนบ้าง ? แต่ละพวกมีความเชื่ออย่างไร ?
๒. ในอินเดียบอราณ มีชนอยู่กี่ วรรณะ ? แต่ละวรรณะมีหน้าที่อย่างไร ? การแบ่งชนเป็นวรรณะเช่นนั้น ท่านเห็นว่ายุติธรรมหรือไม่ ?
๓. แคว้นต่อไปนี้ ตั้งอยู่ที่ไหน ? มีความสำคัญอย่างไร ?
  - ก. แคว้นศากยะ .
  - ข. แคว้นโกลิยะ
  - ค. แคว้นกาสี
๔. เมืองกุสินารา และ ปาวา อยู่ในแคว้นอะไร ?
๕. ตักกสาลา คืออะไร ? อยู่ที่ไหน ?

บทที่ ๓

ปฐมเทศนาและอนัตตลักขณสูตร

ก. บัญญัติศีล

บัญญัติศีล คือ นักบวช ๕ ท่าน ซึ่งได้ปรนนิบัติพระพุทธเจ้า ขณะที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา บัญญัติศีลทั้ง ๕ ได้แก่

๑. โภณฑัญญะ

๒. วปปะ

๓. ภิกขิยะ

๔. มหานามะ

๕. อัสสชิ

ในท่านทั้ง ๕ นี้ ท่านโภณฑัญญะ มีอายุมากที่สุด มีความมุ่งมั่นมาแต่เดิมว่า ถ้าเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบวช ตนก็จะออกบวชตามด้วย เพราะเชื่อในคำทำนายของตนว่า เจ้าชายสิทธัตถะจักได้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบวช ท่านโภณฑัญญะพร้อมด้วยนักบวชอีก ๔ ท่าน จึงออกบวชตาม ในขณะที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ท่านทั้ง ๕ ได้ปรนนิบัติอย่างใกล้ชิด เป็นผู้มื่ออุปการะต่อพระพุทธองค์มากแต่เมื่อเห็นว่าพระองค์ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาก็ตัดใจว่า พระองค์คลายความเพียรจะไม่ได้ตรัสรู้ จึงพากันหลีกหนีจากพระองค์ ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี

บ. ทรงตัดสินพระทัยประกาศสัจธรรม

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุข อยู่ภายใต้ต้นมหาโพธิ์และบริเวณใกล้เคียง เป็นเวลา ๗ สัปดาห์ ใน สัปดาห์ที่ ๗ ทรงพิจารณาเห็นธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วลึกซึ้ง ยากที่ จะสั่งสอนให้คนอื่นรู้ตามได้ จึงไม่พอพระทัยที่จะประกาศสัจธรรม

แต่พระองค์ทรงเห็นต่อไปว่า บุคคลมีอุปนิสัย มีปัญญาและ ความสามารถแตกต่างกัน บางคนมีอุปนิสัยและมีปัญญาแก่กล้า จะ สามารถรู้เห็นธรรมที่พระองค์ทรงแสดงได้ บุคคลที่พระองค์ทรง พิจารณาเห็นนั้น มี ๔ จำพวก ดังต่อไปนี้ คือ^๒

๑. อุกมฏัตถัญญ ได้แก่ บุคคลที่มีอุปนิสัยแก่กล้า ได้อบรม ปัญญามาดีแล้ว พอฟังบทธรรมที่ยกขึ้นแสดงแต่เพียงเป็นหัวข้อ ก็

๑. วิ. มห. ๔/๑-๒๘/๑-๒๔.

๒. ข้อเปรียบเทียบบุคคลสี่จำพวก กับดอกบัวสี่ประเภทนี้ มีปรากฏในหนังสือ อรรถกถาปปัญจสูทนี ๒/๒๔๒ และสารัตถกัมปนี ๑/๒๓๔ เป็นต้น ในหนังสือ อรรถกถาทั้งสอง กล่าวความไว้ตรงกัน ตามที่อธิบายในบทนี้ ส่วนในพระบาลี กล่าวถึงบุคคลสี่จำพวกไว้เป็นแผนกหนึ่งต่างหาก และกล่าวดอกบัวไว้เพียงสาม ประเภทเป็นเอกเทศ ทั้งไม่ได้เปรียบเทียบกันไว้ คือใน อญ. จตุกก. ๒๑/๑๓๓/๑๘๓ กล่าวบุคคลไว้ ๔ จำพวก ได้แก่ อุกมฏัตถัญญ ๑ วิปจิตถัญญ ๑ เนยยะ ๑ ปทปรมะ ๑ ส่วนเรื่องว่าด้วยดอกบัวนั้นมิอยู่ใน วิ. มห. ๔/๕/๑๑; ม.ญ. ๑๒/๓๒๓/๓๒๖; ตี.ส. ๑๕/๕๕๓/๒๐๒ เป็นต้น ความตรงกันว่าดอกบัวบาง เหล่าจมอยู่ในน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ และบางเหล่าตั้งอยู่เหนือน้ำขึ้นมา แล้ว กล่าวถึงหมู่สัตว์ว่า บางพวกมีกิเลสน้อย บางพวกมีกิเลสมาก บางพวกมีอินทรีย์ แก่กล้า แต่ว่าบางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการเลว ความเกี่ยวกับเรื่องนั้นในบาลีมีเท่านั้น แม้ไม่ได้แยกเปรียบเทียบไว้เป็นสี่พวกก็เหล่า สัตว์ชนิดใดต้องเข้าใจเป็นเช่นนั้น ดังนั้น ในหนังสืออรรถกถาที่กล่าวนามมาข้างต้น ท่านจึงแบ่งแยกแจกเทียบไว้ให้ครบ เพื่อความเข้าใจแจ้งชัด

สามารถรู้แจ้งเห็นจริงตาม เหมือนดอกบัวที่โผล่ขึ้นพ้นน้ำแล้ว พอ
ต้องแสงอาทิตย์ก็บานทันที

๒. **วิปจิตัญญู** ได้แก่ บุคคลผู้มีอุปนิสัยและมีปัญญาปานกลาง
เมื่อได้ฟังธรรมที่จำแนกขยายความออกไป ก็สามารถรู้แจ้งตาม
เป็นจริง เหมือนดอกบัวที่ขึ้นอยู่เสมอน้ำ อีกไม่นานก็จะโผล่ขึ้นพ้นน้ำ
และรับแสงอาทิตย์แล้วเบ่งบานในวันต่อไป

๓. **เนยยะ** ได้แก่ บุคคลที่ยังพอแนะนำได้ บุคคลประเภทนี้
แม้ได้ฟังธรรมแล้ว ทั้งโดยย่อและพิสดารก็ยังไม่รู้เห็นตาม แต่เมื่อ
เอาใจใส่ศึกษาสอบถามเรื่องราว คบกัลยาณมิตรที่สามารถแนะนำให้
เข้าใจเรื่องนั้นได้ ก็สามารถรู้ทั่วถึงซึ่งธรรมนั้น เหมือนดอกบัวที่อยู่
ใต้ผิวน้ำ ซึ่งจะงอกขึ้นพ้นผิวน้ำและเบ่งบานได้ในวันต่อ ๆ ไป

๔. **ปทปรมะ** ได้แก่ บุคคลที่โง่เขลา ปัญญาอ่อน แม้ได้
ฟังธรรม ท่องบ่นจดจำมาก ก็ไม่สามารถรู้ตามจริง ไม่อาจจะบรรลุ
ธรรมได้ในชาตินี้ เหมือนดอกบัวอยู่ในเบ้าอกทม มีหวังที่จะเป็นเหยื่อ
ของเต่าและปลาเป็นต้น ไม่อาจโผล่พ้นน้ำและบานได้เลย

เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาเห็นอย่างนั้นแล้ว จึงทักสินพระทัย
แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระองค์ทรงพิจารณาหาบุคคลที่สมควร
รับคำสอนก่อน ทรงดำริว่า อาฬารดาบส และ อุทกดาบส เป็นผู้
ฉลาดสามารถรู้ตามได้ จึงควรไปแสดงธรรมให้ก่อนคนอื่น แต่ทรง
ทราบว่าย่านทั้งสองสันชีฟเสียแล้ว

ต่อจากนั้น พระองค์ทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ คือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และ อัสสชิ ทรงเห็นว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความตั้งใจจริง สละเคหาสถานออกบวช และมีปัญญาสามารถรู้ธรรมของพระองค์ได้ พระองค์ทรงทราบว่า ขณะนั้นปัญจวัคคีย์อาศัยอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี แคว้นกาฬิงงทรงดำเนนไป ณ ที่นั้นด้วยหวังจะแสดงธรรมแก่ท่านทั้งหลาย

ในระหว่างทาง พระองค์ทรงพบอุปกาชีวก ซึ่งพอเห็นพระรูปของพระองค์ อันงดงามยิ่งกว่ามนุษย์ธรรมดา ก็เกิดความสงสัย ทูลถามว่า “อูกรอาวุโส ท่านนั่งมาพร้อม นววิรรณก็ผุดผ่อง ท่านมีนามว่าอย่างไร บรรพชาในสำนักของผู้ใด ใครเป็นครูของท่าน ท่านได้เรียนธรรมในสำนักของผู้ใด” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เราตถาคตเป็นผู้ตรัสรู้ด้วยตนเอง ไม่มีครู ไม่มีอาจารย์ บัดนี้เราตถาคตจะไปเมืองพาราณสีเพื่อแสดงธรรม” อุปกาชีวกได้ฟังแล้วโคลงศีรษะ เดินหลีกทางไป

พระพุทธองค์ เสด็จไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันโดยลำดับ เข้าไปถึงที่อยู่ของปัญจวัคคีย์ เมื่อปัญจวัคคีย์เห็นพระองค์เสด็จมาแต่ไกล ก็พูดกันว่า พระสมณโคตม คงไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทั้งความเพียร กลับเป็นผู้มีก้มมากแล้ว จึงตกลงกันว่า จะไม่ให้ ไม่ลูกรับ เพียงแต่ปูที่นั่งไว้ เพื่อให้นั่งตามอริยาสัย แต่พอพระพุทธองค์เสด็จถึงที่เข้าจริง ๆ ท่านทั้ง ๕ กลับล้มข้อตกลงกันหมด ต่างลุกต้อนรับพร้อมกัน โดยไม่มีใครบอกใคร บางท่านรับบาตร จีวร บางท่านปูที่ประทับนั่ง และบางท่านถวายน้ำล้างพระบาท

แต่ท่านทั้งห้ายังพูดกับพระพุทธองค์ โดยเอ่ยพระนามของ พระองค์แบบตีตัวเสมอ และใช้คำพูดว่า “คุณ” (อาวุโส) ซึ่งแสดง ว่ายังถือพระองค์เสมอกับตน เมื่อพระองค์ตรัสว่า พระองค์ได้ตรัสรู้ แล้วและจะทรงแสดงธรรมให้ฟัง ท่านทั้งห้าก็ไม่เชื่อ เมื่อพระองค์ ตรัสยืนยันอีก ท่านทั้งห้าก็เกลียวกิด และยอมตั้งใจฟังธรรม พระองค์ จึงทรงแสดงธรรมจกกับปวัตตนสูตร

ก. ปฐมเทศนา

ปฐมเทศนา คือ พระธรรมเทศนาครั้งแรกที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว มีชื่อว่า ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร พระองค์ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ ในวันเพ็ญเดือน ๘ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี

ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร หมายถึง พระสูตร หรือเทศนา ว่าด้วยการหมุนธรรมจักรให้เป็นไป พระพุทธเจ้าทรงแสดงเทศนา กัณฑ์^๕ เป็นการประกาศธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ให้แพร่หลายไปใน โลก เหมือนพระเจ้าจักรพรรดิ แผ่อำนาจของพระองค์ไปยังรัฐต่าง ๆ ให้รัฐเหล่านั้นอยู่ในอำนาจ จักรของพระเจ้าจักรพรรดิ เคลื่อนไป ถึงไหน แสดงว่า อำนาจของพระองค์แผ่ไปถึงนั้น ไม่มีใครต้านทาน หรือให้หมุนกลับได้ ธรรมจักรที่พระพุทธเจ้าทรงหมุนก็เช่นเดียวกัน เคลื่อนไปถึงไหน แสงสว่าง คือ ปัญญาก็แผ่ไปถึงนั้น สัจธรรมก็ ปรากฏ ณ ที่นั้น ไม่มีใครหมุนกลับ คือกักค้านได้

ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร มีเนื้อความโดยย่อ ดังนี้

๑. ทรงแสดงที่สุด ๒ อย่าง ซึ่งบรรพชิตไม่ควรถือปฏิบัติ คือ

๑) *กามสุขัลลิกานุโยค* ได้แก่ การหมกมุ่นหลงอยู่ในกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส การหมกมุ่นหลงอยู่เช่นนี้ เป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ใช่ของประเสริฐ ไม่มีประโยชน์ เป็นสิ่งที่บรรพชิตไม่ควรถือปฏิบัติ

๒) *อัตตกิลมณานุโยค* การหมกมุ่นในการบำเพ็ญเพียรด้วยการทรมานตนให้ลำบากโดยวิธีต่าง ๆ การหมกมุ่นเช่นนี้ ทำให้ลำบากเปล่า ไม่ใช่ของประเสริฐ ไม่มีประโยชน์ เป็นสิ่งที่บรรพชิตไม่ควรถือปฏิบัติ

๒. ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิบัติ คือ การดำเนินตามทางสายกลาง ไม่ซึ้งแหวะที่สุด ๒ อย่างนั้น

มัชฌิมาปฏิปทานี้ ทำให้เกิดความรู้เห็นตามเป็นจริง ให้สงบระงับและบรรลุพระนิพพาน

มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ

๑) สัมมาทิฐิ   ความเห็นชอบ

๒) สัมมาสังกัปปะ   ความดำริชอบ

๓) สัมมาวาจา   วาจาชอบ

๔) สัมมากัมมันตะ   การงานชอบ

๕) สัมมาอาชีวะ   เลี้ยงชีพชอบ

๖) สัมมาวายามะ   พยายามชอบ

๗) สัมมาสทิ ระลึกชอบ

๘) สัมมาสมาธิ ทั้งใจชอบ

๓. ทรงแสดงอริยสัจ ได้แก่ ของจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง คือ

๑) ทุกขอริยสัจ ของจริงอันประเสริฐ คือ ทุกข์ ได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากของรัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

๒) ทุกขสมุทัยอริยสัจ ของจริงอันประเสริฐ คือ เหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา กล่าวคือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ ของจริงอันประเสริฐ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ การที่ตัณหาดับไป โดยไม่เหลือ

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ของจริงอันประเสริฐ คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจบ ท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม คือ รู้แจ้งธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดง เป็นโสดาบัน พระอริยบุคคลขั้นต้นในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานวาทว่า “อณฺณาสี วต โภ โกณฑัญญะ, อณฺณาสี

วต โภ โกณฑัญโญ” แปลว่า ท่านโกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ท่าน
โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ อาศัยอุทานวาจาของพระพุทธเจ้าครั้ง
ท่านโกณฑัญญะได้มีชื่อปรากฏเท่านั้นว่า อัญญาโกณฑัญญะ ท่าน
อัญญาโกณฑัญญะได้ทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์จึงทรงประทานเอธิ-
ภิกขุอุปสัมปทาให้ ท่านได้เป็นปฐมสาวก ส่วนปัญจวัคคีย์อีก ๔ ท่าน
ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม และอุปสมบทด้วยเอธิภิกขุอุปสัมปทา ใน
เวลาต่อมา

จ. อนัตตลักขณสูตร

อนัตตลักขณสูตร เป็นพระธรรมเทศนาครั้งที่สอง ซึ่งพระ-
พุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ เป็นเหตุให้พระปัญจวัคคีย์บรรลु
พระอรหัต

หลังจากพระพุทธองค์ ได้ทรงประทานเอธิภิกขุอุปสัมปทา
แก่พระปัญจวัคคีย์แล้ว เมื่อถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ พระองค์ได้
ตรัสเรียกพระปัญจวัคคีย์มาประชุม แล้วทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร
ซึ่งมีความย่อว่า

รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (ขั้น ๕) เป็นอนัตตา
คือ ไม่มีตัวตน ที่จะคงอยู่ในสภาพเดิมต่อไป ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น
รูป คือ ร่างกาย ถ้ามีตัวตนจริง เราก็ต้องบังคับได้ ให้เป็นอย่างนี้
อย่างนั้น ตามความต้องการ เป็นต้นว่า บังคับไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ป่วย

-
๑. ท่านวัปปะ ได้ดวงตาเห็นธรรมในวันแรม ๑ ค่ำ ท่านภททิยะ ได้ดวงตาเห็นธรรม
ในวันแรม ๒ ค่ำ ท่านมหานามะ ได้ดวงตาเห็นธรรมในวันแรม ๓ ค่ำ ท่านอัสสชิ
ได้ดวงตาเห็นธรรมในวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ สมณคปาสาทิกา (วินย. อ. ๓/๑๘);
ปปัญจสูทนี (ม. อ. ๒/๒๕๘)

ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น แต่ก็บังคับไม่ได้ ดังนั้น รูปจึงไม่มี
ตัวตนจริง และเพราะเหตุนี้ รูปจึงไม่เที่ยง (อนิจจัง) คือไม่อยู่ใน
สภาพเดิมตลอดไป และเป็นทุกข์ (ทุกขัง) คือถูกบีบคั้น ทนอยู่ด้วย
ความลำบากตลอดเวลา

เมื่อ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง
(อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) ไม่มีตัวตนจริง (อนัตตา) จึงไม่ควร
ยึดถือว่า เป็นของเรา เป็นเรา เป็นตัวตนของเรา

เมื่อรู้เห็นอย่างนี้ ก็จะเบื่อหน่ายคลายกำหนดในขั้น ๕ จิต
หลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นอันอยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีสิ่งที่จะต้องทำยิ่งไป
กว่านี้อีก

เมื่อพระพุทธองค์ ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรจบ พระปัญ-
จกัณเฑีย กับบรรลพพระอรหันต์ จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์ รวม
ทั้งพระพุทธเจ้าด้วย

คำถามประจำบท

๑. ปัญจวัคคีย์คือใคร ? เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอย่างไร ?
๒. บุคคล ๔ จำพวก ที่พระพุทธองค์ทรงเห็นว่ามีความสามารถ
แตกต่างกัน คือจำพวกไหนบ้าง ?
๓. ปฐมเทศนา คือ อะไร ? พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ใคร ที่ไหน ?
๔. คำว่า “ที่สุดสองอย่าง” ในปฐมเทศนา คืออะไร ? มีความ
หมายอย่างไร ?
๕. อนัตตลักขณสูตรมีใจความโดยย่ออย่างไร ?

บทที่ ๕

การปลงพระชนมายุสังขาร

ก. การปลงพระชนมายุสังขาร

การปลงพระชนมายุสังขาร คือ การตัดสินใจพระทัยว่า อีก ๓ เดือนจะเสด็จปรินิพพาน และทรงประกาศการตัดสินใจพระทัยนั้นให้คนอื่นทราบ พระพุทธเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ เมืองเวสาลี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เมื่อพระองค์ทรงมีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา

ข. เหตุที่ทรงปลงพระชนมายุสังขาร

เหตุที่พระพุทธองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขาร เพราะทรงพิจารณาเห็นว่า พระองค์ได้ทรงวางรากฐานพระพุทธศาสนามั่นคงแล้ว โดยทรงใช้เวลา ๔๕ พรรษา สอนประชาชนในที่ต่าง ๆ จนมีบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และ อุบาสิกา แพร่หลายมั่นคง สามารถจะสืบต่อพระศาสนาได้ แม้พระองค์จะปรินิพพานก็ตาม และทรงปรารภว่า พระองค์ทรงชราามากแล้ว มีพระชนมายุถึง ๘๐ พรรษา ถึงเวลาที่ควรปรินิพพาน จึงทรงตัดสินใจพระทัยจะเสด็จปรินิพพาน

ก. พุทธกิจพรรษาสุดท้าย

ก่อนปลงพระชนมายุสังขาร พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาสุดท้าย ที่ *เวฬุคาม* เมืองเวสาลี พระองค์ทรงประจวบหน้า แต่ทรงออกกลิ่นไธ และขับไล่อาพาธนั้นด้วยพระวิริยะ ทรงปรารภ พระวรกายที่ชราภาพของพระองค์ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย ให้ฟังตนฟังธรรม คือปฏิบัติในมหาสติปัฏฐาน ๔

ระหว่างที่ประทับอยู่ ณ เมืองเวสาลีนั้น คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังป่าवालเจติย ซึ่งเป็นที่ปลงพระชนมายุสังขาร ทรงแสดงอิทธิบาท ๔ ประการ ว่าเมื่อทำให้บริบูรณ์เต็มที่แล้ว ย่อมสามารถให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ตลอดกาลปรีหรือยิ่งกว่า ที่ทรงแสดงเช่นนั้น เพื่อให้โอกาสแก่พระอานนท์ ทูลขอให้พระองค์เสด็จอยู่ต่อไปอีก เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก แต่พระอานนท์มิได้ทราบถึงพุทธประสงค์นี้ จึงมิได้ทูลอ้อนวอน แม้พระพุทธองค์จะให้โอกาสถึง ๓ ครั้งก็ตาม พระพุทธองค์จึงทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือ ทรงกัณฐินพระทัยจะปรินิพพาน ในเวลาอีก ๓ เดือนข้างหน้า

พระอานนท์ทราบการกัณฐินพระทัยนั้น จึงทูลขอร้องให้ดำรงพระชนม์ต่อไปอีก แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ

ต่อมาพระองค์ได้เสด็จไปยัง *กุฎาคารศาลา* ป่ามทวัน ทรงประชุมภิกษุสงฆ์แล้วทรงแสดงอภิญญาเทศิตธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ว่าเมื่อบำเพ็ญให้สมบูรณ์เต็มที่แล้ว

จะทำให้พระศาสนามั่นคง ยืนนาน เป็นประโยชน์สุขแก่เทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย

เมื่อเสด็จถึง ภัณฑคาม ทรงแสดงธรรม ๔ ประการ คือ ศีล
สมาธิ ปัญญา และ วิมุตติ ว่าเมื่อรู้แจ้งแทงตลอดแล้ว จะทำให้สันชาติ
สันภพ ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก นอกจากนั้นพระองค์ ยังได้ทรงแสดง
ธรรมอื่นอีกมากมาย แก่ภิกษุทั้งหลาย

ต่อจากนั้น พระองค์ได้เสด็จไป หัตถคาม อัมพคาม
ขัมพูคาม จนถึงโกคนคร โดยลำดับ ณ โกคนครนั้นพระองค์ได้ทรง
แสดง มหาปเทศ คือ ที่อังกนใหญ่ ๔ อย่าง อันเป็นหลักในการ
วินิจฉัยธรรมวินัย

เมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จต่อไป จนถึงเมืองปาวา และได้
ประทับอยู่ที่อัมพวัน (สวนมะม่วง) ของนายจุนทะ ซึ่งเป็นบุตรของ
นายช่างทอง นายจุนทะได้ถวายภัตตาหารอันประณีตพร้อมด้วยสุกร-
มัททวะ (เนื้อสุกรอ่อน) แต่พระพุทธองค์ หลังจากเสวยแล้ว
พระองค์ทรงประจวรหนัก แต่ก็เสด็จต่อไปโดยลำดับ จนถึงศาล
วโนทยาน ของเจ้ามัลละ กรุงกุสินารา อันเป็นที่เสด็จปรินิพพาน
แม้จนจะปรินิพพานก็ไม่ทรงคำนึงถึงความลำบากพระวรกาย ทรง
เทศนาแก่ภิกษุทั้งหลายในเรื่องต่างๆ และทรงโปรดสุภทัตปริพาชก
เป็นต้น ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย์และเทวดา
จนถึงเวลาปรินิพพาน ณ วันเพ็ญ เดือน ๖ เมื่อพระชนม์ได้ ๘๐
พรรษา รวมเวลาที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๔๕ ปี บริบูรณ์

คำถามประจำบท

๑. การปลงพระชนมายุสังขาร คืออะไร ? เกิดขึ้นที่ไหน ?
๒. เหตุไรพระพุทธรองค์จึงทรงปลงพระชนมายุสังขาร ?
๓. เมื่อพระพุทธรองค์เสด็จถึงกุฎาคารศาลา พระองค์ทรง
บำเพ็ญพุทธกิจอะไรบ้าง ?
๔. พระพุทธรองค์เสด็จจำพรรษาสุดท้ายที่ไหน ?
๕. นายจุนทะ ถวายอะไรแก่พระพุทธรองค์ ? และปรากฏ
ผลเป็นอย่างไร ?

บทที่ ๕

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ก. วันอัฐมี

วัน **อัฐมี** คือ วันแรม ๘ ค่ำ เดือนวิสาขะ (คือ วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ถ้าปีใดมีอธิกมาสก็เลื่อนไปเป็นวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๗) ถือเป็นวันคล้ายวันถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า ปรีณิพพานที่สาละวันทยาน ของเจ้ามัลละ เมืองกุสินารา เจ้ามัลละทรงจัดการถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธองค์ ที่มกุฏพันธเจดีย์ เมืองกุสินารานั้นเอง ในวันแรม ๘ ค่ำ เดือนวิสาขะ หลังจากวันปรีณิพพาน ๘ วัน

วันอัฐมี แม้ไม่ถือเป็นวันสำคัญเท่ากับวันวิสาขบูชา เป็นต้น แต่เมื่อถึงวันอัฐมี พุทธบริษัทก็ประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา ตามประเพณีนิยม เช่น

- ทำบุญตักบาตร ไปวัดรักษาศีล ฟังเทศน์
- ประกอบพิธีเวียนเทียน คือ นำดอกไม้รูปเทียน ทำประทักษิณเวียนรอบพระอุโบสถ หรือ สถูปเจดีย์ น้อมรำลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
- บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น บริจาคโลหิต บริจาคทรัพย์สินบำรุงโรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น

ข. วันเข้าพรรษา

วัน**เข้าพรรษา** คือ วันที่พระสงฆ์อธิษฐานว่า จะอยู่ประจำในอาวาสตลอด ๓ เดือน โดยไม่ไปแรมคืนในที่อื่น

วันเข้าพรรษามี ๒ วัน คือ

๑. วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เรียกว่า ปุริมพรรษา (พรรษากัน)
๒. วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ เรียกว่า ปัจฉิมพรรษา (พรรษาหลัง)

พระภิกษุจะอธิษฐานปัจฉิมพรรษาเฉพาะในกรณีที่ไม่สามารถเข้าพรรษากัน ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ด้วยเหตุขัดข้องอย่างใดอย่างหนึ่ง

การเข้าพรรษา เป็นธรรมเนียมของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนา โดยมีพระบรมพุทธานุญาตไว้ว่า เมื่อถึงฤดูฝน ให้พระสงฆ์อยู่ประจำที่ ในอาวาสใดอาวาสหนึ่ง หรือที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งถูกต้องเหมาะสมตามวินัยนิยม ตลอดระยะเวลา ๓ เดือน ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ (ถ้าเข้าพรรษาหลังก็เลื่อนไปถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒)

การเข้าพรรษามีวัตถุประสงค์ดังนี้

- ไม่ต้องจาริกไปให้ลำบากแก่ตนและคนอื่น ในฤดูฝน
- จะได้มีโอกาสนับถือศาสนกิจส่วนที่พึงทำประจำที่ เช่น การศึกษาเล่าเรียน การบำเพ็ญภาวนา และการสั่งสอนประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น ได้เต็มที่
- เป็นการเปิดโอกาสให้ทายกทายิกาได้บำเพ็ญกุศล มีการถวายทานรักษาศีล และฟังธรรม เป็นต้น โดยอาศัยพระสงฆ์ซึ่งอยู่ประจำได้อย่างเต็มที่

กรณีกิจที่ทำในวันเข้าพรรษา

๑. พระสงฆ์

- ประชุมทำวัตรสวดมนต์ ในโบสถ์ หรือ ศาลา-
การเปรียญ เป็นต้น ตามความเหมาะสม
- ทำวัตรขอขมาให้อภัยแก่กัน
- อธิษฐานพรรษา

๒. คฤหัสถ์

- ทำบุญตักบาตร ไปวัดฟังเทศน์รักษาศีล
- อธิษฐานงดจากบาปอกุศลต่าง ๆ เช่น เสพสุรา
ของมีนเมา สิ่งเสพติดให้โทษต่าง ๆ เป็นต้น
- อธิษฐานทำบุญ มีตักบาตร เป็นต้น ตลอด ๓ เดือน

ทางราชการได้กำหนดให้หยุดราชการ ๑ วัน ในวันเข้าพรรษา
เพื่อให้มีโอกาสนประกอบพิธีทางศาสนาได้เต็มที่

พิธีเนื่องในวันเข้าพรรษา มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย มีทั้ง
พิธีหลวงและพิธีราษฎร์ ตามที่กล่าวไว้ในเรื่องนางนพมาศ หรือ
ตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ สรุปลงได้ดังนี้

๑. พิธีหลวง

- สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตรัสสั่งให้ตกแต่งเสนาสนะ
ทุกอาราม
- ทรงถวายสมณบริวาร มี เที่ยง ตั้ง ที่นั่ง ที่นอน
 เป็นต้น

- ทรงถวายผ้าวัสสิกพัสดุ ประทีปเทียนจำนำพรรษา
บูชาพระบรมธาตุ พระพุทธปฏิมา พระปริยัติธรรม
สนไตรมาส
- ทรงถวายน้ำมันตามไส้ประทีปแก่พระสงฆ์ที่จำพรรษา
ในพระอารามหลวง ทั้งในกรุงและนอกกรุง
พิธีหลวง ยังคงมีอยู่แม้ในปัจจุบัน บัดนี้ เรียกว่า พระราช-
พิธีบำเพ็ญพระราชกุศลเข้าพรรษา มีข้อแตกต่างจากข้าง
ต้นบ้างเล็กน้อย

๒. พิธีราษฎร์

- ช่วยกันตกแต่งเสนาสนะทุกอาราม
- ประกวาดเทียนพรรษา แท้ทั้งทางบก ทางน้ำ เป็น
มหานักขัตฤกษ์
- นำลูกหลานไปวัด ถวายผ้าอาบน้ำฝน และจตุปัจจัย
แก่พระภิกษุสามเณร
- อริษฐานทำกุศลต่าง ๆ ตามต้องการ มีฟังเทศน์
เป็นต้น ตลอด ๓ เดือน

ก. วันออกพรรษา

วันออกพรรษา คือ วันที่สิ้นสุดระยะการจำพรรษา เรียก
กันว่า วันปวารณา เป็นวันที่พระสงฆ์กล่าวคำปวารณา คือ เปิด
โอกาสให้ว่ากล่าวกันได้ และถือเป็นการออกพรรษาคด้วย

วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ (ถ้าเข้า
พรรษาหลัง หรือ ปัจฉิมพรรษา วันออกพรรษาก็จะเป็นวันขึ้น
๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒)

เมื่อพระสงฆ์อธิษฐานเข้าพรรษา และอยู่จำพรรษามาเป็น เวลา ๓ เดือน หรือครบไตรมาสแล้ว ตามวินัย อนุญาตให้พระสงฆ์ ประชุมทำปวารณาในวันออกพรรษา เมื่อออกพรรษาแล้วย่อมไป ค้างคืนในที่อื่นได้ และได้รับอานิสงส์ตามวินัยหลายอย่าง

สิ่งที่ทำในวันออกพรรษา

๑. พระสงฆ์

- รับไทยธรรม แสกองพระธรรมเทศนา เป็นต้น ตามสมควร
- ประชุมทำปวารณาในโบสถ์ ในวันออกพรรษา พระวินัยอนุญาตให้พระสงฆ์ทำปวารณาแทน อุโบสถ คือ ตามปกติจะต้องทำอุโบสถสังฆกรรม ในวันเช่นนั้น แต่ในวันออกพรรษา ถือเป็นกรณีพิเศษ จึงไม่ต้องทำอุโบสถสังฆกรรม ให้ทำปวารณาแทน ปวารณา ก็คือ การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ถ้าปวารณา มีความว่า “ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ ถวายได้เห็นก็ดี ถวายได้ฟังก็ดี ถวายสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลาย จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้า สำนึกได้ จักแก้ไขเสีย”

๒. กฤหัสถ์

- ตักบาตรเทโว เรียกเต็มว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ คือ ตักบาตรเนื่องในวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้า

เสด็จลงจากเทวโลก ตามตำนานที่ว่า หลังจาก
ที่พระพุทธองค์เสด็จไปจำพรรษาโปรดพระพุทธ-
มารดา ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ออกพรรษาแล้ว
พระองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์สวรรค์ มายังมนุษย์
โลก ในวันปวารณา คือขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑
พุทธศาสนิกชนถือเป็นโอกาสพิเศษ พร้อมใจ
กันตักบาตรเจลิมฉลอง ในวันรุ่งขึ้น คือ แรม
๑ ค่ำ เดือน ๑๑ และถือเป็นประเพณีสืบมา
ปัจจุบันนิยมไปตักบาตรที่วัด นับเป็นการ
ตักบาตรพิเศษ เป็นกาลทาน มีปีละครั้งเดียว
เฉพาะในคราวออกพรรษาเท่านั้น โดยทั่วไป
ทำในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ แต่บางวัดทำใน
วันมหาปวารณา คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ (บางแห่ง
จัดพิธีใหญ่โต ให้พระพุทธรูปนำหน้าพระสงฆ์
เพื่อให้พุทธศาสนิกชนตักบาตร เหมือนตักบาตร
พระพุทธเจ้าจริง)

— ไปวัดฟังเทศน์ รักษาศีล

หมายเหตุ

- มีพระราชพิธีบำเพ็ญกุศลเนื่องในการออกพรรษา
คือ นิมนต์พระภิกษุสามเณรในพระบรมมหาราชวัง
เรียกว่า ภิกษุสามเณร ๓ วัน คือ วันขึ้น
๑๔, ๑๕ และ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ วันละ

๑๕๐ รูป พระมหากษัตริย์ทรงบาตรด้วยพระองค์
เอง พร้อมด้วยเจ้านายฝ่ายใน

- พิธีสวนมนต์มหาชาติคำหลวง เรียกว่า โอ้เอ
วิหารราย มหาชาติคำหลวง เป็นหนังสือ
ว่าด้วยเวสสันดรชาดก กล่าวถึง ประวัติของ
พระพุทธเจ้า เมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ ชื่อว่า
พระเวสสันดร

คำถามประจำบท

๑. วันเข้าพรรษา คือวันอะไร ? ตรงกับวันไหน ? พระภิกษุ
สามเณร ต้องทำอะไรบ้าง ?
๒. ตักบาตรเทโว หมายความว่าอย่างไร ? กระทำวันไหน ?
๓. เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันอัฐมี
เป็นต้น ตามปกติพุทธศาสนิกชนต้องทำอะไรบ้าง ?
๔. หน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ ในวันออกพรรษา มีอะไร
บ้าง ?
๕. จงแสดงให้เห็นว่า วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มี
ความสำคัญต่อชีวิตคนไทยอย่างไร ?

บทที่ ๖

ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย

ก. พิธีบวชนาค

พิธีบวชนาค คือ พิธีที่กระทำเนื่องในการบรรพชาและการอุปสมบท การบรรพชาหมายถึงการบวชเป็นสามเณร กระทำเมื่อผู้จะบวชมีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี การอุปสมบทหมายถึงการบวชเป็นพระภิกษุ กระทำต่อเมื่อผู้จะบวชมีอายุครบ ๒๐ ปีแล้วขึ้นไป

การบวชมี ๓ อย่าง คือ

๑. เอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชที่พระพุทธเจ้าประทานเอง

๒. ติสรณคมนุปสัมปทา การบวชที่พระสาวกกระทำเอง โดยวิธีให้ผู้จะบวชกล่าวคำถึงพระรัตนตรัย ปัจจุบันใช้เป็นวิธีบวชสามเณร

๓. ญัตติจตุตถกรรมวาจา การบวชที่สงฆ์กระทำ เป็นวิธีบวชพระที่ใช้ในปัจจุบัน

ตามประเพณีไทย ผู้ชายทุกคนต้องบวชในช่วงระยะไตรระยะหนึ่งของชีวิต หากมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ก็บวชเป็นสามเณร ถ้ามีอายุครบ ๒๐ ปีขึ้นไปก็บวชเป็นพระภิกษุ

ในการบวชมีระเบียบปฏิบัติและประเพณีนิยมดังนี้

๑. การฝากตัว

ผู้ประสงค์จะบวช ก่อนอื่นต้องนำไปฝากตัวที่วัด ตามปกติฝากกับเจ้าอาวาสก่อนวันบวชอย่างน้อย ๑๕ วัน เพื่อศึกษา ฝึกซ้อมวิธีการบวช หรือคำขานนาค (ผู้จะบวชแต่ยังมีไต่บวชเช่นนั้นเรียกว่า นาค) ปัจจุบันทางคณะสงฆ์กำหนดโบสถ์บวชเป็นแบบชั้น โดยเฉพาะ ผู้บวชจึงต้องเขียนรายการต่าง ๆ ลงในโบสถ์นั้นและมีผู้เซ็นรับรอง

๒. การเตรียมบริวาร

บริวารที่จำเป็นในการบวช ต้องจัดเตรียมไว้มี ๘ อย่าง เรียกว่า อัฐบริวาร คือ

- จีวร (ผ้าห่ม)
- สังฆาฏิ (ผ้าพาด)
- สบง (ผ้าถุง)
- บาตร
- มีดโกน
- ก่องเข็มพร้อมทั้งเข็ม
- ประคคเอาจ
- ธรรมกรก (หม้อกรองน้ำ)

๓. การขอขมาลาญาติพี่น้อง

สิ่งที่นาคต้องทำก่อนบวชอีกอย่างหนึ่ง คือ การไปขอขมาลาญาติพี่น้อง โดยนำดอกไม้ธูปเทียนไปแสดงการวระ ขอขมาลาท่าน

เป็นการแสดงความเคารพ และขอภัยโทษที่ล่วงเกินซึ่งอาจจะมีและเป็นการให้ญาติเหล่านั้นได้แสดงความยินดี อนุมุทนาในการบวชนั้นด้วย การขอขมาลาญาคินี้ ปัจจุบันส่วนมากพิมพ์หรือมีจดหมายไปขอขมาลาเป็นพิเศษ แต่สำหรับญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมาก จำต้องไปขอขมาลาด้วยตนเอง

๔. การทำขวัญนาค

ก่อนวันบวชหนึ่งวัน มักจะมีพิธีทำขวัญนาค นาคนั้น โจนีร์ชะ แต่งตัวขาว นั่งในพิธีทำขวัญ มีบายศรีและแว่นเวียนเทียน โดยมีพี่น้อง ญาติมิตร นั่งล้อมเป็นวง บริหารต่าง ๆ พร้อมทั้งเครื่องสักการะนำมาวางไว้ในพิธี เมื่อหมอบทำพิธีขวัญทำขวัญเสร็จแล้วก็เปิดแว่นเวียนเทียนเวียนไปจนรอบนาคเป็นเสร็จพิธี

การทำขวัญนาค เป็นเพียงประเพณีนิยม ไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่จำเป็น ปัจจุบันได้ลดความนิยมลงมากแล้ว

๕. การแห่ นาค

การแห่ นาค เป็นพิธีอย่างหนึ่งที่นิยมทำในการบวช มักจะจัดให้มีการแห่ นาคในวันที่นำนาคไปวัดเพื่อเข้าสู่พิธีบวช การแห่ นาคนั้น ทำกันเป็นการสนุกสนาน ตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อถึงวัดแล้ว แห่เวียนรอบโบสถ์ ๓ รอบ นาคทำการบูชาเสมา เป็นการขอขมาเขตสงฆ์ และแสดงการวระต่อปูชนียสถาน ก่อนนาคจะเข้าโบสถ์ พ่อแม่หรือญาติ จูงมือนาคเข้าไป เป็นการนำไปมอบแก่พระ (มีบางท่านถือว่า นาคจูงญาติเข้าไปเพื่อนำให้ถึงพระ) เมื่อเข้าโบสถ์แล้ว นาคจุศรูปเทียนบูชาพระ แล้วนั่งในที่จัดไว้

๖. อุปสมบทกรรม

อุปสมบทกรรม คือ การกระทำการอุปสมบท เป็นพิธีที่สงฆ์บวชให้นาคเป็นพระภิกษุ อุปสมบทกรรมที่ทำในปัจจุบันเรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา ต้องมีพระภิกษุอย่างน้อย ๑๐ รูป จึงทำการอุปสมบทได้ (ยกเว้นในถิ่นกันตารซึ่งหาพระยาก ๕ รูป ก็ทำการอุปสมบทได้)

นาครับผ้าไตรจากพ่อแม่หรือญาติ แล้วอุ้มผ้าไตร คุกเข่าประนมมือ เข้าไปท่ามกลางสงฆ์ ขอบรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์ เสร็จแล้วออกมาครองผ้า เข้าไปขอสรณะและศีล ๑๐ เมื่อรับศีลเสร็จแล้วก็เป็นอันสำเร็จเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นพระภิกษุต้องเข้าไปขอณิสัยและอุปสมบท พระกรรมวาจาจารย์และอนุสาวนาจารย์ซักซ้อมอันตรา-ยิกธรรมแล้ว สวดญัตติ พร้อมด้วยอนุสาวนา ๓ จบ เป็นอันสำเร็จเป็นภิกษุ แล้วพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ เป็นเสร็จพิธี

๖. ประเพณีลอยกระทง

การลอยกระทง เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของไทย ทำกันในกลางเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นเวลาสิ้นฤดูฝน น้ำในแม่น้ำกำลังใสสะอาดขึ้นเต็มฝั่ง ไทยเราดูถือเป็นประเพณี ทำกระทงลอยในแม่น้ำในคืนเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นงานสนุกสนานรื่นเริง

พิธีลอยกระทง เดิมเป็นพิธีของพราหมณ์ เขาทำเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และ พระพรหม พุทธศาสนิกชนนำมาใช้ให้สวดกล้องกับคติทางพระพุทธศาสนา คือ

การยกโคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระจุฬามณี ในสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ และการลอยโคมเพื่อบูชาพระพุทธรบาท ที่หาดทรายแม่น้ำ
นัมมทานที

พิธีลอยกระทง ทำกันมาแต่ในสมัยสุโขทัย และเป็นพระราช
พิธีอย่างหนึ่ง เรียกว่า “พระราชพิธีจองเปรียงชักโคมลอยโคม”
พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดมาก นางนพมาศพระสนมของพระร่วง ได้
ทำกระทงรูปดอกบัวและรูปต่าง ๆ ถวายพระองค์ เป็นที่พอพระทัย
มาก ถึงกับตรัสให้ถือเอาเป็นแบบอย่างในการทำกระทงต่อไป ถึงที่
ปรากฏในทำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ว่า

“แต่สืบไปเบื้องหน้า โดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ
ถึงกาลกำหนดนักขัตฤกษ์เพ็ญเดือน ๑๒ ให้ทำโคมลอยเป็น
รูปดอกบัว อุทิศสักการะบูชาพระพุทธรบาทนัมมทานทีที่ทราบ
เท่ากัลปาวสาน”

พระเจ้าแผ่นดิน ในสมัยนั้น เสด็จประทับเรือพระที่นั่ง ไป
ถวายดอกไม้เพลิงบูชาทุกพระอารามหลวง ที่อยู่ริมฝั่งน้ำจวนรอบกรุง
ทอดพระเนตรการขับร้อง ประโคมดนตรีตลอด ๓ ราตรี เรือพระที่นั่ง
เสด็จทรงลอยกระทงนั้นชื่อว่า “ประภาสแสงจันทร์” เสด็จถึงพระ-
อารามใด ชาวพนักงานก็จุดดอกไม้เพลิงพุ่มพะเนียง พลุ ส่องแสง-
สว่างไสว ตามหน้าร้านแพประดับตกแต่งห้อยโคมประทีป พวงดอกไม้
ทั้งโต๊ะเครื่องบูชาประกวคั่นตลอดสองฟากแม่น้ำ

ในสมัยอยุธยา พิธีลอยกระทง ยังคงทำกันอยู่ และเป็นพระราชพิธีอย่างหนึ่ง ปรากฏในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ราชทูตจากประเทศลังกามาขอพระไทย ได้เห็นพิธีลอยกระทง บันทึกไว้ว่า

“.....ตามบรรดาริมน้ำทั้งสองฟากทุกวัด ต่างปักไม้ไผ่ลำยาวขึ้นเป็นเสา ไน้ปลายไม้ลงมาผูกเชือกชักโคมต่าง ๆ กรันได้เวลา พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เสด็จโดยกระบวนเรือ พร้อมด้วยกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และเจ้าพระยามหาอุปราช เรือที่เสด็จล้วนปิดทอง มีกันยาดาดสีและผูกม่านในลำเรือปักเชิงทองและเงิน มีเทียนจุดตลอดลำ มีเรือข้าราชการ ล้วนแต่งประทับ แท่นนำเสด็จด้วยเป็นอันมาก และในการพิธียังมีโคมกระดาดทำเป็นรูปดอกบัวสีแดงบ้าง สีขาวบ้าง มีเทียนจุดอยู่ในนั้น ปล่อยลอยตามน้ำลงมาเป็นอันมาก จะนับประมาณมิได้ นอกจากลอยโคม ยังมีการจุดดอกไม้ไฟกันอีกมากและมีระบำคนตรีเล่นมาในเรือนด้วย”

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ครั้นรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ ในพระราชพิธีนี้ ทำกระทงเป็นการใหญ่โต พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้ขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และข้าราชการช่วยทำกระทงใหญ่ กว้างขนาด ๘-๙ ศอก สูง ๑๐-๑๑ ศอก ทำประกวดประชัน

กันต่าง ๆ สิ้นค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ยกเลิกการทำให้ใหญ่โตนั้นเสียให้ทำเรือลอยพระประทีปแทนกระทงใหญ่ เรียกว่า “เรือลอยพระประทีป”

ปัจจุบันนี้ พระราชพิธีดังกล่าวยกเลิกไปแล้ว เหลือแต่พิธีของราษฎร ซึ่งบางแห่งทำกันอีกเกริกใหญ่โต

กระทงนิยมทำกันดังนี้

- ใช้ดอกบัวสดปักเทียน
- เย็บใบทองกาบกล้วย กาบพลับพลึง เป็นกระทงปัก
รูปเทียนและดอกไม้
- ทำแพกล้วยหยวก ปักรูปเทียนดอกไม้

การลอยกระทงที่ทำในปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- เพื่อขอขมาแม่น้ำคงคา ที่ตนได้ถ่ายสิ่งสกปรกโสโครกลง
ไป อันทำให้แม่น้ำสกปรก
- เพื่อบูชาพระจุฬามณี ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามความ
เชื่อถือ ที่มีมาแต่โบราณ
- เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่แม่น้ำนัมมทานที ตามความ
เชื่อถือโบราณเช่นกัน

นอกนั้น ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อความ สนุกสนาน รื่นเริงตาม
ประเพณีอีกด้วย

กำบูชาในขณะลอยกระทงมีดังนี้

อิมินา ปทีเปน อสุกาย นมมทาย นทียา
 ปุติเน จิตฺ มุณีโน ปาทวลณฺหิ อภิปุเชมิ.
 ออํ ปทีเปน มุณีโน ปาทวลณฺหิ ปุชา
 มยฺหํ ทิฆมรทํ ทิกาย สุขาย สวตฺตตฺ.

ข้าพเจ้าขอบูชาซึ่งรอยพระพุทธรบาท ที่ตั้งอยู่เหนือกองทราย
 ในแม่น้ำชื่อว่า นัมมทานทีโน้น ด้วยประทีปนี้ การบูชารอยพระบาท
 ด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าสัน
 กาลนานเทอญ

สิ่งที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติในวันลอยกระทง

- ทักบาตร ไปวัด ฟังเทศน์ รักษาศีล
- บำเพ็ญสาธารณประโยชน์
- ลอยกระทงในแม่น้ำ หรือลำคลอง ระลึกถึงสิ่งที่ค้างมา
 ทำจิตใจให้สดใสสะอาด บริสุทธ์

ค. ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่

การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ คือ การทำบุญเนื่องในโอกาสจะขึ้น
 อยู่ในบ้านหรือสถานที่ใหม่ดังนี้

- บ้านนั้นสร้างเสร็จใหม่ ทำบุญก่อนจะขึ้นอยู่

- บ้านนั้นเป็นบ้านเก่า หรือมีคนเคยอยู่แล้วแต่คนเพิ่งจะเข้าไปอยู่ใหม่ จึงทำบุญก่อน
- สำนักงาน ที่ทำการ อาคาร ร้าน เป็นต้น ทั้งที่ปลูกสร้างใหม่และเก่า ทำบุญก่อนใช้สถานที่เหล่านั้น

การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของไทย ทำกันมาแต่โบราณกาล เป็นพิธีเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ คือ

- เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่คนและครอบครัว ถือว่าสถานที่อยู่ใหม่ยังไม่มีเป็นที่คุ้นเคยจึงอาจมีความกลัวหรือไม่สบายใจ เมื่อทำบุญแล้ว ย่อมหมดความกลัว เกิดความอบอุ่นใจ รู้สึกเป็นสิริมงคล มีความสุข มีความร่มเย็นในครอบครัว
- เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่กิจการ และผู้ทำงาน เป็นการบำรุงขวัญ และทำให้มีกำลังใจในการดำเนินกิจการให้สำเร็จผลด้วยดี
- เพื่อถือเป็นโอกาสบำเพ็ญกุศลในทางพระพุทธศาสนาด้วยการถวายความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์เป็นต้น
- เพื่อแสดงความยินดี เคารพฉลองการที่ได้เริ่มต้นชีวิตและกิจการ

- เพื่อพบปะเลี้ยงดูเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง เป็นการบอกให้ทราบถึงสถานที่และกิจการใหม่ของตน และเป็นการแสดงไมตรีต่อเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง เหล่านั้นด้วย

สิ่งที่กระทำในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ คือ

- นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธรูป และ ฉันทักอาหาร เข้าหรือเพลก็ได้ตาม ความ สะดวกเหมือนในงานทำบุญมงคลอย่างอื่น
- วงค้ายสายสิญจน์รอบบ้าน สำนักงาน อาคาร ร้าน เป็นต้น เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูป จะได้เกิดสิริมงคลไปทั่ว
- ตั้งบาตรน้ำมนต์ และอาราธนาพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธรูป แก่ผู้มาร่วมงาน และสถานที่นั้น (ปัจจุบันนิยมให้พระสงฆ์เจิมสถานที่นั้น ๆ จึงต้องเตรียมแบ่งสำหรับเจิมไว้ด้วย)

การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ นอกจากเป็นโอกาสได้บำเพ็ญบุญ อันจะให้เกิดความสุขสวัสดิ์แก่ตน และครอบครัวแล้ว ยังเป็นโอกาสได้พบปะเลี้ยงดูเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง ทำให้เกิดความสามัคคีอยู่ร่วมกัน ด้วยความสงบสุขด้วย

ดังนั้น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่จึงเป็นที่นิยมในหมู่คนไทยโดยทั่วไป

จ. ประเพณีทำบุญปีใหม่

ประเพณีทำบุญปีใหม่ คือ ประเพณีทำบุญเนื่องในโอกาส
ขึ้นปีใหม่ หรือขึ้นศักราชใหม่ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของไทย

การขึ้นปีใหม่ คือการเปลี่ยนศักราชใหม่หลังจากที่ระยะเวลา
๓๖๕ วันของปีหนึ่ง ๆ สิ้นสุดลง

การขึ้นปีใหม่ของไทย มีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับดังนี้

- ขึ้นปีใหม่ในวันแรม ๑ ค่ำเดือนอ้าย ตามคติทางพระ-
พุทธศาสนา ซึ่งถือฤกษ์เหมันต์ (ฤกษ์หนาว) เป็นการ
เริ่มต้นปี
- ขึ้นปีใหม่ในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๕ ตามคติทางศาสนา
พราหมณ์
- ขึ้นปีใหม่ในวันที่ ๑ เมษายน เริ่มใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒
- ขึ้นปีใหม่ในวันที่ ๑ มกราคม ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔
จนถึงปัจจุบัน โดยถือตามสากลนิยม มีประกาศของทาง
ราชการดังต่อไปนี้

ประกาศ

ให้ใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

อาทิตย์ทิพอาภา

พล. อ. พิชยนทรโยธิน

โดยที่จารีตประเพณีของไทยแต่โบราณมา ได้ถือวันแรม ๑ ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันขึ้นปีใหม่ เป็นการสอดคล้องกับคติแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งถืออุกกุเหมนต์เป็นการเริ่มต้นปี ต่อมาจารีตอันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปตามคติพราหมณ์ ซึ่งใช้วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันขึ้นปีใหม่ ครั้นภายหลัง เมื่อทางราชการนิยมใช้สุริยคติ จึงถือวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นต้นปีมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๒

แต่ในนานาอารยประเทศทั้งปวง ตลอดถึงประเทศใหญ่ ๆ ทางปลายบุริมทิศนี้ ได้นิยมใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นต้นปี การนิยมใช้วันที่ ๑ มกราคมนี้ มิได้เกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนา จารีตประเพณี หรือการเมืองของชาติใด ประเทศใด แต่เป็นการคำนวณ โดยวิทยาการทางดาราศาสตร์ และนิยมใช้กันมาเป็นเวลากว่าสองพันปี เมื่อประเทศไทยได้นิยมถือสุริยคติตามอย่างนานาประเทศแล้ว ก็เป็น การสมควรอย่างยิ่งที่จะใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นต้นปี เหมือนอย่างประเทศทั้งหลาย เพราะวันที่ ๑ มกราคม ก็ใกล้เคียงกับ วันแรม ๑ ค่ำของไทย และเป็นการใช้ฤกษ์วันเริ่มต้นปี การใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ จะเป็นการสอดคล้องต้องตามจารีต ประเพณีโบราณของไทย ต้องตามคติแห่งพระบรมพุทธรศาสนาและได้ ระวังกับนานาอารยประเทศทั้งมวล

อนึ่ง ได้มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติปีประติ-
ทิน พุทธศักราช ๒๔๘๓ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทน-
ราษฎร และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่วันที่ ๑๗ กันยายน

พุทธศักราช ๒๔๘๓ และพระราชบัญญัตินั้นก็เป็นอันใช้ได้ตั้งแต่วันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓ เป็นอันว่าทางรัฐนั้นได้ใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันเริ่มปีใหม่แล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ คณะสงฆ์และอาณาประชาราษฎร์ทั้งมวล นิยมดีวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ ให้ถือเป็นจารีตประเพณีของชาติ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขอให้ปีใหม่วันเริ่มขึ้น ในวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ นี้ จงเป็นเวลารุ่งอรุณแห่งชีวิต ให้ชาติไทยได้รับความเจริญ และก้าวหน้าขึ้นสู่ความรุ่งโรจน์ใหญ่หลวง ให้อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั่วกันเทอญ

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓

เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

พุทธศาสนิกชนบำเพ็ญกุศลในวันขึ้นปีใหม่ตามอริยาคัย คือ

- ทำบุญตักบาตร นำภัตตาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด
- นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ฉันทะหรือเพลที่บ้าน
- บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น บริจาคทรัพย์บำรุงโรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น
- ปล่อยนก ปล่อยปลา เป็นต้น

ทางราชการหยุดราชการในวันขึ้นปีใหม่ ๑ วัน เฉพาะใน
กรุงเทพ ฯ ได้จัดให้มีการทำบุญตักบาตรที่ท้องสนามหลวงเป็นพิเศษ
ด้วย โดยเชิญชวนพุทธศาสนิกชนไปร่วมกันตักบาตรพระภิกษุสามเณร
ที่อาราธนามาจากอารามต่าง ๆ

ประชาชนชาวไทยแสดงความชื่นชมในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ คือ

- ส่ง ส.ค.ส. แสดงความปรารถนา ความดี ความสุข
ความเจริญ แก่พี่น้อง ญาติ มิตร ตามอหฺยาศัย
- กล่าวอวยพรสวัสดิ์ปีใหม่แก่กันและกัน
- จัดงานรื่นเริงสนุกสนานตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ

จ. ประเพณีทำบุญเทศน์มหาชาติ

ประเพณีทำบุญเทศน์มหาชาติ คือ ประเพณีทำบุญในงาน
เทศน์มหาเวสสันดรชาดก เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของไทย จัดให้มี
ขึ้นในระหว่างเดือน ๑๑—๑๒ และเดือนอ้าย (บางแห่งนิยมจัดให้มี
ในเดือน ๔) ไม่กำหนดวันแน่นอนแล้วแต่ความสะดวก แต่อยู่ใน
ระหว่างเดือนที่กล่าวแล้วนั้น

มหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวที่ด้วยพระจริยาของพระพุทธ-
เจ้าในอดีตชาติ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร บำเพ็ญบารมี
เป็นชาติสุดท้าย ก่อนจะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

มหาเวสสันดรชาดกนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระภิกษุสงฆ์โดย
ทรงปรารภการประชุมพระประยูรญาติ ซึ่งมีพระเจ้าสุทโธทนะพุทธ
บิดาเป็นประธาน ณ เมือง กบิลพัสดุ์ เมื่อครั้งเสด็จไปเมืองกบิลพัสดุ์
เป็นครั้งแรก ความในชาดกนี้เป็นบทร้อยกรอง เรียกว่า “คาถา”
มี ๑,๐๐๐ คาถา อยู่ในขุททกนิกาย สุตตันตปิฎก แต่ที่ใช้เทศน์นั้น
แต่งเป็นภาษาไทยมีหลายสำนวน

มหาเวสสันดรชาดกแบ่งเป็น ๑๓ กัณฑ์ คือ

๑. ทศพร ว่าด้วยพระนางผุสสกีร์รับพร ๑๐ ประการ
จากท้าวผมวณเทวราช
๒. หิมพานต์ ว่าด้วยพระเวสสันดรพระราชนัดดา
ช้างบั้งจัญนาถแก่พราหมณ์ ๘ คน แห่งเมืองกลิง-
กราฐ แล้วถูกขับออกจากพระนคร
๓. ทานกัณฑ์ ว่าด้วยพระเวสสันดรพระราชนัดดา
และรถแก่พราหมณ์ ขณะที่พระองค์เสด็จจากเมือง
พร้อมด้วยมัทรี ชาลี และ กัณหา
๔. วนประเวศน์ ว่าด้วยพระเวสสันดรพร้อมด้วยมัทรี
ชาลี และ กัณหา เสด็จเข้าป่าด้วยพระบาทมุงทรง
เขาวงกต
๕. ขุชก ว่าด้วยพราหมณ์ขุชก ไปขอชาลีและกัณหา
มาเป็นทาสและทาสีของตน

๖. จุลพน ว่าด้วยการเดินทางของชูชกไปเขาวงกต เพื่อขอชาติและกัณฑ์ และได้พบพรานเจตบุตร
๗. มหาพน ว่าด้วยการเดินทางของชูชกต่อไปจนถึงที่อยู่ของอัจฉตยา
๘. กุมาร ว่าด้วยพระเวสสันดรพระราชทานชาติและกัณฑ์แก่พราหมณ์ชูชก
๙. มัทรี ว่าด้วยพระนางมัทรีไปหาผลไม้ในป่าและกลับมาไม่ทันพระเวสสันดร พระราชทาน ชาติและกัณฑ์แก่พราหมณ์ชูชก
๑๐. สักกบรรพ ว่าด้วยพระอินทร์ปลอมตัวมาขอพระนางมัทรี ได้แล้ว แต่ถวายคืนแก่พระเวสสันดร
๑๑. มหาราช ว่าด้วยพราหมณ์ชูชก นำชาติและกัณฑ์ถึงกลางป่าใหญ่ ผูกกับต้นไม้ให้นอนในเวลากลางคืน ตนเองขึ้นนอนบนต้นไม้
๑๒. ฉกษัตริย์ ว่าด้วยกษัตริย์ทั้ง ๖ คือ พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางสุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาติ พระกัณฑ์ มาพบกันที่อาศรมเกิดความยินดีมากจนถึงวิสัญญีภาพสลด
๑๓. นครกัณฑ์ กล่าวถึงพระเวสสันดรเสด็จกลับเข้าไปประทับในพระนคร ตามคำเรียกร้องทูลเชิญของชาวเมือง

การเทศน์มหาชาติมีมาแต่โบราณกาล ในสมัยอยุธยา พระเจ้าทรงธรรมก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงขึ้น แสดงว่า การเทศน์มหาชาติได้มีมาและเป็นที่นิยมกันอยู่แล้ว

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ครั้นรัชกาลที่ ๑, ๒ และ ๓ ได้โปรดให้มีการพระราชกุศลเทศน์มหาชาติทุกปี มีการตกแต่งเครื่องบูชาเทศนาอย่างใหญ่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เคยทรงเกณฑ์พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทำกระຈาคใหญ่ บูชาภัณฑ์เทศน์ และรัชกาลที่ ๔ เคยทรงให้ทำกระຈาคใหญ่เป็นรูปเรือสำเภาบูชาเทศน์ แม้ในรัชกาลอื่นก็มีพระราชกุศลเทศน์มหาชาติเช่นกัน

ประชาชนชาวไทยที่นิยมฟังเทศน์มหาชาติเพราะ

- เชื่อว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสมหาเวสสันดรชาดก การได้ฟังพุทธพจน์ ถือว่าเป็นมหากุศลอย่างหนึ่ง นอกจากนั้น มหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้าย ก่อนตรัสรู้ จึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ทำให้ได้กุศลมากเป็นพิเศษ
- เชื่อว่า ผู้ฟังเทศน์มหาชาติจบภายใน ๑ วัน และบูชาด้วยประทักษิณเทียนเป็นต้นอย่างโอฬาร จะเกิดพบศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย์ในอนาคต ซึ่งจะ

มีแต่ความสุขสมบูรณ์

- ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ด้วยการฟังเทศน์
เป็นทำนองไพเราะ

การจัดพิธีในการเทศน์มหาชาติ แตกต่างกันไปตามความ-

นิยม เช่น

- ประดับตกแต่งสถานที่สวยงาม ธรรมาสันถึงในที่สูง
เด่น ประดับคันกล้าย คันอ้อย และบุปผชาติต่างๆ
- ตั้งขันน้ำมนต์ใหญ่ ติดเทียนรอบปากขัน เทศน์ถึง
กัณฑ์ไหน จุดเทียนเท่าจำนวนคาถาในกัณฑ์นั้น
- บริจาคทานตามอริยาศัย เช่น เป็นเจ้าภาพถวาย
ไทยธรรมกัณฑ์เทศน์ ๑ กัณฑ์ หรือ ๒ กัณฑ์เป็นต้น
- จัดให้มีการเทศน์ทำนองเสนาะ ตาม ความ นิยม ของ
ท้องถิ่นนั้น ๆ โดยนิมนต์พระที่ชำนาญในการเทศน์
กัณฑ์นั้น ๆ มาแสดง บางแห่งจัดให้มีการแห่กัณฑ์
เทศน์เป็นการสนุกสนาน
- ในการเทศน์ จัดให้มีพิณพาทย์ บรรเลงเพลง
ประจำกัณฑ์ เมื่อเทศน์กัณฑ์นั้น ๆ จบ แต่บางแห่ง
ที่ไม่มีพิณพาทย์ ก็อาจใช้เครื่องดนตรีอย่างอื่นแทน
เช่น มโหรี เป็นต้น ที่เป็นสัญญาณว่าเทศน์จบแก่
ละกัณฑ์
- เนื่องในการเทศน์มหาชาติ พุทธศาสนิกชนมีโอกา
สบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีนิยมเช่น ทำบุญ

ทักษาตร รัชกาลีล เจริญเมตตามาวนา เป็นต้น
และได้แสดงไมตรีจิตต่อกัน ด้วย การมาร่วมกัน พัง-
เทศน์และบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ

คำถามประจำบท

๑. พิธีบวชนาค คืออะไร ? มีความสำคัญอย่างไร ?
๒. การลอยกระทง จัดให้มีขึ้นในเดือนไหน ? มีประวัติ
ความเป็นมาอย่างไร ?
๓. ทำไมเราจึงนิยมทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ? และจะต้อง
ปฏิบัติอย่างไรบ้างในการทำบุญขึ้นบ้านใหม่
๔. ไทยถือวันที่ ๑ มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่มาตั้งแต่เมื่อไร
ตามปกติในวันขึ้นปีใหม่พุทธศาสนิกชนต้องทำอะไรบ้าง?
๕. จงเล่าประเพณีเทศน์มหาชาติมาโดยย่อ

บ. ภาควิชาธรรม

บทที่ ๑

คุณของพระพุทธศาสนา

ก. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๑. เป็นหลักยึดเหนี่ยวและปลุกปลอบใจ

พระพุทธศาสนาสอนให้ละชั่ว ทำดี และทำใจให้บริสุทธิ์ สะอาด เป็นหลักธรรมสำหรับยึดเหนี่ยว เพื่อนำชีวิตให้ดำเนินไปสู่ความสุขความเจริญ และช่วยให้เข้าใจชีวิตถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่หลงลืมตนเมื่อได้สุข ไม่ทุกข์โศกเสียใจเกินเหตุเมื่อประสบทุกข์ เช่น สอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สุข หรือ ทุกข์ เจริญ หรือ เสื่อม เกิดมาจากเหตุปัจจัย เป็นต้น เมื่อปฏิบัติตามแล้ว ย่อมได้สุขตามควรแก่เหตุ

๒. ทำให้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

พระพุทธศาสนา สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลักธรรมที่สอนให้ประพฤติเช่นนี้ มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ทาน เป็นต้น ทานนั้น คือการเสียสละ ถือว่าเป็นวิธีสร้างคุณงามความดีอย่างหนึ่ง ทำให้ลดความเห็นแก่ตัวเอง เพิ่มความเห็นอกเห็นใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น อันเป็นเหตุให้ช่วยเหลือกัน

โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ เพราะถือว่าการให้ความช่วยเหลือนั้นเป็นความดีที่ตนได้รับอยู่แล้ว เมื่อคนถือปฏิบัติตามนี้ ย่อมจะช่วยเหลือกันและกัน ทำให้เกิดความสามัคคีและอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

๓. ^๘สิ่งที่เกิดแห่งวัฒนธรรม

วัฒนธรรมไทยต่าง ๆ เช่น ศิลปกรรม กนกวี ภาษาวรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผน กิริยามารยาท ความมีน้ำใจ นิสสัยเคารพอ่อนน้อม เป็นต้น ล้วนเกิดจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาทางสัน^๕

๔. ทำให้รู้จักผิดชอบชั่วดี

การกระทำของบุคคล ย่อมมีถูกมีผิด มีดีมีชั่ว แตกต่างกันไป ตามความรู้สึกนึกคิด คนที่ขาดการศึกษาอบรม ย่อมรู้สึกนึกคิดในทางที่ชั่ว เห็นผิดเป็นชอบ ประกอบแต่ออกุศลกรรม ส่วนผู้ได้ศึกษาอบรมแล้วย่อมรู้จักผิดชอบชั่วดี นึกคิดในทางที่ถูกต้อง เป็นเหตุให้ทำแต่ความดี พระพุทธศาสนาสอนให้ซาบซึ้งในคุณค่าของความดี และเห็นโทษของความชั่ว ให้พอใจในการทำความดี เกียดกล้วการทำ ความชั่ว ทำให้เป็นคนดีมีเหตุผล รู้จักผิดชอบชั่วดี

๕. ช่วยให้มีความสุขสบายทางใจ

พระพุทธศาสนาสอนให้กำจัดความชั่ว บำเพ็ญความดี โดยวิธีฝึกอบรมจิตใจให้สะอาด สว่างสงบ ปราศจากกิเลส เครื่องเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดความสุขสบายทางจิตใจ เช่น

สอนให้ระลึกถึงคุณความดีของท่านผู้บริสุทธิ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น และพยายามประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะทำให้จิตใจสงบ ไม่เดือดร้อนวุ่นวาย ได้ชื่อว่ามีจิตสงบสุขทางจิตใจ

๖. ทำให้เกิดแบบอย่างของผู้นำที่ดี

ผู้นำที่ดีต้องมีคุณธรรม แม้มีอำนาจก็ใช้ในทางที่ถูกต้องตามธรรม จึงจะทำให้สังคมมีความสุข และเป็นแบบอย่างในทางที่ดี เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นนักรบที่สามารถปราบรัฐต่าง ๆ แล่อำนาจกว้างขวาง ทำลายชีวิตคนเสียเป็นจำนวนมาก ภายหลังทรงนับถือพระพุทธศาสนา นำเอาพระธรรมมาใช้ในการปกครอง ได้ทรงเลิกการเบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น แล่ธรรมานุภาพ และสันติสุขไปสู่ดินแดนต่าง ๆ นับว่าเป็นผู้นำที่ดีและเป็นแบบอย่างของอนุชน เมื่อผู้นำประพฤติปฏิบัติชอบเป็นแบบอย่างแล้ว ประชาชนก็ย่อมประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อยและความสุขความเจริญโดยทั่วกัน

๖. พระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย แปลว่า แก้วอันประเสริฐ หรืออันล้ำค่า ๓ ประการ หมายถึงสิ่งที่เคารพบูชาสูงสุดในพระพุทธศาสนา ๓ อย่าง คือ

๑. พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้อริยสัจธรรมด้วยพระองค์เอง และทรงสอนธรรมแก่ประชาชนให้รู้ตามให้ปฏิบัติตาม ให้พ้นทุกข์อย่างพระองค์ด้วย

๒. พระธรรม คือ พระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงไว้และทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้พุทธบริษัทได้รู้แจ้งความจริงและยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ นำชีวิตไปสู่ความสุขและหลุดพ้นจากทุกข์

๓. พระสงฆ์ คือ หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ตามคำสั่งสอนของพระองค์ แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้และประพฤติปฏิบัติตาม

ก. คุณของพระรัตนตรัย

๑. คุณของพระพุทธเจ้า

- ๑) พระองค์ตรัสรู้เองแล้ว ทรงสอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย
- ๒) พระองค์ทรงฝึกพระองค์ดีแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่นให้ฝึกตนด้วย
- ๓) พระองค์ทรงดับความเวรร้อนทางกายใจได้หมดแล้ว ทรงช่วยดับความเวรร้อนให้ผู้อื่นด้วย
- ๔) พระองค์ทรงเป็นผู้สงบเองแล้ว ทรงสอนผู้อื่นให้สงบด้วย
- ๕) พระองค์ทรงข้ามพ้นทุกข์ภัย และกองกิเลสทั้งปวงแล้ว ทรงสอนผู้อื่นให้ข้ามพ้นไปได้ด้วย

๒. คุณของพระธรรม

- ๑) เป็นหลักแห่งความจริงและเป็นที่รวมแห่งความดี
- ๒) เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ทำชั่ว และหนุนให้ทำดี
- ๓) ทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์ และประสบความสุขความเจริญ

๓. คุณของพระสงฆ์

- ๑) เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ และสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย
- ๒) เป็นผู้ควรแก่การเคารพบูชา และอุปถัมภ์บำรุง
- ๓) เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพร่วิทยาการอย่างยอดเยี่ยมของโลก

ง. ไตรสรณาคมน์

๑. ความหมาย

- การถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึก
- การน้อมนำคุณพระรัตนตรัยมาเป็นหลักความประพฤติปฏิบัติ

๒. วิธีเข้าถึงพระรัตนตรัย

- ๑) โดยการกล่าวคำแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- ๒) โดยการศึกษาคุณของพระรัตนตรัยให้เข้าใจซาบซึ้ง
- ๓) โดยการสวดมนต์ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเสมอ ๆ
- ๔) โดยการปฏิบัติตามพระคุณนั้น ๆ

คำถามประจำบท

๑. พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างไร ? อธิบาย
๒. พระรัตนตรัยแปลว่าอย่างไร ? มีอะไรบ้าง ?
๓. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าพระพุทธศาสนาช่วยให้มีความสงบสุขทางใจ ? จงอ้างเหตุผล
๔. ไตรสรณาคมน์คืออะไร ? มีวิธีเข้าถึงอย่างไร ?
๕. พระพุทธเจ้ามีคุณอย่างไร ? อธิบาย

บทที่ ๒

อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓

อกุศลมูล แปลว่า รากเหง้าของอกุศล ต้นตอของความชั่ว
สาเหตุให้ทำความชั่ว มี ๓ อย่าง คือ

๑. โลกะ ความอยากได้
๒. โทสะ ความกิดประทุษร้าย
๓. โมหะ ความหลง ความโง่เขลา

ความหมาย

โลกะ ความอยากได้ เช่น อยากได้ทรัพย์สินเงินทองของผู้
อื่นมาเป็นของตน เมื่อเห็นรูปสวย ๆ ได้ยินเสียงเพราะ ๆ ได้กลิ่น
หอม ๆ ได้ลิ้มรสอร่อย ได้สัมผัสที่อ่อนนุ่มเป็นต้น ก็ยินดีติดใจ อยาก
จะได้ดู ได้ฟัง ได้ยืม ๆ ขึ้นไป ถ้าสิ่งเหล่านั้นเป็นของผู้อื่น ก็อยาก
ได้มาเป็นของตน ครั้นได้มาแล้วก็รักใคร่เพลิดเพลินหลงใหล ความ
ยินดีติดใจอยากจะได้เช่นนี้ เรียกว่า โลกะ

โลกะ ได้ชื่อว่าเป็นอกุศลมูล เพราะเป็นต้นเหตุให้ประพฤติก
ทุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น ทำให้เกิดความหวงแหน
ความเห็นแก่ตัว ทำให้พูดหลอกลวงเขา เป็นคนเจ้าเล่ห์มายา ตลอดจน
จนลักขโมยแย่งชิง ยักยอกทรัพย์ของเขา เป็นต้น

โทสะ ความกิดประทุษร้าย เช่น เห็นเขาทำไม่ถูกใจ ได้ยินคำพูดไม่ไพเราะ เป็นต้น รู้สึกไม่พอใจเกิดความขัดเคือง ถ้าไม่รู้จักระงับอารมณ์ข่มใจ ก็จะทำให้กิดพลุ่งพล่าน จนเนืวยิ่งขึ้น อาจถึงกับบันดาลโทสะ ประทุษร้ายทำลายคนอื่นหรือสิ่งอื่นได้ ความขัดเคืองกิดประทุษร้ายอย่างนี้ เรียกว่า โทสะ

โทสะ ได้ชื่อว่าเป็นอกุศลมูล เพราะเป็นต้นเหตุให้ประพฤติกุจิรติทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น กิดพยาบาท อาฆาต ปองร้ายผู้อื่น กล่าววาจาหยาบคาย แข่งคำ ก่อการทะเลาะวิวาท ประหัตประหารกัน เป็นต้น

โมหะ ความหลง ความโง่เขลา เช่น เห็นเขาเสพยาเสพติด เห็นเขาเล่นการพนัน เห็นเขาเที่ยวกลางคืน เห็นเขาทำตัวเป็นนักเลง เป็นต้น คิดว่าเป็นของดี ทำให้มีหน้ามีตา ไม่รู้จักพิจารณาว่าสิ่งนี้ชั่ว มีคุณหรือโทษอย่างไร จึงทดลองเอาอย่างเขาบ้าง เกิดความเพติดเพลินติดใจ นานเข้าหลงใหล ถอนตัวไม่ออก กลายเป็นผู้จมลงในความชั่ว ความโง่เขลาหลงมกมายเห็นผิดเป็นชอบอย่างนี้ เรียกว่า โมหะ

โมหะ ได้ชื่อว่าเป็นอกุศลมูล เพราะเป็นต้นเหตุให้ประพฤติกุจิรติทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น มกมาย เชื่อในสิ่งที่ไร้เหตุผล พுகเหลวไหล หาสาระมิได้ หลงคิดในอบายมุข เป็นต้น

โทษของอกุศลมูล

โลภะ เกิดแก่ผู้โง่ ทำให้ผู้นั้นเป็นคนเห็นแก่ตัว มักได้ ไม่รู้จักพอ จนอาจทำการทุจริตต่าง ๆ เป็นเหตุให้เกิดโทษคือความทุกข์ ความเดือดร้อน ทั้งแก่ตนและสังคม มากมายหลายประการ เช่น

๑. ทำให้จิตใจกระวนกระวายไม่สงบสุข
๒. ทำให้ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ กลายเป็นคนอกตัญญู ขาด หิริโอตตปปะ
๓. ไม่เป็นที่เคารพเชื่อถือของคนอื่น
๔. ทำให้เกิดการทุจริตต่อหน้าที่มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็น กัน
๕. ทำให้เกิดฉันทาคติเสียความยุติธรรม
๖. ทำให้เกิดการแก่งแย่งเอาเปรียบกัน เป็นเหตุแตก สามัคคี นำความพินาศมาสู่วงศ์ตระกูล หมู่คณะ และ ประเทศชาติ เป็นต้น
๗. ทำให้เกิดโจรผู้ร้ายและบุคคลผู้เป็นภัยต่อสังคม
๘. เป็นเหตุให้ได้รับโทษทัณฑ์ต่าง ๆ มีการจำคุก เป็นต้น

โทสะ เกิดแก่ผู้โง่ ทำให้ผู้นั้นเป็นคนมีใจเหี้ยมโหด ไร้เมตตา มักริษยาอาฆาต จนอาจก่ออาชญากรรมต่าง ๆ ที่ร้ายแรง เป็นเหตุ ให้เกิดโทษคือความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งแก่ตนและสังคมมากมายหลาย ประการ เช่น

๑. ทำให้จิตใจเรวร้อนกระวนกระวาย ขุ่นมัว หน้าที่ไม่สด- ชื่นเบิกบาน

๒. ทำให้ไม่เป็นที่รัก มากด้วยศัตรู อยู่อย่างมีเวรภัย
๓. ทำให้ขาดความรอบคอบ ทำความผิดพลาดได้ง่าย
๔. ทำให้เกิดโศกาศิเสีความยุติธรรม
๕. ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทเบียดเบียนประหัตประหารกัน
๖. เป็นเหตุให้ได้รับโทษทัณฑ์ต่าง ๆ มีการจำคุกเป็นต้น
๗. เป็นเหตุบั่นทอนสุขภาพและสติปัญญา
๘. ทำให้สังคมไม่สงบสุขเดือดร้อนวุ่นวาย อยู่กันด้วยความหวาดระแวง

โมหะ เกิดแก่ผู้ใด ทำให้ผู้นั้นเป็นคนโง่เขลา มัวเมา หมกมุ่นในสิ่งที่ เป็นโทษ จนอาจทำความชั่วที่ร้ายแรงต่าง ๆ ได้ เป็นเหตุให้เกิดโทษ คือความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งแก่ตนและสังคมมากมายหลายประการ เช่น

๑. ทำให้เป็นคนงมงายเห็นผิดเป็นชอบ ถูกหลอกลวงได้ง่าย
๒. ทำให้เป็นคนฟุ้งซ่านอ่อนไหว ตกสินใจยาก
๓. ทำให้เกิดโมหาคติเสีความยุติธรรม
๔. ทำให้เป็นคนหมกมุ่นหลงติดในอบายมุข ถอนตัวได้ยาก
๕. ทำให้เกิดความประมาท ทำความผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์
๖. เป็นเหตุให้ได้รับโทษทัณฑ์ต่าง ๆ มีการจำคุกเป็นต้น
๗. ทำให้เป็นคนอีកอากเฉื่อยชา การงานอาภูลไม่ก้าวหน้า
๘. ทำให้เกิดหายนะแก่กิจการส่วนรวม สังคมไม่เจริญก้าวหน้า

วิธีป้องกันและกำจัดอกุศลมูล

๑. มีสติรู้ทัน ไม่ตกเป็นทาสของความอยากและความซัดเคื่อง
  ๒. รู้จักควบคุมอารมณ์ และฝึกหัดนิสัยตนเอง ดังนี้
    - ๑) กัณและแก้โลภะ โดยหัดเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ
    - ๒) กัณและแก้โทสะ โดยหัดตั้งความปรารถนาดี มีเมตตาไมตรีต่อกัน
    - ๓) กัณและแก้โมหะ โดยหมั่นศึกษาหาความรู้ รู้จักใช้ความกึก เป็นคนมีเหตุผล ไม่ปล่อยใจไปตามอารมณ์ ไม่เป็นคนฟุ้งซ่าน
  ๓. มีโยนิโสมนสิการ พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลโดยรอบ-
คอบ ไม่ด่วนตัดสินใจอะไรง่าย ๆ
  ๔. ออกทนต่ออารมณ์ที่มาช่วยๆ เย้ายวนต่าง ๆ ได้
  ๕. หมั่นเจริญปฏิบัติธรรม อบรมความดีให้มีอยู่เสมอ.
- กุศลมูล แปลว่า รากเง้าของกุศล ต้นตอของความดี สาเหตุให้ทำความดี มี ๓ อย่าง คือ

๑. อโลภะ ความไม่อยากได้
๒. อโทสะ ความไม่คึกประทุษร้าย
๓. อโมหะ ความไม่หลง

ความหมาย

อโลภะ ความไม่อยากได้ หมายถึงความมีใจไม่ติดข้องในสิ่งต่าง ๆ ไม่ผูกพันยึดถือตกเป็นทาสของความอยาก รู้จักละเว้นสิ่งที่

เป็นโทษ ประกอบแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่ถือเอาความอยากความ
ต้องการของตนเป็นประมาณ ไม่เพ่งเล็งละโมภอยากได้ของผู้อื่นมา
เป็นของตน รู้จักเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น

อโกละ ได้ชื่อว่าเป็นกุศลมูล เพราะเป็นต้นเหตุให้ประพฤติกุ
สุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น ทำให้เกิดความไม่เห็นแก่
ตัว เป็นคนใจกว้าง คิดในทางสร้างสรรค์ กล่าววาจาที่ดีงาม บริจาค
ทรัพย์สินของช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ตลอดจนบำเพ็ญกุศลสาธารณ
ประโยชน์ต่าง ๆ

อโทสะ ความไม่คิดประทุษร้าย หมายถึงความไม่ชักเคือง ไม่
พล่งพล่านฉุนเฉียว เช่น เห็นเขาทำไม่ถูกใจ ได้ยินคำพูดที่ไม่
ไพเราะเป็นต้น ก็ระงับใจได้ ไม่ผูกโกรธ ไม่อาฆาตปองร้าย มีจิต
เมตตาปรารถนาให้คนอื่นมีความสุข มองคนในแง่ดีมีไมตรีจิตเสมอ

อโทสะ ได้ชื่อว่าเป็นกุศลมูล เพราะเป็นต้นเหตุให้ประพฤติกุ
สุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น ทำให้เกิดความรักความ
หวังดี ความมีไมตรีจิต กล่าววาจาสุภาพอ่อนหวานสมานสามัคคี ไม่
เบียดเบียนทำลายกัน ช่วยขจัดความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่กันอยู่
ร่วมกันอย่างสงบสุข

อโมหะ ความไม่หลง หมายถึงความรู้แจ้ง ความเข้าใจตาม
เป็นจริง เช่น เห็นเขาเสพยาเสพติด เล่นการพนัน เป็นต้น ก็ไม่
หลงคิดว่าเป็นของดี รู้เท่าทันว่านั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม แล้วเว้น
เสีย ไม่เสพไม่แตะต้อง มีปัญญาพิจารณาไตร่ตรองรู้จักเหตุผลที่ชั่ว
ควรไม่ควร คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง
เว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการที่ควรประพฤติ และสามารถแนะนำ
ชักจูงคนอื่นให้เห็นผิดชอบชั่วดีได้ด้วย

อโมหะ ได้ชื่อว่าเป็นกุศลมูล เพราะเป็นต้นเหตุให้ประพฤติกุศลกิจทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น ทำให้เป็นคนไม่มึนงงงาย เชื่อในสิ่งไรเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ รู้สภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสมีโลภะโทสะ เป็นต้น มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พูดเหลวไหลไร้สาระ กล่าวแต่วาจาที่ประกอบด้วยเหตุผลน่าเชื่อถือ มีความเฉลียวฉลาดสุขุมรอบคอบในการปฏิบัติหน้าที่การงาน เป็นต้น

คุณของกุศลมูล

เมื่อ **อโลภะ** มีอยู่ในผู้ใด ทำให้ผู้นั้นเป็นคนใจกว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นเหตุให้เกิดผลดีคือความสุขความเจริญ ทั้งแก่ตนและสังคมมากมายหลายประการ เช่น

๑. ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็นไม่กระวนกระวายเกิดปีติปราโมทย์
๒. ทำให้เป็นคนใจบุญสุนทาน
๓. ทำให้ยกเหนียวน่าใจผู้อื่นไว้ได้ เป็นที่รักใคร่ มีมิตรสหายบริวารมาก
๔. ทำให้ปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและเสียสละ
๕. ทำให้มีความร่วมมือสนับสนุนในกิจการสาธารณประโยชน์
๖. ทำให้มีการช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่กันและกัน อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

เมื่อ **อโทสะ** มีอยู่ในผู้ใด ทำให้ผู้นั้นเป็นคนมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่คิดริษยาอาฆาตพยาบาทจองเวร คิดแต่จะขจัดความเดือดร้อน ช่วยให้เขามีความสุขความเจริญ เป็นเหตุให้เกิดผลดี คือความสุขความเจริญ ทั้งแก่ตนและสังคม มากมายหลายประการ เช่น

๑. ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็นชุ่มชื้นเบิกบาน
๒. ทำให้หน้าตาเบิกบานยิ้มแย้มแจ่มใส บุคลิกภาพน่านิยม
นับถือ
๓. ทำให้น่าคบหาสมาคม มีแต่ผู้รักใคร่ไม่มีเวรภัย
๔. ทำให้ไม่มีความกังวลขุ่นหมอง อยู่เป็นสุขทั้งหลับและตื่น
อายุยืนมีสุขภาพดี
๕. ทำให้จิตใจมั่นคง หนักแน่น ไม่หุนหันพลันแล่น
๖. ทำให้สงเคราะห์กันและกัน เกิดความสามัคคี ไม่มีการ
ทะเลาะวิวาท อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

อโมหะ มีอยู่ในผู้ใด ทำให้ผู้นั้นเป็นคนไม่โง่เขลาชั่วเมา
ประมาท ไม่หลงเพลิดเพลี้ยนหมกมุ่นในสิ่งที่เป็โทษ มีสติปัญญา
ประกอบด้วยวิจารญาณ สามารถวินิจฉัยการต่าง ๆ โดยถูกต้อง
เป็นเหตุให้เกิดผลดี คือ ความสุขความเจริญ ทั้งแก่ตนและสังคมมาก
มายหลายประการ เช่น

๑. ทำให้ไม่หลงมกมาย จิตใจปลอดโปร่งผ่องใส
๒. ทำให้เป็นคนไม่ฟุ้งซ่าน ตัดสินใจได้แน่นอน มีความ
เชื่อมั่นในตนเอง
๓. ทำให้เป็นคนรู้เท่าทันเหตุการณ์ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้ง
หลาย กระทำการไปตามหน้าที่และความถูกต้องตามธรรม
๔. ทำให้เป็นคนคล่องแคล่ว ทำกิจการต่าง ๆ ได้ถูกต้อง
เรียบร้อย ไม่บกพร่องผิดพลาด บรรลุผลสำเร็จด้วยดี
๕. สามารถแนะนำสั่งสอนคนอื่นให้ประพฤติปฏิบัติชอบ
๖. ทำให้สามารถยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จ
บริบูรณ์ได้ทุกอย่าง

วิธีเสริมสร้างกุศลมูล

๑. หักเชื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ ยินดีในการบริจาค บำเพ็ญสาธารณประโยชน์
๒. หักให้มีสันโดษ ภูมิใจในการประกอบอาชีพที่สุจริต
๓. มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ที่เข้ายวนหรือยั่ว
๔. เจริญเมตตา ให้อภัย ไม่ผูกเวร
๕. ส่งเสริมการทำความดี และยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น
๕. หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ
๗. ให้รู้จักพิจารณาเห็นเหตุผลในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

คำถามประจำบท

๑. อกุศลมูล คืออะไร ? มีกี่อย่าง ? อะไรบ้าง ?
๒. ทำไมโลกะ จึงเป็นอกุศลมูล ?
๓. โลกะ มีโทษอย่างไรบ้าง ?
๔. กุศลมูล มีกี่อย่าง ? อธิบาย
๕. อโมหะ มีคุณประโยชน์อย่างไรบ้าง ?

บทที่ ๓

สัมมัตถปธาน ๔

สัมมัตถปธาน แปลว่า ความเพียรชอบหรือความเพียรที่ควรปฏิบัติให้ครบบริบูรณ์ มี ๔ อย่าง คือ^๑

๑. สังวรปธาน เพียรระวัง คือ ความพยายามระมัดระวังบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น
๒. ปธานปธาน เพียรละ คือ ความพยายามละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้หมดสิ้นไป
๓. กาวนาปธาน เพียรเจริญ คือ ความพยายามทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
๔. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษา คือ ความพยายามรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้คงอยู่ และทำให้งอกงามไพบูลย์เต็มที่

ความหมาย

สังวรปธาน เพียรระวัง คือ พยายามระมัดระวังบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เช่น ยังไม่มีความโลภ ก็พยายามระวังไม่ให้ความโลภเกิดขึ้น ระวังใจไม่ให้คิดอยากได้ทรัพย์สินของคนอื่น แม้เห็นทรัพย์สินของที่น่าชอบใจ ก็ระวังไม่ให้ความอยากได้เข้าครอบงำ อันจะทำให้พยายามเพื่อให้ได้สิ่งนั้นมา โดยวิธีที่ทุจริตมีลักษณะเป็นต้น ความเพียรระวังบาปอกุศลธรรมเช่นนี้ เรียกว่าสังวรปธาน

ปทานปธาน เพียรละ คือ พยายามละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ทำให้หมดสิ้นไป เช่น เห็นทรัพย์ของคนอื่น เกิดความโลภอยากได้มาเป็นของตน คึกหาทางให้ได้มาด้วยวิธีต่างๆ มีลักขโมย เป็นต้น เช่นนี้เรียกว่า บาปอกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจแล้ว มีสติรู้ว่าความโลภเป็นอกุศลธรรม มีโทษมาก ก็พยายามละความโลภนั้นเสีย ไม่ให้ครอบงำจิตใจได้อีกต่อไป ความเพียรพยายามละบาปอกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไปเช่นนี้ เรียกว่า ปทานปธาน

ภาวนาปธาน เพียรเจริญ คือ พยายามทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เช่น ยังไม่มีความเสียสละ ก็หัดเป็นคนเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น ไม่เห็นแก่ตัว ยังขาดความขยัน ก็ฝึกตนให้มีความเพียร ไม่เคยรักษาศีล ก็หัดสมาทานรักษาศีล เป็นต้น ความเพียรเจริญ พยายามทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นเช่นนี้ เรียกว่า ภาวนาปธาน

อนุรักษนาปธาน เพียรรักษา คือ พยายามรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้คงอยู่และทำให้งอกงามไพบูลย์เต็มที่ เช่น มีความเสียสละอยู่แล้ว ก็พยายามเสียสละต่อไปอีก และพยายามทำให้งอกขึ้นไป มีศีลอยู่แล้ว ก็พยายามรักษาศีลให้มั่นคง และสมาทาน ให้งอกขึ้นไป เคยรักษาศีล ๕ ก็ขยายเป็นรักษาศีล ๘ ดังนั้นเป็นต้น ความเพียรพยายามรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเช่นนี้เรียกว่า อนุรักษนาปธาน

คุณและวิธีเสริมสร้าง

สังวรปธาน ทำให้เป็นคนรอบคอบ ระมัดระวัง รู้สึกตัวเสมอ ขณะทำ พูด คิด รู้จักควบคุมจิตใจไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ ผู้บำเพ็ญสังวรปธาน จำต้องมีสติสัมปชัญญะเสมอ เช่น เมื่อถูกคำหรือพูดให้เจ็บใจ ก็มีสติระลึกรู้ได้ ไม่โกรธตอบ โทสะก็ไม่ได้โอกาสเกิดขึ้น เป็นต้น

ปหานปธาน ทำให้เป็นคนมีเหตุผล ยอมรับความจริง พร้อมที่จะละหรือขจัดความไม่ดีของตน ยินดีรับฟังคำติหรือวิพากษ์วิจารณ์ของคนอื่น และทำตามในสิ่งที่จริง มีเหตุผล ผู้บำเพ็ญปหานปธาน จำต้องมีสัจจะ คือความจริงใจ ตั้งใจจริง พูดจริง ทำจริง เช่น ดิถสุรา เห็นว่าไม่ดี จึงตัดสนใจเลิกดื่มเด็ดขาด เป็นต้น

ภาวนาปธาน ทำให้เป็นคนคิดสร้างสรรค์ ชอบริเริ่มทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และคุณความดีใหม่ ๆ อยู่เสมอ ไม่หยุดหรือพอใจในความดีที่มีอยู่แล้วเท่านั้น ผู้บำเพ็ญภาวนาปธาน จำต้องมีวิริยะ คือความกล้าไม่กลัวในการทำความดี เช่น เห็นว่า การสงเคราะห์ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นความดี ก็กล้าที่จะช่วยเหลือ พยายามลงมือทำโดยไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก

อนุรักษนาปธาน ทำให้เป็นคนเห็นคุณค่าของความดี เสียสละ ไม่อยากให้ความดีที่มีอยู่แล้วเสื่อมสูญไป พยายามรักษาไว้ให้มั่นคง และทำให้งามขึ้น ๆ ขึ้นไป จนสมบูรณ์เต็มที่ ผู้บำเพ็ญอนุรักษนาปธาน จำต้องมีปัญญา คือฉลาดรู้ค่าของความดี และรู้วิธีเสริมสร้างรักษา

ความดีนั้น เช่น ตนเป็นคนมีศีล รักษาศีลเสมอมา ก็รู้คุณประโยชน์ของการกระทำเช่นนั้น พยายามรักษาศีลต่อไป ไม่เลิกละหรือท้อเสีย และศึกษาหาวิธีทำให้ได้ผลยิ่งขึ้น เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ธรรม ๔ ประการนี้ เมื่อบำเพ็ญแล้วย่อมกำจัดอกุศลธรรมให้หมดสิ้นไป และทำให้อกุศลธรรมงอกงามไพบูลย์ เป็นเหตุให้บรรลุนิพพานได้ทุกประการ ทั้งแต่กุศลธรรมเบื้องต้นจนถึงคุณวิเศษเบื้องสูง มีพระนิพพานเป็นที่สุก

คำถามประจำบท

๑. สัมมัตถะ ๔ ประการนี้ มีอะไรบ้าง ?
  ๒. ภวนาปธาน คืออะไร ?
  ๓. สังวรปธาน มีประโยชน์อย่างไร ?
  ๔. การเห็นคุณค่าของความดีอยากรักษาไว้ จัดอยู่ในสัมมัตถะข้อไหน ?
  ๕. ท่านเห็นว่า สัมมัตถะ ๔ มีความจำเป็นหรือไม่ ?
- แสดงเหตุผลมาดู

บทที่ ๔

ธรรมสวนานิสงส์ ๕

ธรรมสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์ของการฟังธรรม ได้แก่ผลที่จะพึงได้รับจากการฟังธรรม ที่ผู้อื่นแสดงให้ฟัง มี ๕ อย่าง คือ^๑

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. ย่อมเข้าใจสิ่งที่เคยฟังแล้วแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น
๓. ย่อมกำจัดความสงสัยให้หมดไปได้
๔. ย่อมทำความเห็นให้ถูกต้องได้
๕. ย่อมมีจิตใจผ่องใส

ธรรมสวนานิสงส์ ๕ ประการนี้ มีอธิบายดังต่อไปนี้

๑. ในการแสดงพระธรรมเทศนา การแสดงปาฐกถา การแสดงทางวิชาการ การสนทนาธรรม และการอภิปรายต่าง ๆ พระธรรมกถึกและผู้บรรยายเป็นต้น ย่อมนำเอาความรู้และความคิดเห็นแปลก ๆ ใหม่ ๆ มาแสดงและบรรยาย ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้ความคิดเห็นเพิ่มเติม เป็นการเสริมสร้างสติปัญญา ทำให้มีความรู้ความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น
๒. เรื่องใดที่เคยได้ฟังมาแล้ว แม้กรวดเดียวหรือหลายกรวดก็ตาม แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง เมื่อได้ฟังซ้ำอีก ย่อมเข้าใจเรื่องนั้นแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

๓. ความสงสัยที่มีอยู่ในใจ เป็นโทษชนิดหนึ่ง ก็นิจิตไม่ให้
บรรลุความดี ทัดรอนความเจริญก้าวหน้า การพึงธรรม
หาความรู้ ย่อมช่วยให้บรรเทาหรือกำจัดความสงสัยนั้นได้

๔. ความเห็นเป็นเรื่องสำคัญ ถ้ามีความเห็นผิด ย่อมให้เกิด
โทษอย่างร้ายแรง เป็นเหตุให้ทำผิด พุทฺธิติไปกัวย
พระพุทฺธองค์ตรัสว่า ความเห็นผิดมีโทษมากกว่าโทษ
อย่างอื่นทั้งหมด ความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลอง
ธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บาปมี บุญมี
คุณบิฑามารคามิ คุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์มี
เป็นต้น จะเกิดขึ้นได้กัวยการพึงธรรม เมื่อมีความเห็น
ถูกต้องแล้ว ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และ
ผลที่มุ่งหมายทุกประการ

๕. เมื่อตั้งใจพึงกัวยความพินิจพิจารณา มองเห็นเหตุผล เข้าใจ
ในคำสอนชัดเจนแจ่มแจ้งแล้ว จิตใจย่อมผ่องใสไม่ขุ่นมัว
เกิดปสาทะความเลื่อมใส มั่นใจ มีฉันทะ ที่จะนำไป
ประพฤติปฏิบัติตาม เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติถูกต้องแล้ว
ย่อมได้รับผลโดยสมควรแก่การปฏิบัติ

ผู้พึงธรรมที่จะได้รับอานิสงส์ ๕ อย่างนั้น ต้องประกอบด้วยองค์
คุณ ๕ อย่าง คือ

๑. ไม่คูหมิ่นเรื่องที่แสดง
๒. ไม่คูหมิ่นผู้แสดง
๓. ไม่คูหมิ่นตนเอง
๔. มีจิตไม่พ้องชานพ้องธรรม
๕. มีโยนิโสมนสิการ คือ ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นเหตุผล

คำถามประจำบท

๑. การฟังธรรมมีอานิสงส์อย่างไรบ้าง ?
๒. ผู้ฟังจะให้ได้ประโยชน์จริง ๆ ต้องประกอบด้วยองค์
คุณอะไรบ้าง ?
๓. ท่านเห็นว่าการฟังมีความสำคัญหรือไม่ในการศึกษา ?
อธิบาย

บทที่ ๕

บุญกิริยาวัตร ๓

บุญกิริยาวัตร แปลว่า ที่ตั้งแห่งการทำบุญ หรือ หลักการทำ-
ความดี มี ๓ อย่าง คือ

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้
๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล
๓. ภวานมัย ทำบุญด้วยการภavana

บุญคือความดี หรือสิ่งดีงาม สิ่งที่น่าระจิดใจให้ระอาอก มี
ความสุข หรือทำให้จิตใจสูงขึ้น สิ่งที่ทำให้ชีวิตมีคุณค่าเป็นประโยชน์
และเจริญงอกงาม การทำบุญ เรียกว่า บุญกิริยา ที่ตั้งแห่งการทำบุญ
เรียกว่า บุญกิริยาวัตร ได้แก่ หลักการทำความดีนั่นเอง

บุญกิริยาวัตรมี ๓ อย่าง ดังจะอธิบายต่อไปนี้

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตร หลักการทำความดีคือการให้ ได้แก่
การตั้งใจเสียสละทรัพย์ หรือเพื่อแผ่ความ^{บุญ}ของตนให้เป็น
ประโยชน์^๕แก่อกุลแก่ผู้อื่น ทานนั้นแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ^๒
ก. อามิสทาน คือ การให้สิ่งของ เช่น ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม
ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น อามิสทานนี้มี ๒
ประเภท คือ
๑. ปาฏิบุคลิกทาน คือ การให้เจาะจงผู้รับ เช่น พอใจ
รักใคร่ เคารพผู้ใด ก็ให้ผู้นั้น เป็นต้น

๑. อัง. อฎฐก. ๒๓/๑๒๖/๒๔๕; ข.อิติ. ๒๕/๒๓๔/๒๗๐; ที่.ป. ๑๑/๒๒๔/๒๓๐.

๒. อ.ทก ๒๐/๓๘๖/๑๑๕.

๒. **สังฆทาน** คือ การถวายแก่สงฆ์ หรือส่วนรวม ไม่จำเพาะเจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง เช่น ถวายสังฆทาน ทักขบถ สร้างโบสถ์ วิหาร การเปรียญ และสาธารณสถานอื่น มีศาลา โรงพยาบาล สะพาน ถนนหนทาง เป็นต้น

๓. **ธรรมทาน** คือ การให้ธรรมเป็นทาน ได้แก่ การแสดงธรรมสั่งสอนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ แนะนำให้ละชั่วประพฤติดี ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ แม้การให้ความรู้หรือสั่งสอนศิลปวิทยาต่าง ๆ ก็จัดเป็นธรรมทาน

การให้ทานจะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ต้องประกอบด้วยสมบัติ ๓ ประการ คือ

๑. **เขตสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยบุญเขต คือ ปฏิภาณ หรือผู้รับทานเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมประพฤติปฏิบัติชอบ
๒. **ไทยธรรมสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยไทยธรรม คือ ของที่จะให้ นั้น เป็นของที่สุจริต ได้มาโดยชอบธรรม เป็นของที่เหมาะสม มีคุณค่าและเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ
๓. **จิตสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือ ผู้ให้มีเจตนาพร้อมในกาลทั้ง ๓ คือ ก่อนให้มีจิตยินดี ขณะให้มีจิตเลื่อมใส ให้แล้วมีจิตเบิกบาน

ทานมี บุญกิริยาวัตถุ มีอานิสงส์ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้ยกเหนียวน้ำใจของผู้อื่นไว้ได้ เป็นที่รักใคร่ มีมิตรสหายบริวารมาก
๒. เป็นที่นิยมนับถือ มีชื่อเสียงเกียรติคุณปรากฏ
๓. มีความแคล้วคล้ำอาจหาญภูมิใจ และมั่นใจในตนเอง

๔. เกิดปีติปราโมทย์ มีจิตโจสจงบถังมัน
๕. ทำให้เกิดความเข้าใจในอรรถธรรม และมีสติปัญญาเจริญงอกงาม
๖. ทำให้คิดปวิทยาเจริญก้าวหน้า
๗. ช่วยให้ผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากมีชีวิตอยู่รอดและมีโอกาสฟื้นฟูฐานะของตน
๘. ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ยึดเหนี่ยวสังคมให้มีความสามัคคี
๙. ทำให้เกิดกิจการสังคมสงเคราะห์และการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
๑๐. ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ด้วยสันติสุข
๑๑. ทำให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้

ในทานสองอย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมทานว่าเป็นเลิศ

๒. สิลัมมัย บุญกิริยาวัตถุ หลักการทำความดีคือการรักษาศีล ได้แก่ การสำรวมรักษากายวาจาให้เรียบร้อย งดเว้นจากความชั่วประพฤติดีมีระเบียบวินัย

ศีลที่ควรทราบในที่นี้มี ๕ ประเภท คือ

๑. ศีล ๕ ได้แก่ ศีลที่มนุษย์ทุกคนควรรักษาปฏิบัติเป็นประจำ
๒. ศีล ๘ ได้แก่ ศีลที่อุบาสกอุบาสิกาบางพวกรักษาเป็นประจำ ถ้าสมათานรักษาดเฉพาะในวันอุโบสถ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุโบสถศีล

๓. ศีล ๑๐ ได้แก่ ศีลที่สามเณรรักษาเป็นประจำ หรือ
อุบาสกอุบาสิกา ผู้มีอุตสาหะจะรักษาก็ได้
๔. ศีล ๒๒๗ ได้แก่ ศีลที่พระภิกษุต้องรักษาปฏิบัติเป็น
ประจำ^๑

แม้ว่าศีลจะมีประเภทต่างกัน โดยใจความก็คือ การสำรวม
รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยปราศจากโทษทั้งหมด ที่แยกออกเป็น
ประเภทนั้น ก็เพื่อสะดวกแก่การปฏิบัติตามกำลังความสามารถและ
เหมาะสมกับภาวะความเป็นอยู่ของบุคคล

ศีลมัย บุญกิริยาวัตถุ มีอันสังสัถึงต่อไปนี้

๑. ทำให้เกิดความสุขความเยือกเย็น
๒. ไม่เดือดร้อนใจ
๓. ทำให้เกิดความเกลือกกล้าในสมาคม
๔. ทำให้เป็นคนมีระเบียบ
๕. ได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น
๖. ไม่มีเวรมีภัยแก่ใคร
๗. ทำให้เป็นคนสุภาพอ่อนโยน
๘. เป็นที่ไว้วางใจน่าคบแก่คนอื่น
๙. ให้เกิดสันติสุขในสังคม
๑๐. ให้เกิดความมีระเบียบในสังคม
๑๑. ให้เกิดความมั่นคงในสังคม
๑๒. ไม่ให้เบียดเบียนกัน
๑๓. ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า

๑. ภิกษุณี มีศีล ๓๑๑ ข้อ แต่ปัจจุบันนี้ ไม่มีภิกษุณี จึงไม่กล่าวไว้.

๓. **ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ** หลักการทำความดี คือภาวนา
 ไต่แก่ การฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบเยือกเย็น ทั้งมัน
 เกิดปัญญาารู้แจ้งในสัจธรรม ถึงความหลุดพ้นจากกิเลส
 และความทุกข์ทั้งปวง

ภาวนานั้น มี ๒ อย่าง คือ

ก. **สมถภาวนา** คือ การฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ เช่น
 ระลึกรู้อยู่ที่สิ่งใดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วทำใจให้สงบผ่องใส
 ไม่มีความขุ่นมัว ทั้งมันอยู่ในคุณธรรม มีความเพียร เสีย
 สละ อุตทน และเมตตา เป็นต้น

ข. **วิปัสสนาภาวนา** คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง
 ให้รู้ชัดถึงภาวะของสิ่งทั้งหลายตามธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง
 ไปตามเหตุปัจจัย ไม่หลงติดตกเป็นทาสอยู่ในอำนาจของ
 ความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ถึงความหลุดพ้นจากกิเลสและ
 ทุกข์ทั้งปวง

ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ มีอานิสงส์ดังต่อไปนี้

๑. ทำให้จิตใจสงบผ่องใสหนักแน่นมั่นคง
๒. เป็นวิธีส่งเสริมสุขภาพจิต
๓. เป็นการช่วยป้องกันและแก้ปัญหาดังคัม
๔. ช่วยให้ปฏิบัติหน้าที่การงานได้ผลดียิ่งขึ้น
๕. เป็นวิธีป้องกันความชั่วและเสริมสร้างความคิดที่ได้ผล
 แน่นอน
๖. ทำให้สติปัญญาเจริญงอกงาม

๗. เป็นรากฐานแห่งเสรีภาพอย่างแท้จริง
๘. ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง

คำถามประจำบท

๑. บุญกิริยาวัตถุแปลว่าอะไร ? มีกี่อย่าง ?
๒. ทานมีกี่อย่าง ? อะไรบ้าง ?
๓. การให้ทานจะมีอานิสงส์มาก ต้องประกอบด้วย
สมบัติกี่อย่าง ?
๔. สීමັย บุญกิริยาวัตถุ มีอานิสงส์อย่างไร ?
๕. ภาวนามีกี่อย่าง ? อะไรบ้าง ?

บทที่ ๖

บูชา ๒

บูชา หมายถึง การให้ความนับถือ หรือ แสดงความเคารพ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา มี ๒ อย่างคือ

๑. อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ
๒. ธัมมบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม

ความหมาย

อามิสบูชา ได้แก่ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของเครื่องสักการะ มีดอกไม้นิเวศน์ เป็นต้น หรือด้วยปัจจัย ๔ คือเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค แก่พระรัตนตรัย ปุชนียวัตถุ ปุชนียสถาน และบุคคลที่เคารพนับถือ มีอุปชฌาย์ อาจารย์ เป็นต้น

ธัมมบูชา ได้แก่ การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม เช่น พุทธบริษัท บูชาพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามธรรมวินัย บุตรธิดาบูชาบิดามารดา ด้วยการเคารพเชื่อฟัง ประพฤติตามคำสั่งสอน ศิษย์บูชาครูอาจารย์ ด้วยการทำตามโอวาท ประชาชนบูชาบุคคลผู้มีคุณงามความดี บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ด้วยการยกย่องสรรเสริญ ประกาศเกียรติคุณ ถือเป็นตัวอย่างประพฤติดุติตาม เป็นต้น

---

๑. อ.ท.ท. ๒๐/๔๐๑/๑๑๗/ แต่ในคัมภีร์มัจจกัตถปิณี (ม.ก.ด. ๑/๕๖/๕๗) แสดงบูชา ๒ อย่างว่าเป็น อามิสบูชา กับ ปฏิบัติบูชา บูชาที่มานิมิตตปิณีนี้ ท่านคงจะได้เค้ามาจากคัมภีร์ปรมัตถโชติกา (ขุททก. อ. หน้า ๑๔๓)

ประโยชน์และความสำคัญ

การบูชาทั้ง ๒ อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญ ก่อให้เกิดคุณประโยชน์มากมายหลายประการ ทั้งแก่ตนและส่วนรวม ดังนี้

๑. ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็นมั่นคง
๒. เป็นวิธีการผูกจิตใจไว้กับสิ่งที่ตั้งาม
๓. เป็นการสร้างระเบียบและความสัมพันธ์อันดีในสังคม
๔. เป็นการส่งเสริมคุณธรรมและผู้ทำความดีในสังคม
๕. ทำให้สังคมเห็นความสำคัญของคุณธรรมยิ่งกว่าวัตถุ
๖. เป็นเครื่องรวมจิตใจให้เกิดความสามัคคี
๗. เป็นบ่อเกิดอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณี
๘. ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้มั่นคง

คำถามประจำบท

๑. บูชา คือ อะไร ? มีกี่อย่าง ?
๒. การเคารพ มารดาบิดา ครูอาจารย์ จัดเป็นบูชาประเภทไหน ?
๓. การบูชาที่มีประโยชน์อย่างไร ? อธิบาย

บทที่ ๗

ปฏิสันถาร ๒

ปฏิสันถาร หมายถึง การต้อนรับทักทายปราศรัย แสดง
อัธยาศัยไมตรี มี ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยสิ่งของ

๒. รัชมมปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยธรรม

ความหมาย

อามิสปฏิสันถาร ได้แก่ การต้อนรับด้วยสิ่งของ มีอาหาร
เครื่องดื่ม ที่พักอาศัย เป็นต้น โดยจัดให้เหมาะสมแก่ภาวะและฐานะ
ของแขก เช่น พระภิกษุสามเณร ขรवास เด็ก ผู้ใหญ่ เป็นต้น

รัชมมปฏิสันถาร ได้แก่ การต้อนรับด้วยธรรม คือ การทักทาย
ปราศรัย ด้วยอัธยาศัยไมตรี ช่วยบอกกล่าวให้คำแนะนำชี้แจง ตาม
ควรแก่กิจธุระภาวะฐานะ ความประสงค์ ช่วยให้เรามีความเข้าใจใน
สิ่งที่ต้องการนั้นและเกิดความยินดีพอใจ ร่าเริงแจ่มใส สำเร็จความ
ปรารถนา รู้สึกอบอุ่นปลอดภัยไป

ประโยชน์และความสำคัญ

การปฏิสันถาร เป็นหน้าที่ของเจ้าถิ่นพึงปฏิบัติต่อแขกผู้มาหา
เป็นประเพณีที่ทำกันมาแต่โบราณกาล พระพุทธศาสนาถือเป็นกิจ
สำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะพึงปฏิบัติทั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์ สำหรับ
บรรพชิต พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติอาวาสกวัตรและอาคันตุกวัตรไว้

ในพระวินัย ส่วนกฤหัสถ์พระองค์ทรงสอนให้แบ่งทรัพย์ไว้ส่วนหนึ่ง
สำหรับใช้จ่ายในการต้อนรับแขกเรียกว่า อติถิพล

การปฏิสันถารมีประโยชน์และความสำคัญดังนี้

๑. เป็นเครื่องผูกมิตรไมตรี ทำให้เกิดความนิยมนับถือ
๒. สร้างความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจดีระหว่างกัน เป็น
เหตุให้ระลึกถึงกันอยู่เสมอ
๓. เป็นการปิดกันป้องกันไม่ให้เกิดโทษข้อเสียหายต่าง ๆ
๔. เป็นสิริมงคลแก่ตนและที่อยู่อาศัย
๕. เป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นผู้มีวัฒนธรรม
๖. ทำให้ธุรกิจของกันและกันดำเนินไปด้วยดี
๗. เป็นบ่อเกิดอย่างหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี

คำถามประจำบท

๑. ปฏิสันถาร คืออะไร ? มีกี่อย่าง ?
๒. การต้อนรับแขกด้วยสิ่งของ จัดเป็นปฏิสันถารอย่าง
ไหน ?
๓. การปฏิสันถาร มีความสำคัญอย่างไร ?

บทที่ ๘

การระ ๖

การระ แปลว่า ความเคารพ หมายถึง การเห็นคุณค่า
ความดีและความสำคัญ แล้วตั้งใจปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้น โดย
ถูกต้องเหมาะสม มี ๖ อย่าง คือ^๑

๑. สัตถุการวตา ^๒	ความเคารพในพระศาสดา
๒. ธรรมการวตา	ความเคารพในพระธรรม
๓. สังฆการวตา	ความเคารพในพระสงฆ์
๔. สิกขาการวตา	ความเคารพในการศึกษา
๕. อัปมาทการวตา	ความเคารพในความไม่ประมาท
๖. ปฏิสันถารการวตา	ความเคารพในการปฏิสันถาร

การแสดงความเคารพยอมทำได้หลายวิธี เมื่อกล่าวโดยสรุป
มี ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ ทางกาย เช่น
แสดงกิริยาอ่อนน้อม กราบไหว้ แสดงความเอื้อเฟื้อ ไม่กระต้าง
กระตือรือร้น เป็นต้น ทางวาจา เช่น ทักทายปราศรัย กล่าวด้วยคำ
สุภาพไพเราะ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น เป็นต้น ทางใจ เช่น ระลึกถึงคุณ
ความดี เอาใจใส่ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามด้วยใจจริง ทั้งนี้ แล้วแต่
ความเหมาะสมกับโอกาส และสิ่งที่เคารพนั้น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. อัง. นก. ๒๒/๓๐๓/๒๑๕.

๒. ตำราบางเล่ม เป็นพุทธานุการวตา แปลว่า ความเคารพในพระพุทธเจ้า

๑. วิธีแสดงความเคารพต่อพระศาสดา คือพระพุทธเจ้า มีดังนี้

- ๑) ระลึกถึงพระคุณและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์
- ๒) เคารพบูชาสังเวชนียสถาน ปุชนียสถาน และปุชนียวัตถุที่เกี่ยวกับพระองค์
- ๓) ไม่แสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยามสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า
- ๔) กล่าวถึงเรื่องราวและออกพระนามของพระพุทธเจ้าด้วยอาการที่เคารพ
- ๕) ไม่นำเอาพระองค์มาเป็นเครื่องมือหาเงิน

๒. วิธีแสดงความเคารพต่อพระธรรม มีดังนี้

- ๑) ระลึกถึงคุณของพระธรรมแล้วน้อมนำมาปฏิบัติตาม ตั้งใจปฏิบัติให้ถูกต้องตามความหมาย และให้ได้ผลจริงจังกตามสมควรแก่ความสามารถของตน
- ๒) ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ยึดถือความดีงาม ความถูกต้อง ความจริง เป็นสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ปฏิบัติกิจทั้งหลายให้เป็นไปโดยธรรม
- ๓) สนใจศึกษา ใฝ่หาความรู้ หมั่นท่องบ่น จกจำหัวข้อธรรมและไตร่ตรองให้เข้าใจ
- ๔) เมื่อฟังธรรมที่ผู้อื่นแสดง ก็ฟังด้วยความตั้งใจ ให้ได้ความรู้ในธรรมนั้น เมื่อแสดงธรรมก็แสดงด้วยความตั้งใจจริง หวังให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจในธรรม ไม่หวังอามิสหรือสินจ้างใด ๆ

๕) ไม่กล่าวคำสบประมาทพระธรรม ไม่นำธรรมมาพูดเป็น
เรื่องตลกไปก้ออย่างขาดความเคารพ ไม่ดูหมิ่นเหยียด
ย่ำหรือแสดงอาการไม่ใส่ใจต่อสิ่งบรรจุพระธรรมและวิชา
ความรู้ เอาใจใส่ช่วยชวนชววยรวบรวมเก็บรักษาเพื่อให้
เป็นประโยชน์ยั่งยืนต่อไป

๓. วิธีแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์ มีดังนี้

- ๑) ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ
ท่านด้วยความเคารพ
- ๒) เมื่อพบเห็นหรือเมื่อเข้าไปหาท่าน ก็แสดงความเคารพ
ตามสมควรแก่กาลเทศะ เช่น กราบไหว้ เป็นต้น
- ๓) สนทนาปราศรัยด้วยคำสุภาพ ใช้คำพูดให้ถูกต้องเหมาะ
สมตามสมัยนิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม
- ๔) ถวายความอุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่ ช่วยปฏิบัติการกิจให้ท่าน
ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง
- ๕) ไม่นำเรื่องราวเกี่ยวกับพระสงฆ์มาพูดในทางเสียหาย โดย
ขาดการระ

๔. วิธีแสดงความเคารพต่อการศึกษา มีดังนี้

- ๑) เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ตรงต่อเวลาเสมอทั้ง
เสมอปลาย
- ๒) ตั้งใจศึกษาให้ได้ความรู้จริง ใฝ่ใจค้นคว้าวิชาการอยู่
เสมอ

- ๓) เชื้อพันธุ์คำแนะนำของครูอาจารย์ และปฏิบัติตามด้วยความเคารพ
- ๔) ไม่ประมาทในวิชาความรู้ โดยเห็นว่า เป็นของไม่สำคัญ
- ๕) หมั่นศึกษาปฏิบัติให้เคร่งครัดในศีล สมာธิ และ บัญญา คือปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบวินัยกฎหมายบ้านเมือง ข้อบัญญัติทางศาสนา ทำใจให้สงบไม่วุ่นวายจุ่นจ้าน และศึกษาให้รู้จริงในสิ่งทั้งหลาย

๕. วิธีแสดงความเคารพต่อความไม่ประมาท มีดังนี้

- ๑) รีบเร่งทำความที่อยู่เสมอ ไม่นอนใจ
- ๒) เร่งปฏิบัติภารกิจหน้าที่การงานให้สำเร็จด้วยดี
- ๓) ตรงต่อเวลาไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง ด้วยความอ้างเหตุขัดข้องต่าง ๆ
- ๔) พยายามทำจริง ไม่เหลาะแหละในกิจทุกอย่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ ทำการทั้งหลายด้วยความรอบคอบ
- ๕) มีสัมมาปฏิบัติอยู่เสมอ คือ ทำเฉพาะสิ่งที่ตั้งงาม ดำเนินตามทางอันถูกต้อง เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง ทำตนให้หลุดพ้นจากกิเลสหรือความชั่วทุกอย่าง

๖. วิธีแสดงความเคารพต่อการปฏิสังขาร มีดังนี้

- ๑) เอาใจใส่ต้อนรับแขกด้วยวัตถุสิ่งของ มีเครื่องดื่ม หมากพลู บุหรี่ เป็นต้น ตามสมควร

- ๒) สันทนา กับ แยกผู้มาหาด้วยอรรถาัยไมตรีอันดีงาม ตลอดจนให้คำแนะนำช่วยเหลือตามควรแก่กรณี
- ๓) แสดงความเป็นมิตรไมตรีแก่แยกผู้มาหา ด้วยความจริงใจ ไม่ปล่อยยให้เขาเก้อเขิน
- ๔) เมื่อเป็นแขกของคนอื่น ก็ยินดีในการต้อนรับของเขา ไม่แสดงอาการดูถูกเหยียดหยาม
- ๕) เอาใจใส่ศึกษาให้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ในการปฏิสันถารทุกอย่าง

การระ^๕ทั้ง ๖ อย่าง^๕นี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมงคลอันสูงยิ่ง เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติตาม มีความเจริญก้าวหน้า ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของคนทั่วไป ทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจดีและสามัคคีกัน ทำให้กิจการงานทั้งหลายเจริญก้าวหน้า ทำให้พระศาสนามั่นคงรุ่งเรือง และเป็นเครื่องคำจุนให้ระเบียบแบบแผนที่ดีงามทุกอย่างในสังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยดี

คำถามประจำบท

๑. การระ^๕ แปลว่าอะไร ? มีกี่อย่าง ?
๒. โดยสรุป การแสดงความเคารพ ทำได้กี่ทาง ?
๓. วิธีแสดงความเคารพต่อพระธรรม มีอะไรบ้าง ?
๔. ทำอย่างไรจึงชื่อว่าเคารพในความไม่ประมาท ?
๕. นักเรียนที่เอาใจใส่ในการศึกษา จัดว่ามีการระ^๕ข้อไหน ?

บทที่ ๕

อภินิหารปฏิบัติ ๓

อภินิหารปฏิบัติ แปลว่า ปฏิบัติหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง
แน่นอน ไม่ผิดพลาด หมายถึงการปฏิบัติที่เป็นเหตุถึงความหมดสิ้น
กิเลสอาสวะทั้งปวง หรือให้บรรลุผลสำเร็จที่มุ่งหมายอย่างอื่น ๆ ได้
ไม่ผิดทางแน่นอน มี ๓ อย่าง คือ

๑. อินทรีย์สังวร สํารวมอินทรีย์ คือ ทา หู จมูก ลิ้น
กาย และ ใจ
๒. โภชนะ มัตตัญญตา รู้ประมาณในโภชนะ
๓. ขาคิริยานุโยค ขยันหมั่นเพียรตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์

ความหมาย

๑. อินทรีย์สังวร ได้แก่ การสํารวม ระวังอินทรีย์ คือ ทา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ควบคุมให้อยู่ในขอบเขตอันดีงาม เมื่อตา
เห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องผัสสะ และ
ใจนึกถึงอารมณ์ ที่น่ายินดี รักใคร่ พอใจ ก็ระงับยับยั้งได้ ไม่ปล่อย
ให้หลงจนลืมหูตาในรูปเป็นต้นนั้น หรือเมื่อเห็นรูปเป็นต้นนั้น ซึ่ง
ไม่น่ายินดีรักใคร่พอใจ ก็ระงับยับยั้งได้ ไม่ปล่อยใจให้เกิดความขัดเคือง
หรือแสดงอาการไม่พอใจออกมา

๒. โภชนะ มัตตัญญตา รู้ประมาณหรือรู้ความพอดีในการ
บริโภคอาหาร รวมถึงการใช้วัตถุสิ่งของ อันเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิต
เช่น ในการบริโภคอาหาร ก็บริโภคเพียงเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง

สุขภาพสมบูรณ์ มีชีวิตที่จะปฏิบัติภารกิจต่อไปได้ด้วยดีเท่านั้น ไม่
บริโภคอย่างฟุ่มเฟือย หรือเกินพอดีโดยไม่จำเป็น เพราะการบริโภค
ฟุ่มเฟือย หรือมากเกินไปจนเกินพอดี ย่อมทำให้เสื่อมเสียสุขภาพ อาจเป็น
อันตรายถึงเจ็บป่วย หรือสูญเสียชีวิตก็ได้ ทั้งเป็นการเพาะนิสัย
ฟุ่มเฟือย ทำให้เกิดความสิ้นเปลือง ความฟุ้งเฟ้อมัวเมา การหลง
ละเลยหน้าที่ ตลอดจนการแสวงหาในทางทุจริต อีกด้วย

๓. **ชาคริยานุโยค** ขยัน หมั่น เพียร ตั้ง ตัว อยู่ เป็น นิธิย
ประกอบกิจด้วยความมุ่งมั่นจริงจัง ไม่เห็นแก่เหนื่อยไม่ย่อท้อต่อความ-
เหน็ดเหนื่อย เช่น รู้จักแบ่งเวลาในการปฏิบัติหน้าที่การงานประจำวัน
เวลาใดควรทำกิจใด ควรพักผ่อนเท่าใด เมื่อถึงเวลาทำกิจนั้นๆ ก็ลงมือ
ทำและทำจริงจัง ไม่ผัดผ่อน ไม่เห็นแก่ความสุขสบายและการพักผ่อน
หลับนอน ถ้ามีหน้าที่ในการศึกษา ก็เอาใจใส่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้
อยู่เสมอ ไม่เกียจคร้าน ไม่ท้อถอย แม้ประสบความยากลำบาก ก็ไม่
ท้อใจ ไม่เห็นแก่ความสุขสบาย ไม่ยอมแพ้แก่ความลำบากนั้น ทั้งหน้า
ศึกษาต่อไปจนกว่าจะสำเร็จตามความมุ่งหมาย หากอยู่ในฐานะเป็น
บรรพชิต ก็กล่อมเกลาจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรมโดยไม่ย่อท้อ จนรู้
แจ้งสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หากประกอบอาชีพการงานใด ก็
ตั้งใจทำจริงจัง ติดตามผลอยู่เสมอ คอยคิดปรับปรุงแก้ไขให้ได้ผลดี
ประโยชน์และความสำคัญ

อัปเดตกฎปฏิบัติ ๓ อย่างนี้ ก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย
หลายประการ เช่น

๑. ทำให้เป็นคนมีเหตุผล หนักแน่นมั่นคง

๒. ทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ถูกใครหรืออะไรชักจูงได้ง่าย ไม่ท้อใจมากเกินไป เมื่อประสบความสุข และไม่เสียใจมากเกินไป เมื่อประสบความทุกข์
๓. ทำให้มีความคล่องแคล่วว่องไวในการทำงาน ไม่อึดอัด
๔. ทำให้เป็นคนใช้วัตถุสิ่งของอย่างเป็นประโยชน์ ได้ผลคุ้มค่า ไม่ลุ่มหลงมัวเมา
๕. ทำให้รู้จักประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย และช่วยป้องกันการทุจริต
๖. ทำให้เป็นคนรู้จักรับผิดชอบในหน้าที่การงาน
๗. ก่อให้เกิดความเจริญทั้งแก่ตนและสังคม

คำถามประจำบท

๑. อับดินกปฏิบัติ ก่ออะไร ? มีกี่อย่าง ?
๒. ทำอย่างไรจึงชื่อว่ารู้จักประมาณในโภชนะ ?
๔. อับดินกปฏิบัติ มีความสำคัญอย่างไร ?

บทที่ ๑๐

กัลยาณมิตร ๔ และมิตรปฏิรูป ๔

กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรดี หรือ มิตรแท้ มี ๔ จำพวก^{๔๓}
คือ

๑. มิตรมีอุปการะ
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
๓. มิตรแนะนำประโยชน์
๔. มิตรรักใคร่คอยอนุเคราะห์

ความหมาย

๑. มิตรมีอุปการะ หมายถึง มิตรที่ทำอุปการคุณ ปกป้อง
คุ้มครอง เป็นที่พึ่งอาศัยได้ มีลักษณะดังนี้ คือ

- ๑) ป้องกันรักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ไม่ปล่อยให้เป็น
อันตราย
- ๒) ป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ไม่
ปล่อยให้เป็นอันตรายหรือสูญหาย
- ๓) เป็นที่พึ่งอาศัยได้ในเมื่อมีภัยอันตรายเกิดขึ้น เช่น ปลอดภัย
บำรุงขวัญเมื่อประสบความทุกข์ ความผิดหวัง เมื่อ
เจ็บป่วย ช่วยดูแล เป็นต้น
- ๔) เมื่อมีกิจด้วยทรัพย์ ก็ให้ความช่วยเหลือเต็มที่

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ หมายถึง มิตรร่วมตาย สหายร่วม
เป็น ไม่ละทิ้งเพื่อนไม่ว่าในกรณีใด ๆ มีลักษณะดังนี้ คือ

- ๑) บอกความลับของตนแก่เพื่อนไม่ปิดบังอำพรางด้วยความ
เชื่อใจกัน
- ๒) ปึกความลับของเพื่อนไว้ไม่ให้ขยายกระจายออกไป
- ๓) ไม่ละทิ้งเมื่อคราวมีอันตราย หรือประสบความวิบัติ
ต่าง ๆ
- ๔) แม้ชีวิตก็สามารถสละแทนเพื่อนได้

๓. มิตรแนะประโยชน์ หมายถึง มิตรที่แนะนำ ชี้แจง
แสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์ หวังให้เพื่อนประสบความเจริญรุ่งเรือง มี
ลักษณะดังนี้ คือ

- ๑) ห้ามไม่ให้ทำบาปหรือความชั่วต่าง ๆ
- ๒) แนะนำให้ดำรงอยู่ในความดี
- ๓) ให้ได้ยินได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง
- ๔) บอกทางหรือวิธีดำเนินชีวิตให้ถึงความเจริญรุ่งเรือง
ตลอดถึงทางไปสวรรค์

๔. มิตรรักใคร่คอยอนุเคราะห์ หมายถึง มิตรที่เกื้อกูล
อุดหนุนช่วยเหลือด้วยจิตใจรักใคร่นับถือ มีลักษณะดังนี้ คือ

- ๑) ไม่ยินดีเมื่อเพื่อนประสบความทุกข์หรือความพิบัติ
- ๒) พลอยยินดีเมื่อเพื่อนประสบความเจริญรุ่งเรือง
- ๓) คอยห้ามปรามผู้กล่าวติเตียนเพื่อน
- ๔) สนับสนุนคนที่พ่ายกย่องเพื่อน

มิตรปฏิรูป หมายถึง มิตรเทียม ไม่ใช่มิตรแท้มี ๔ จำพวก

คือ

๑. คนปอกลอก
๒. คนดีแต่พูด
๓. คนหัวประจบ
๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย

ความหมาย

๑. คนปอกลอก หมายถึง คนที่ล้างผลาญทรัพย์สินสมบัติ ด้วยวิธีหลอกหรือทำให้ตายใจเป็นคนเห็นแก่ตัวมาก มีลักษณะดังนี้ คือ

- ๑) เอาแต่จะให้ใครฝ่ายเดียว
- ๒) เสียแต่น้อยคิดเอาให้ได้มาก
- ๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน (เพื่อหวังให้เพื่อนช่วยเหลือ)
- ๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

๒. คนดีแต่พูด หมายถึง คนที่ไม่ทำจริงจัง ได้แต่พูดหรือให้ความหวังเท่านั้น มีลักษณะดังนี้ คือ

- ๑) นำเรื่องที่ล่วงแล้วมาพูด ซึ่งไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เช่น พูดถึงเรื่องผลประโยชน์ที่ตนได้แล้ว และให้ความหวังแก่เพื่อนว่าจะแบ่งปันให้ในโอกาสหน้า
- ๒) นำเรื่องที่ยังไม่เกิดขึ้นมาพูด เช่น ให้ความหวังบางอย่างแก่เพื่อนแต่พอเอาใจและขอไปที่

๓) ช่วยเหลือด้วยสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เช่น ให้เสื้อผ้าขาด
ที่ใช้ไม่ได้แล้ว เป็นต้น

๔) เมื่อเพื่อนมีกิจ อ่างแต่เหตุขัดข้อง ขอความช่วยเหลือ
ไม่ได้

๓. คนหัวประจบ หมายถึง คนประจบประแจง สอพลอ
มุ่งแต่หาความดีใส่ตัว ไม่มีความจริงใจมีลักษณะดังนี้ คือ

๑) เพื่อนทำชั่วก็กล้อยตาม แทนที่จะทัดทานห้ามปราม
กลับสนับสนุนเห็นดีเห็นชอบไปด้วย

๒) เพื่อนทำดีก็กล้อยตาม ทำเป็นสนับสนุนเห็นดีเห็นชอบ
ด้วย

๓) ท่อน้ำกล่าวสรรเสริญ

๔) ลับหลังกลับนิทา

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย หมายถึง คนที่ไม่เป็นหัวหน้า
ในการทำความดี คอยแต่จะสนับสนุน ชักชวน ให้ทำความชั่ว อัน
เป็นทางแห่งความฉิบหาย มีลักษณะดังนี้ คือ

๑) ชักชวนดื่มหน้าเมา

๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน

๓) ชักชวนเที่ยวการเล่น

๔) ชักชวนเล่นการพนัน

ผลแห่งการคบกลัยาณมิตรและมิตรปฏิรูป

กลัยาณมิตร

มิตรปฏิรูป

๑. ให้เกิดความอบอุ่นใจ เพราะ ไว้วางใจกันและมีผู้ร่วมมือช่วย เหลือ ๒. ทำให้มีความมั่นใจใน การทำ งาน ด้วยมีเพื่อนร่วมทลาย หายกังวลทุกอย่าง จึงทำ หน้าที่การงานได้เต็มกำลัง ๓. ทำให้มีกำลังใจที่จะทำประโยชน์ แก่ส่วนรวมยิ่งขึ้น เพราะมี เพื่อนสนับสนุน ให้คำปรึกษา หาหรือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ๔. ทำให้เกิดความสามัคคี และ ช่วยให้กิจการต่าง ๆ สำเร็จ ผลด้วยดี ๕. มักจูงคนที่คบให้เป็นคนดีไป ด้วย ๖. เป็นมงคลแก่ชีวิต ทำให้มี ความเจริญรุ่งเรือง	๑. ให้เกิดความเดือดร้อนใจ ด้วย ความระแวงสงสัยไม่ไว้วางใจ ๒. ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ มี วิตกกังวล ไม่เป็นอันทำหน้าที่ ที่การงานได้เต็มกำลัง ๓. ไม่ทำให้มีกำลังใจที่จะทำประ โยชน์แก่ส่วนรวมจึงจ้ง บาง ทีกลับทำให้ทอดถอนใจกำลัง ใจอีกด้วย ๔. ทำให้เกิดความแตกแยก และ บั่นรอนกิจการงาน ๕. มักจูงคนที่คบให้กลายเป็น คนชั่วไปด้วย ๖. ทำให้ชีวิตไม่รุ่งเรือง มีแต่ ความเสื่อม ความอัปเภา

คำถามประจำบท

๑. กัลยาณมิตร หมายถึงมิตรประเภทไหน ? ใครบ้าง ?
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะอย่างไร ?
๓. มิตรปฏิรูป หมายถึงมิตรประเภทไหน ?
๔. คนปอกลอก มีลักษณะอย่างไร ?
๕. ถ้าท่านเลือกมิตร จะเลือกคนประเภทไหน ?

บทที่ ๑๑

ทิศ ๖

ทิศ หมายถึง บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ในทางสังคม ซึ่งเปรียบเหมือนทิศที่อยู่รอบตัว มี ๖ อย่าง คือ

๑. บิดามารดา เป็นทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก (ปรัถิมทิศ) เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน
๒. ครูอาจารย์ เป็นทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้ (ทักษิณทิศ) เพราะเป็นผู้ควรแก่การบูชาคุณ (ทักษิณา)
๓. บุตรภรรยา เป็นทิศเบื้องหลัง คือ ทิศตะวันตก (ปัจฉิมทิศ) เพราะเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง
๔. มิตรสหาย เป็นทิศเบื้องซ้าย คือ ทิศอุดร (อุตตรทิศ) เพราะเป็นผู้ช่วยให้ผ่านพ้น อุปสรรคภัยอันตราย และสนับสนุนให้บรรลุความสำเร็จ
๕. คนรับใช้และคนงาน เป็นทิศเบื้องล่าง (เหมฐิมทิศ) เพราะเป็นผู้คอยรับใช้ทำการงานต่าง ๆ ให้
๖. พระสงฆ์ เป็นทิศเบื้องบน (อูปริมทิศ) เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ

หน้าที่ที่ควรปฏิบัติต่อกัน

๑. หน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ดังนี้
  - ๑) ท่านเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ

- ๒) ช่วยทำการงานของท่าน
- ๓) ทำรวงศ์สกุล
- ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

บิดามารดาเยี่ยมอนุเคราะห์หัตถ์ธิดา ดังนี้

- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๔) หาคู่ครองที่สมควรให้
- ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ตามโอกาสอันสมควร

๒. หน้าที่ของศิษย์ต่อครูอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

- ๑) ต้อนรับด้วยความเคารพ
- ๒) เข้าไปคอยรับใช้
- ๓) ตั้งใจฟัง ตั้งใจเรียน
- ๔) ช่วยเหลืออุปถัมภ์ท่าน
- ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ครูอาจารย์เยี่ยมอนุเคราะห์ที่ศิษย์ ดังนี้

- ๑) แนะนำในทางที่ดี
- ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๓) สอนศิลปวิทยาให้หมดสิ้นเชิง
- ๔) ยกย่องให้ปรากฏในสังคม
- ๕) ขานขวยให้ศิษย์มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน

๓. ^{๖๔}หน้าที่ของสามต่อภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ^{๖๕}กัณ

- ๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะเป็นภรรยา
- ๒) ไม่ดูหมิ่น
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
- ๕) ให้เครื่องประดับเป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาย่อมอนุเคราะห์สามี ^{๖๕}กัณ

- ๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้ง ๒ ฝ่ายด้วยดี
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) รักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้
- ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔. ^{๖๔}หน้าที่ต่อมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ^{๖๕}กัณ

- ๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน
- ๒) พுகจาอ่อนหวาน
- ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๔) วางตนเสมอทันเสมอปลาย
- ๕) ซื่อสัตย์ต่อกัน

มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ ^{๖๕}กัณ

- ๑) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
- ๒) รักษาทรัพย์สินสมบัติของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- ๓) เป็นที่พึ่งได้ในคราวมีภัย

๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก

๕) นับถือตลอดวงศ์ญาติของมิตร

๕. ^๕หน้าที่ของนายต๋อคนรับใช้และคนงานผู้เป็นทาสเบื้องล่าง
ทั้งนี้

๑) จัดการงานให้ทำตามกำลังและความเหมาะสม

๒) ให้ค่าจ้างและรางวัลตามสมควร

๓) จัดสวัสดิการช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น

๔) ใต้ของแปลก ๆ มากี่แบ่งปันให้

๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นาย ทั้งนี้

๑) เริ่มทำการงานก่อนนาย

๒) เลิกงานทีหลังนาย

๓) ถือเอาแต่ของทีนายให้

๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

๕) ยกย่องสรรเสริญนาย

๖. ^๕หน้าที่ของภุคย์ดีต่อพระสงฆ์ผู้เป็นทาสเบื้องบน ทั้งนี้

๑) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา

๒) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา

๓) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา

๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์กฤหัสถ์ ดังนี้

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
๔. ให้ได้พึงสิ่งที่ยังไม่เคยพึง
๕. บอกทางแห่งความสุขความเจริญให้

ประโยชน์ของทิส ๖

๑. ทำให้รู้จักหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม
๒. ทำให้บุคคลแต่ละคนรู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตน
๓. เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและมีเมตตาจิตต่อกัน
๔. ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข
๕. ทำให้คนเป็นอารยชนและมีวัฒนธรรมที่ดี
๖. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงามต่อกัน
๗. ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ

คำถามประจำบท

๑. ทิส ๖ ก็อะไร ? อธิบาย
๒. บุตรธิดามีหน้าที่ปฏิบัติต่อบิดามารดาอย่างไร ?
๓. มิตรสหายมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันอย่างไร ?
๔. พระสงฆ์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อกฤหัสถ์อย่างไร ?
๕. ทิส ๖ มีประโยชน์อย่างไร ?

บทที่ ๑๒

สมบัติของอุบาสก ๕

สมบัติของอุบาสก คือ คุณสมบัติของภคุหัตถ์ ผู้มีศรัทธา
แน่วแน่ในพระพุทธศาสนา หมายถึง คุณสมบัติที่แสดงว่า ผู้นั้นเป็น
อุบาสกอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ในพระพุทธศาสนา มี ๕ อย่าง คือ^๑

๑. มีศรัทธา
๒. มีศีล
๓. มีเหตุผล ไม่ตื่นตูม ถือหลักธรรม ไม่ถืองมงาย
๔. ไม่ทำบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา
๕. ขวนขวายในการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา

ความหมาย

๑. มีศรัทธา หมายถึง มีความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล คือ
  - ๑) เชื่อกฎของกรรม (กัมมสัทธา) ได้แก่ เชื่อว่า สิ่งที
กระทำให้ผลแน่นอน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
  - ๒) เชื่อผลของกรรม (วิปากสัทธา) ได้แก่ เชื่อว่า
ผลของการกระทำนั้นมีแน่นอน ความสุขหรือความทุกข์
ที่มนุษย์หรือสัตว์ได้รับอยู่ในขณะนั้น ๆ ล้วนเป็นผล
มาจากสิ่งที่ตนกระทำมาแล้วทั้งสิ้น มิใช่มีอะไรบันดาล
  - ๓) เชื่อว่า แต่ละคนมีกรรมเป็นของตน (กัมมัสสกตา-
สัทธา) ได้แก่ เชื่อว่า คนย่อมหลีกเลี่ยงผลแห่งการ
กระทำของตนไปไม่ได้ ตนทำสิ่งใดไว้แล้ว ตีก็ตาม
ช้ำก็ตาม ตนย่อมรับผิดชอบต่องานนั้นโดยสมบูรณ์ เท่า
กับเป็นเจ้าของสิ่งนั้น

๕) เชอความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) ได้แก่ เชื่อว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สัจธรรมจริง และธรรมที่ตรัสรู้นั้น สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามเข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลส ตามสมควรแก่การปฏิบัติของตน

๒. มีศีล หมายถึง มีศีลครบถ้วนสมบูรณ์ เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ หรือ ศีลอุโบสถ ตั้งใจสมาทานรักษาย่างเคร่งครัด ไม่ล่วงละเมิด หรือทำให้ค้างพร้อย มีความประพฤติดีงาม ควรแก่การเคารพนับถือ เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นได้ ผู้จะรักษาศีลได้เช่นนี้ ย่อมเห็นความสำคัญของศีล ทั้งนี้ ก็คือ

๑) ทำให้มีความสงบเยือกเย็น ไม่วุ่นวายใจ

๒) ทำให้ยุติกันดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่แก่งแย่งเบียดเบียนกัน

๓) ทำให้มีบุคลิกดี มีความกล้าหาญ มีสง่าราศียิ่งกว่า
ประทับด้วยอารมณ์เช่นนี้ใด ๆ

๔) ทำให้มีความสุข ความเจริญ ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

๓. มีเหตุผล ไม่เห็นแก่ตัว ถือกรรม ไม่ต้องมงาย หมายถึง เชื่อการกระทำของตน ว่าสามารถส่งผลให้ถึงสุขหรือทุกข์ก็ได้ ตามประเภทแห่งการกระทำ ถ้าทำดีก็ได้รับผลเป็นความสุข ถ้าทำชั่วก็ได้รับผลเป็นความทุกข์ และไม่เชื่อมงคลขึ้นชั่ว ไม่ถือโชคกลาง ไม่เชื่อว่า ความสุข ความทุกข์ จะมีได้ด้วยการ เช่น สรวง สังเวช ภูเขา ต่าง ๆ เป็นคนหนักแน่นในเหตุผลรู้จักไตร่ตรองพิจารณา ไม่ตกเป็นเครื่องมือแห่งการโฆษณา หลอกลวง อย่างไม่มีเหตุผล

๔. ไม่ทำบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ไม่ทำความดีตามวิธีที่ไม่มีเหตุผล เช่น ฆ่าสัตว์บูชายัญ ทรมานร่างกายด้วยอาการต่าง ๆ เป็นต้น และไม่ส่งเสริมบุคคลผู้ปฏิบัติและแนะนำสั่งสอนวิธีเช่นนั้น ไม่หวังให้ผู้เช่นนั้นเป็นเพื่อนาบุญของตน

๕. ขวนขวายในการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา หมายถึง เอาใจใส่ส่งเสริมสนับสนุนการทำความดีตามวิธีที่มีเหตุผล ซึ่งสอนในพระพุทธศาสนา เช่นการให้ทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การสมาทานรักษาศีล ปฏิบัติตามระเบียบวินัย และการเจริญภาวนา ฝึกอบรมจิตใจและสติปัญญา เป็นต้น ช่วยอุปถัมภ์สนับสนุนบุคคลผู้แนะนำสั่งสอนการกระทำเหล่านี้ ซึ่งได้แก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ถือว่าท่านเป็นผู้ควรรับทักษิณา เป็นบุญเขตของตน ตลอดจนทะนุบำรุงกิจการที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป

ความสำคัญแห่งสมบัติของอุบาสก

๑. ทำให้เป็นผู้หนักแน่นมั่นคงในพระพุทธศาสนา
๒. ทำให้ปฏิบัติตนถูกต้องในฐานะเป็นพุทธศาสนิก
๓. ทำให้เป็นผู้มีคุณสมบัติน่าเคารพนับถือสมกับความเป็นอุบาสก
๔. ทำให้นำเอาคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของตนได้จริง
๕. ทำให้ความเชื่อถือและความประพฤติปฏิบัติที่ผิดพลาดเป็น

โทษแก่สังคมเสื่อมลงไป และตนเองก็ไม่ตกเป็นเครื่องมือ
 หักกันในทางหลอกลวงของใคร ๆ

๖. ทำให้พระศาสนาเจริญมั่นคง และกิจการที่ค้ำจุน เป็น
 ประโยชน์แก่สังคมเฟื่องฟูขึ้น

คำถามประจำบท

๑. อุบาสก มีคุณสมบัติอย่างไร ?
๒. เชื้อกรรม คือ เชื้ออย่างไร ?
๓. ความมีเหตุผลมีประโยชน์อย่างไร ?
๔. ทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา ก็ทำอย่างไร ?
๕. สมบัติของอุบาสกมีความสำคัญอย่างไร ?

บทที่ ๑๓

ธาตุ ๕

ธาตุ แปลว่า สิ่งที่ทรงตัวของมันอยู่ได้ในลักษณะอย่างหนึ่ง หมายถึง ส่วนประกอบต่างๆของวัตถุรวมทั้งร่างกาย ซึ่งจัดเป็นส่วนรูปเป็นส่วนสำคัญเบื้องต้นทางสรีรวิทยาแห่งชีวิตมนุษย์ มี ๕ อย่าง คือ^๑

๑. ปฐวีธาตุ ธาตุดิน สิ่งที่มีลักษณะแก่แน่นแข็ง
๒. อาโปธาตุ ธาตุน้ำ สิ่งที่มีลักษณะเอิบอาบเกาะกุม
๓. เตโชธาตุ ธาตุไฟ สิ่งที่มีลักษณะร้อน
๔. วาโยธาตุ ธาตุลม สิ่งที่มีลักษณะเคลื่อนไหวพัดไปมา

ความหมาย

๑. ปฐวีธาตุ ธาตุดิน ได้แก่ ส่วนประกอบที่มีลักษณะแก่แน่นแข็ง กล่าวเฉพาะส่วนที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ แสดงเป็นตัวอย่างเพื่อสะดวกแก่การกำหนดเป็นอารมณ์ของกัมมฐาน คือ

๑) มม (เกศา)	๒) ขน (โลมา)
๓) เล็บ (นขา)	๔) ฟัน (ทนฺตา)
๕) หนว้ (ทโจ)	๖) เนื้อ (มังส)
๗) เอ็น (นหารู)	๘) กระดูก (อฏฺฐิ)
๙) เยื่อในกระดูก (อฏฺฐิมิญฺข) ^๒	๑๐) น้ำมัน (วฏฺก)
๑๑) หัวใจ (หทย)	๑๒) ตับ (ยกน)

๑. ม.ป. ๑๒/๓๔๑-๓๔๕/๓๔๕-๓๔๖; ม.อ. ๑๔/๖๘๔-๖๘๕/๔๓๕-๔๓๖

๒. มินสมอง (มุตฺตลฺลภ) ท่านว่า จัดเข้าในเยื่อในกระดูก

๑๓) พังผืด (กิโลมกั)

๑๔) ไต (ปีหัก)

๑๕) ปอด (ปุปผาสั)

๑๖) ไส้ใหญ่ (อนุท)

๑๗) ไส้เล็ก (อนุทคุณ)

๑๘) อาหารใหม่ (อุทริย)

๑๙) อาหารเก่า (กรีส)

และส่วนอื่นใดก็ตามที่มีลักษณะกระต้าง แค้นแข็งอย่างเดียวกันนี้

๒. อาโปธาดุ ธาตุน้ำ เป็นส่วนประกอบที่มีลักษณะเอนอบา
เกาะกุม กล่าวเฉพาะส่วนที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ แสดงเป็นทัว
อย่างเพื่อสะดวกแก่การกำหนดเป็นอารมณ์ของกัมมัญฐาน คือ

๑) น้ำดี (ปีตุกั)

๒) เสลด (เสมห)

๓) หนอง (ปุปโฟ)

๔) เลือด (โลหิต)

๕) เหงื่อ (เสโท)

๖) มันทัน (เมโท)

๗) น้ำตา (อสุสุ)

๘) เปลวมัน (วสา)

๙) น้ำลาย (เขโ)

๑๐) น้ำมูก (สิงฆาณิกา)

๑๑) ไขข้อ (ลลิกา)

๑๒) มูตร (มุตุ)

และสิ่งอื่นใดก็ตาม ที่มีลักษณะเหลว ชีมีราบ เอนอบา อย่างเดียวกันนี้

๓. เตโชธาดุ ธาตุไฟ เป็นส่วนประกอบที่มีลักษณะ ร้อน
กล่าวเฉพาะส่วนที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์แสดงเป็นทัวอย่างเพื่อ
สะดวกแก่การกำหนดเป็นอารมณ์ของกัมมัญฐาน คือ

๑) ไฟที่ทำให้กายอบอุ่น (สนทปคุติ)

๒) ไฟที่ทำให้กายทรุดโทรม (ชีรณคุติ)

๓) ไฟที่ทำให้กายกระวนกระวาย (ปริทาหคุติ)

๔) ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย (ปริณามคุติ)

และสิ่งอื่นใดก็ตาม ที่มีลักษณะร้อนหรือเผาผลาญอย่างเดียวกันนี้

๔. วาโยธาตุ ธาตุลม เป็นส่วนประกอบที่มีลักษณะเคลื่อนไหวพัดไปมา กล่าวเฉพาะส่วนที่อยู่ภายในร่างกายของมนุษย์ แสดงเป็นตัวอย่างเพื่อสะดวกแก่การกำหนดอารมณ์ของกัมมัญฐาน คือ

- ๑) ลมพัดขึ้นเบื้องบน (อุทฺธงฺกมา วาตา)
- ๒) ลมพัดลงเบื้องต่ำ (อโรทฺกมา วาตา)
- ๓) ลมในท้อง (กุจฺฉิสยา วาตา)
- ๔) ลมในไส้ (โกฏฺฐาสยา วาตา)
- ๕) ลมพัดไปตามตัว (องฺคมฺงฺคานุสาริโน วาตา)
- ๖) ลมหายใจ (อสุสาโส ปสุสาโส)

และสิ่งอื่นใดก็ตาม ที่มีลักษณะเคลื่อนไหวพัดไปมาอย่างเดียวกันนี้

วิธีศึกษาธาตุ ๔

๑. พิจารณาให้เห็นว่า เป็นเพียงส่วนประกอบของรูปรกายเท่านั้น จะต้องเปลี่ยนแปลง ผันแปร ดับไป
๒. พิจารณาให้เห็น เป็นเพียงธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นขบวนการที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปไม่คงที่ เป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่มีผู้สร้าง ผู้บันดาล
๓. นำมาพิจารณาเป็นอารมณ์ของกัมมัญฐาน ให้เห็นว่าร่างกายนี้เป็นแค่เพียงที่ประชุมของส่วนประกอบเหล่านี้ ดำรงอยู่ได้ก็ด้วยมีส่วนประกอบเหล่านี้รวมตัวกันอยู่ สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดเป็นสภาวะตามธรรมชาติ แต่ละอย่าง ๆ เป็นของกลาง ๆ ไม่มีจิตใจ ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล ย่อม

เป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ทำให้ตัวท่อนะโรของเราแท้
จริงไม่ และตัวเราก็หาได้มีอยู่ต่างหากจากส่วนประกอบ
เหล่านั้นไม่ เมื่อรู้เห็นอย่างนั้นแล้ว ก็จะทำให้จิตใจสงบเป็น
สมาธิ เป็นทางให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง จนคลายความ
ยึดมั่นเสียได้

ประโยชน์ของการศึกษาธาตุ ๔

๑. ทำให้เห็นสภาพแท้ของร่างกาย ซึ่งเกิดขึ้นจากส่วนประ-
กอบต่าง ๆ รวมกัน เมื่อส่วนประกอบเหล่านั้นยังรวมกัน
อยู่ ชีวิตก็ยังคงอยู่ เมื่อส่วนประกอบเหล่านั้นสลายไป
ชีวิตก็ดับไปด้วย
๒. ทำให้คลายความหลงผิด และความยึดมั่น ถ้อยมั่นใน
ตัวตน
๓. ทำให้เห็นหลักความจริงทาง วิทยาศาสตร์ ที่มี อยู่ใน พระ
พุทธศาสนา
๔. เป็นการฝึกนิสัยให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา สืบสาวหาเหตุ
ผลและวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งต่าง ๆ เป็นทางเรื่องปัญญา

คำถามประจำบท

๑. ปฐวีธาตุ คือ อะไร ? ยกตัวอย่างส่วนประกอบที่เป็น
ปฐวีธาตุมาดูลักษณะ ๑๐ อย่าง
๒. วิธีศึกษาธาตุ ๔ มีอย่างไรบ้าง ?
๓. การศึกษาธาตุ ๔ มีประโยชน์อย่างไร ?

บทที่ ๑๔

พุทธศาสนสุภาษิต

๑. อุตตนา หิ สุนฺเทน นาคํ ลภติ หุลลํ.
บุคคลมีตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึงอันดีโดยยาก
พ.ร. ๒๕/๒๒/๓๖.
๒. ปรีโยทเปยฺย อุตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺทิตฺ.
บัณฑิตพึงทำตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่องเศร้าหมองจิต
ถ. มหา. ๑๘/๘๘/๒๘; พ.ร. ๒๕/๑๖/๒๖.
๓. อุตฺตานญฺเจ ตถา กยิรา ยถญฺณมนฺสาสติ.
ถ้าปราสอนผู้อื่นนั้นใด ก็ควรทำตนนั้น
พ.ร. ๒๕/๒๒/๓๖.
๔. อุตฺตานญฺเจ ปิยํ ขณฺเฑ น นํ ปาเปน สยฺเช.
ถ้ารู้ว่าเป็นที่รัก ก็ไม่ควรประกอบตนนั้นด้วยความชั่ว
ถ.ส. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔.
๕. อปฺปมตฺโต หิ ฉายนฺโต ปปฺโปติ วิปลํ สุขํ.
ผู้ไม่ประมาทพินิจอยู่ย่อมถึงสุขอันไพบูรณ์
ม.ม. ๑๓/๕๓๔/๔๘๘; ถ.ส. ๑๕/๑๑๔/๓๖; พ.ร. ๒๕/๑๒/๑๘; พ.เดร.
๒๖/๓๘๒/๓๘๐.
๖. อปฺปมตฺโต อุโก อุตฺเต อธิคฺคฺหาติ ปณฺทิตฺ.
บัณฑิตผู้ไม่ประมาท ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งสอง
ถ.ส. ๑๕/๓๘๐/๑๒๖; อง. ปญจก. ๒๒/๔๓/๕๓; พ.อิต. ๒๕/๒๐๑/๒๔๒.
๗. กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิตํ หีนปฺปณฺติตาย.
กรรมย่อมจำแนกสัตว์ คือให้ทราบและประณีต
ม.อ. ๑๔/๕๕๖/๓๘๕.
๘. ยงฺกิญฺจิ สิจฺฉิํ กมฺมํ น ตํ โหติ มหฺปผลํ.
การงานอะไร ๆ ที่ย่อหย่อน ย่อมไม่มีผลมาก
นัย. ถ.ส. ๑๕/๒๓๘/๖๘.

๘. น หิ ตํ สุลภํ โหติ สุขํ ทุกกฏการินา.
 สุขไม่ใช่เป็นผลที่คนทำความชั่วจะได้ง่ายเลย
 ศ.ศ. ๑๕/๓๓๖/๑๐๔.

๑๐. โลโก ธมมานํ ปรีปนโถ.
 ความโลภเป็นอันตรายแห่งธรรมทั้งหลาย
 ศ.ศ. ๑๕/๒๑๐/๕๘.

๑๑. ภิกฺขุโย จ กามะ อภิปตฺถยณฺติ.
 ผู้บริโภคนาม ย่อมปรารถนากามยิ่งขึ้นไป
 ม.ม. ๑๓/๔๕๑/๔๑๑; พ.เถร. ๒๖/๓๘๘/๓๗๗.

๑๒. อวิชฺชานวิจฺฐา โปสา.
 คนทั้งหลายอันอวิชชาหุ้มห่อไว้
 วิ.จุณ. ๗/๖๓๕/๔๐๐; อัง.จตุกก. ๒๑/๖๖/๕๓.

๑๓. อนฺธมํ ตทา โหติ ยํ โภจิ สหเต นรํ.
 ความโกรธครอบงำนรชนเมื่อใด ความมีคณน้อยมีเมื่อนั้น
 อัง.สตุกก. ๒๓/๖๑/๕๕; ชุมหา. ๒๕/๒๒/๑๘.

๑๔. โภจิ ทุมฺเมธโคจโร.
 ความโกรธเป็นอารมณ์ของคนมีปัญญาทึบ
 ชุ.ชา.ทศก. ๒๗/๑๓๗๒/๒๘๐.

๑๕. โภธากิฏฺโธ กุสลํ ขหาติ.
 ผู้ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมละกุศลเสียได้
 นบ.ชุ.ชา.ทศก. ๒๗/๑๓๗๕/๒๘๐.

๑๖. กุทุโธ ธมฺมํ น ปสฺสติ.
 ผู้โกรธ ย่อมไม่เห็นธรรม
 อัง.สตุกก. ๒๓/๖๑/๕๕.

๑๗. หนฺติ กุทฺโธ สมารฺ.
 คนโกรธย่อมฆ่ามารดาของตนได้
 อญ.ศตฺตก. ๒๓/๖๑/๘๘.
๑๘. โภธํ ปณฺณาย อฺจุฉินฺทเ.
 ฟังคัดความโกรธด้วยปัญญา
 นข.อญ. ศตฺตก. ๒๓/๖๒/๑๐๐.
๑๙. ขนฺตพลา สมณพราหมณา.
 สมณพราหมณ์ มีความอดทนเป็นกำลัง
 อญ.อญฺฐก. ๒๓/๑๑๘/๒๒๖.
๒๐. มนาโป โหติ ขนฺติโก.
 ผู้มีความอดทน ย่อมเป็นที่ชอบใจ (ของคนอื่น)
 ศ.ม.
๒๑. วิทฺถวณฺติ จิตฺตวसानฺตํ.
 ผู้ประพฤติตามอำนาจของจิต ย่อมลำบาก
 ขุ.ชา.ทก. ๒๗/๓๑๖/๘๐.
๒๒. จิตฺตสฺส ทมโถ สวฺ.
 การฝึกจิตเป็นความดี
 ขุ.ข. ๒๕/๑๓/๑๘.
๒๓. สพฺพทณํ ธมฺมทณํ ขิณฺติ.
 การให้ธรรม ย่อมชนะการให้ทั้งปวง
 ขุ.ข. ๒๕/๓๔/๖๓.
๒๔. สพฺพรสํ ธมฺมรโส ขิณฺติ.
 รสแห่งธรรม ย่อมชนะรสทั้งปวง
 ขุ.ข. ๒๕/๓๔/๖๓.
๒๕. ขิเน กทริยํ ทาเนน.
 ฟังชนะความตระหนี่ด้วยการให้
 ขุ.ข. ๒๕/๒๖/๔๕; ขุ.ชา.ทก. ๒๗/๑๔๒/๕๐.

คำถามท้ายบท

๑. จงอธิบายทฤษฎาสถาปัตยกรรมข้างต้นเพียงหัวข้อเดียว ให้นั้น
สาระสำคัญดังต่อไปนี้
  ๑. ความหมาย
  ๒. อธิบาย
  ๓. ประโยชน์และความสำคัญ
  ๔. วิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลตามงหมาย

ค. ภาควินัย

บทที่ ๑

อุปัชฌายวัตร

อุปัชฌายวัตร คือ วัตรหรือหน้าที่ซึ่งสังฆวิहारิกพึงปฏิบัติต่อ
พระอุปัชฌาย์ ตามที่แสดงไว้ในบาลี มีหลายอย่าง สรุปดังนี้ คือ

๑. อุปัฏฐากท่านด้วยดี
๒. ศึกษาและปฏิบัติตาม
๓. ป้องกันและระงับความเสื่อมเสีย
๔. รักษาหัวใจ
๕. เคารพยำเกรง
๖. ไม่เที่ยวเตร่ตามชอบใจ
๗. รักษาพยาบาลเมื่อท่านอาพาธ

ความหมาย

๑. อุปัฏฐากท่านด้วยดี หมายถึง เอาใจใส่ ประนินบัติ
ดูแล คอยรับใช้กิจทุกอย่าง ตามที่ท่านต้องการ เช่น
ทำความสะอาดจีวร ภาชนะเครื่องใช้ เสนาสนะ เป็นต้น
ไม่ปล่อยให้ท่านต้องลำบากทำกิจเช่นนั้นด้วยตนเอง
๒. ศึกษาและปฏิบัติตาม หมายถึง สนใจศึกษาสิกขาบท
ข้อวัตรปฏิบัติ ที่ท่านสอน หมั่นเรียนถามข้ออรรถ
ข้อธรรม และวิชาความรู้ที่ท่านสอนให้ได้ ทั้งใจปฏิบัติ

ตามคำตักเตือนด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ล่วงละเมิดด้วยความหวัหือ

๓. **ป้องกันและระงับความเสื่อมเสีย** หมายถึง เอาใจใส่
 ระวังทัน ช่วยเหลือท่าน เมื่อเกิดเรื่องเสื่อมเสียชื่อเสียง
 ของท่าน หากเรื่องเสื่อมเสียยังไม่เกิด ก็หาทางป้องกัน
 ไว้ไม่ให้เกิดขึ้น ถ้าเกิดแล้วก็หาทางระงับให้เรียบร้อย
 ถูกต้องตามพระวินัย หากท่านมีความเห็นผิดคลาดเคลื่อน
 จากพระธรรมวินัย ก็พยายามถวายเป็นคำแนะนำ แสดง
 เหตุผลให้ท่านเห็นความถูกความผิด เพื่อท่านจะได้
 งดเว้นจากความผิดเสีย การถวายเป็นคำแนะนำต้องกระทำ
 ด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้กระทบกระเทือนใจของท่าน
 เป็นต้น

๔. **รักษาน้ำใจ** หมายถึง เอาใจใส่ทำทุกอย่างให้สอดคล้อง
 กับความต้องการของท่าน แม้เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ทำ
 ให้เป็นที่พอใจ เป็นการรักษาน้ำใจท่านไว้ เช่น จะให้
 วัตถุสิ่งของแก่ใคร ก็เรียนให้ท่านทราบเสียก่อน เป็นต้น
 ไม่ทำสิ่งใดซึ่งอาจเกี่ยวกับตัวท่านโดยพลการ อันอาจ
 กระทบกระเทือนใจท่านในภายหลัง

๕. **เคารพยำเกรง** หมายถึง นับถือท่านเป็นเสมือนบิดา
 ในฐานะที่ท่านให้การบรรพชาอุปสมบท การแสดงกิริยา
 มารยาทต่อท่าน ต้องทำด้วยความเคารพยำเกรงเป็นที่ตั้ง

เช่นกล่าวคำที่ไพเราะอ่อนโยน ไม่กล่าวคำหยาบโดยขาดการระ เป็นต้น

๖. ไม่เที่ยวเตร่ตามชอบใจ หมายถึง ไม่ไปที่ไหนโดยไม่บอกลา จนลืมหน้าที่ของตน เพราะอาจทำให้ท่านเกิดความกังวลใจไม่เป็นอันปฏิบัติศาสนกิจได้เต็มที่ อีกอย่างหนึ่ง การไปเที่ยวตามอำเภอใจตนเอง ทำให้เสียเวลาและกิจการงาน เป็นการใช้เวลาโดยเปล่าประโยชน์

๗. รักษาพยาบาลเมื่อท่านอาพาธ หมายถึง คอยดูแลพยาบาลท่านอย่างใกล้ชิด เมื่อเวลาที่ท่านอาพาธ คอยถวายการรักษาทุกอย่างเท่าที่จำเป็น เช่น ถวายเภสัช น้ำร้อน น้ำเย็น หรือนำท่านส่งโรงพยาบาลเป็นต้น ตามควรแก่กรณี ไม่ปล่อยให้ท่านลำบากด้วยโรคอาพาธต่าง ๆ เพราะอาจทำให้ท่านเจ็บหนักได้รับทุกข์เวทนา และถึงแก่กรรมภาพได้

เหตุผลในการทรงบัญญัติอุปัชฌายวัตร

ในการที่พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติอุปัชฌายวัตร มีเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

๑. เพื่อให้พระอุปัชฌาย์ กับ ศัทธิ วิหาริกมีความสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิดตามฐานะและหน้าที่ อันจะส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจให้เป็นผลดียิ่งขึ้น
๒. เพื่อให้ศัทธิวิหาริกรู้จักหน้าที่ของตนและปฏิบัติหน้าที่นั้น ด้วยดี เป็นการสร้างคุณงามความดีแก่ตนเอง

๓. เพื่อให้เกิดความอบอุ่นใจ มีบรรยากาศแห่งความเคารพ
นับถือ การสงเคราะห์เกื้อกูล และเป็นกันเองระหว่าง
อุปัชฌาย์กับสัทธวิहारิก เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ
ทำให้ระลึกถึงกัน ทำให้ความเป็นอยู่ภายในวัด และ
คณะสงฆ์มีความประสานกลมกลืน และมั่นคงเป็นปึกแผ่น

คำถามประจำบท

๑. อุปัชฌาย์วัตร คืออะไร ? อะไรบ้าง ?
๒. เคารพยำเกรงพระอุปัชฌาย์ ก็อย่างไร ?
๓. เมื่อพระอุปัชฌาย์ประพฤติกุเสียหาย เราจะช่วยเหลือ
ทำอย่างไร ?
๔. การบัญญัติอุปัชฌาย์วัตร มีเหตุผลอย่างไร ?
๕. ท่านเห็นว่าอุปัชฌาย์วัตรมีประโยชน์อย่างไร ?

บทที่ ๒

อาจารย์วัตร

อาจารย์วัตร คือ วัตรหรือหน้าที่ซึ่งอันเตวาสิกพึงปฏิบัติต่อ
อาจารย์ ตามที่แสดงไว้ในบาลีมีหลายอย่าง สรุปได้ดังนี้ คือ^๑

๑. อပ္ภิจากท่านด้วยดี
๒. ศึกษาและปฏิบัติตาม
๓. บอกรับและระวังความเสื่อมเสีย
๔. รักษาหัวใจ
๕. เคารพยำเกรง
๖. ไม่เที่ยวเตร่ตามชอบใจ
๗. รักษาพยาบาลเมื่อท่านอาพาธ

ความหมายและเหตุผลของอาจารย์วัตร เหมือนกับอุปัชฌายะ-
วัตร ต่างแต่เป็นการปฏิบัติระหว่างศิษย์ หรืออันเตวาสิกกับอาจารย์
เท่านั้น^๕

อาจารย์มี ๔ ประเภท คือ^๒

๑. บัพพัชชาจารย์ หมายถึง อาจารย์ในการบรรพชา คือ
เป็นผู้ฝึกสอนการบรรพชา เช่น ให้สมาทานสิกขาบท
เป็นต้น
๒. อุปสัมปทาจารย์ หมายถึง อาจารย์ในการอุปสมบท
คือ เป็นผู้สวดกรรมวาจาในการอุปสมบท

๑. วิ. มหา. ๔/๕๓/๑๑๒; วิ. จล. ๓/๔๕๓/๒๕๕.

๒. วินย. อ. ๓/๑๔๒; วิสุทฺธิมัลล ๑/๑๑๘; มงฺกล. ๒/๒๘๕.

๓. **นิสิตยาจารย์** หมายถึง อาจารย์ที่ตนอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ อาจารย์ที่ตนขออาศัยตามวินัยแล้ว กล่าวคือ ตนได้เปล่งวาจาขอให้ท่านเป็นอาจารย์ และขอเป็นศิษย์ของท่าน

๔. **อุทเทศาจารย์** หมายถึง อาจารย์ผู้ให้การศึกษาอบรม เป็นที่ปรึกษา สอนธรรมและศิลปวิทยาต่าง ๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมาจารย์

อาจารย์ทั้ง ๔ ประเภทนี้ มีอุปการคุณแก่ศิษย์เสมอกัน ที่แบ่งเป็นประเภทก็เพราะอาศัยหน้าที่แต่ละอย่างที่ตนปฏิบัติ ศิษย์หรืออันเตวาลิก จึงควรปฏิบัติหน้าที่ต่อท่านด้วยความเอื้อเฟื้อ

ประโยชน์แห่งการปฏิบัติอาจารย์วัตร คือ

๑. ทำให้เป็นคนเห็นคุณค่าของท่านผู้มีคุณแล้วทอบสนอง
๒. ทำให้เกิดการช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ซึ่งเป็นเหตุให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
๓. ทำให้ได้รับการยกย่องนับถือ เป็นที่ไว้วางใจของคนทั่วไป
๔. ทำให้ได้รับมงคล คือ มีจิตใจเข้มแข็ง ปลอดภัยไปร่ง
ห้อมนำให้ทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

คำถามประจำบท

๑. อันเตวาลิกจะต้องปฏิบัติต่ออาจารย์อย่างไรบ้าง ?
๒. อาจารย์มีกี่ประเภท ? อะไรบ้าง ?
๓. การปฏิบัติอาจารย์วัตร มีประโยชน์อย่างไร ?
๔. ทำอย่างไรจึงจะชื่อว่าศึกษาและปฏิบัติตามอาจารย์ ?
๕. ทำอย่างไรจึงจะรักษาหัวใจอาจารย์ได้ ?

บทที่ ๓

บิณฑจาริกวัตร

บิณฑจาริกวัตร คือ วัตรหรือข้อปฏิบัติที่ภิกษุสามเณรผู้จะเข้าไปบิณฑบาตพึงปฏิบัติ ตามที่แสดงไว้ในบาลี มีหลายอย่าง สรุปดังนี้คือ

๑. นุ่งห่มเรียบร้อย
๒. คลุมบาตรไว้ภายในจีวร
๓. สำรวมกิริยามรรยาทเหมาะแก่สมณะ
๔. กำหนดทางเข้า—ออกแห่งบ้าน และอาการของชาวบ้านว่าจะถวายภิกษาหรือไม่
๕. รับบิณฑบาตด้วยอาการสำรวม
๖. กลับก่อนเตรียมที่ฉัน กลับทีหลังเก็บกวาด

ความหมาย

๑. นุ่งห่มเรียบร้อย คือ นุ่งห่มปกปิดร่างกายให้เป็นปริมณฑล ถูกต้องตามพระวินัย นุ่งสบงปิดสะคือปกหัวเข่า ห่มคลุมปิดบ่า ๒ ข้าง (สำหรับสามเณร บางแห่งนิยมห่มเปิดบ่าขวา ปิดเฉพาะบ่าซ้าย ใช้ผ้ารัดอกเรียกว่า ห่มทอง ถือว่าเรียบร้อยสวยงามตามความนิยม)
๒. คลุมบาตรไว้ภายในจีวร คือ ใช้จีวรปิดบาตรไว้ เอาออกมาเฉพาะเวลารับภิกษาเท่านั้น เพื่อให้ดูเรียบร้อย เป็น

ระเบียบ (สำหรับสามเณร ถ้าห่มคลุม ทำตามอย่างนี้
แต่ถ้าห่มทอง ไม่ต้องเอาบาตรไว้ในจีวร)

๓. **สำรวจกิจยามรรยาทเหมาะสมแก่สมณะ** คือ ระวัง
อิริยาบถให้อยู่ในความเป็นระเบียบเรียบร้อยสำรวจอิน-
ทรีย์ให้อยู่ในความสงบเสงี่ยม เช่น ไม่เดินเร็วเกินไป
ไม่ทำลุลูกกลืน เป็นต้น ซึ่งไม่เหมาะสมแก่ภาวะของสมณะ
๔. **กำหนดทางเข้า—ออกแห่งบ้าน และอาคารของชาวบ้าน**
ว่าจะถวายภิกษาหรือไม่ คือ กำหนดว่า ควรเดินเข้า
ทางไหน ออกทางไหน ซึ่งเป็นทางที่ควรเดินได้ ไม่น่า
เกลียด เช่น ไม่กลับแควเกินไป ไม่มีคนมากเกินไป
เป็นต้น และกำหนดอาคารของชาวบ้าน ว่าเขาจะถวาย
หรือไม่ ถ้ารู้ว่าเขาจะถวาย จึงยืนคอยรับ ไม่ยืนคอย
ทัก ๆ ที่ไม่แน่ใจว่าเขาจะถวายหรือไม่ เพราะบางที
ถ้าชาวบ้านมิได้เตรียมภิกษาไว้ถวาย เมื่อเห็นพระยืน
คอยก็อาจเกิดรำคาญใจ จำต้องหามาถวาย ทำให้เขาต้อง
ลำบากเป็นการรบกวนชาวบ้าน
๕. **รับบิณฑบาตด้วยอาการสำรวจ** เช่น ขณะรับก็มองดู
แต่ในบาตร อย่ามองหน้าทายกผู้ถวาย หรือมองที่อื่น
ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสม ไม่น่าเลื่อมใส
๖. **กลับก่อนเตรียมที่ฉันกลับที่หลังเก็บกวาด** คือ เมื่อ
บิณฑบาตแล้วกลับถึงวัดก่อนพระรูปอื่น ก็เตรียมที่ฉัน
ไว้พร้อม เช่น ปูอาสนะ ตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ เป็นต้น ถ้า

กลับถึงวัดที่หลัง เมื่อฉันเสร็จแล้วต้องรับภาระเก็บภาชนะ
 บั๊กควากที่ฉันให้เป็นระเบียบเรียบร้อย (เฉพาะในกรณี
 ที่ฉันรวมกัน แต่ถ้านับรูปเดียวก็เป็นอันคงไป)

ความสำคัญของบิณฑจาริกวัตร

บิณฑจาริกวัตร มีความสำคัญ คือ

๑. ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้
 พบเห็น
๒. ทำให้พระภิกษุสามเณรรู้จักหน้าที่ และวิธีปฏิบัติตน ในการอา-
 ศัยปัจจัยของชาวบ้านเลี้ยงชีพ และวางตนได้เหมาะสมกับภาวะ
 ของสมณะ
๓. ทำให้ไม่เห็นแก่ตัว ก้าวอนุเคราะห์ช่วยเหลือกันตามหน้าที่ของตน
๔. เป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้าน ทำให้เขามีจิตใจสงบผ่องใส เป็นทาง
 เจริญก้าวหน้าในคุณธรรม
๕. ทำให้พระศาสนามั่นคง ยืนนาน

คำถามประจำบท

๑. ภิกษุสามเณรผู้จะไปบิณฑบาตต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง ?
๒. บิณฑจาริกวัตรมีความสำคัญอย่างไร ?
๓. ภิกษุสามเณรผู้ประพฤติตามบิณฑจาริกวัตร ชื่อว่าอนุเคราะห์
 ชาวบ้านอย่างไร ?

บทที่ ๔

เสนาสนวัตร

เสนาสนวัตร คือ วัตรหรือข้อปฏิบัติที่ภิกษุสามเณรผู้ใช้หรือ
อยู่อาศัยในเสนาสนะพึงปฏิบัติ ตามที่แสดงไว้ในบาลีมีหลายอย่าง สรุป
ได้ดังนี้ คือ

๑. ไม่ทำให้เประอะเบอน
๒. รักษาให้สะอาด
๓. ระวังไม่ให้ชำรุดเสียหาย
๔. จัดให้เป็นระเบียบ
๕. จัดหาใช้น้ำฉุนไว้ให้พร้อม
๖. ไม่เคลื่อนย้ายหรือสับเปลี่ยนสิ่งของประจำเสนาสนะ

ความหมาย

๑. ไม่ทำให้เประอะเบอน หมายถึง ไม่ทำให้เสนาสนะสกปรก
เช่น พื้น ฝาผนัง ประตู หน้าต่าง เพดาน เป็นต้น
ไม่ทำให้เปื้อนสีหรือฝุ่นละออง ต้องใช้อย่างทะนุถนอม
เห็นคุณค่าของเสนาสนะนั้น เช่น ไม่เหยียบพื้นทั้งเท้า
เป่ยกเป็นต้น ต้องเช็ดให้แห้งก่อนจึงเหยียบหรือเดินไป
๒. รักษาให้สะอาด หมายถึง ไม่ปล่อยให้เสนาสนะสกปรก
รกรุงรัง จำต้องกวาดหยากเยื่อหรือละอองเสมอ เช็ดถู
พื้นให้สะอาด ปราศจากสิ่งสกปรกต่าง ๆ ฝาผนัง ประตู

หน้าต่าง เพดาน กับคกวดเข็ดดูเสมอ การทำความ
สะอาดเช่นนี้ จะทำให้เสนาสนะคงทน ใช้ได้นาน น้า
อยู่ เหมาะแก่การปฏิบัติศาสนกิจไม่เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

๓. ระวางไม่ให้ชำรุดเสียหาย หมายถึง เอาใจได้เป็นพิเศษ
ในการใช้อย่างประหยัถะนุถนอมให้คุ้มค่าสิ่งของ เช่น
เตียง ทัง โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น เมื่อจะยกหรือเลื่อน
เคลื่อนที่ ต้องระวางไม่ให้กระทบพื้นหรือของแข็ง แม้เมื่อ
เสนาสนะหรือวัสดุชำรุด พอซ่อมแซมได้ ก็จัดการ
ซ่อมแซมให้คงที่หรือใช้ประโยชน์ได้ดั่งเดิม ไม่ปล่อยทิ้ง
ไว้ให้เสียหาย

๔. จัดให้เป็นระเบียบ หมายถึง จัดวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้
ประจำเสนาสนะให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น เตียง
ทัง โต๊ะ เก้าอี้ กระโถน เป็นต้น จัดไว้ให้ถูกที่เป็น
ระเบียบ มองดูเรียบร้อยงามตา ไม่ปล่อยให้เกะกะ ไม่ทิ้ง
หรือวางไว้ทั่วตามใจชอบ การจัดระเบียบต้องทำเสมอ
โดยเฉพาะของที่ใช้ร่วมกันซึ่งอาจเคลื่อนที่บ่อย ๆ ถ้า
ต่างช่วยกันจัดระเบียบอยู่เสมอจะทำให้ดูสวยงาม น้าอยู่
น่าใช้ ใครเห็นก็ยกย่องชมเชย

๕. จัดหาน้ำใช้น้ำฉ้นไว้ให้พร้อม หมายถึง หาน้ำฉ้นน้ำใช้
ไว้ประจำเสนาสนะ บรรจุภาชนะไว้ให้พร้อมที่จะใช้ประ-
โยชน์ได้ตลอดเวลา ไม่ปล่อยให้ขาดแคลน

๖. ไม่เคลื่อนย้ายหรือสับเปลี่ยนสิ่ง ของประจำเสนาสนะ หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ประจำเสนาสนะหนึ่งไม่เคลื่อนหรือ สับเปลี่ยนไปไว้เสนาสนะหนึ่ง เพราะอาจทำให้ สับสน หรือเสียหายได้ ของประจำเสนาสนะนั้น เป็นของ สงฆ์ ซึ่งพระภิกษุผู้มาอาศัยอยู่จะต้องใช้เพียงชั่วคราว ไม่มีสิทธิเคลื่อนย้ายสับเปลี่ยน แต่ตรงข้าม จะต้องดูแล ระวังรักษา เป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่และไม่วางสิทธิของผู้อื่น

ความสำคัญของเสนาสนวัตร

เสนาสนะวัตรมีความสำคัญ คือ

๑. ทำให้เห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัยและใช้ประโยชน์อย่างประ-
หยัดและคุ้มค่า
๒. ทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหนสาธารณสมบัติ ทะนุถนอม
ไว้ ไม่ทำลาย
๓. ทำให้ได้ฝึกนิสัยรับผิดชอบ ละเอียต รอบคอบ สะอาด
สะอาด ไม่เป็นคนมั่งง่าย
๔. เป็นการส่งเสริมสุขภาพและและสุขภาพอนามัย
๕. ทำให้สาธารณสมบัติคงทน เป็นประโยชน์ แก่บุคคล
จำนวนมาก ตลอดกาลนาน
๖. เป็นข้อปฏิบัติที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ผู้มี
วัฒนธรรมในสังคมที่เจริญแล้ว

คำถามประจำบท

๑. ภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเสนาสนะ จะพึงปฏิบัติอย่างไร ?
๒. ทำอย่างไร จึงจะไม่ทำให้เสนาสนะเสียหาย ?
๓. จัดเสนาสนะอย่างไรจึงจะเป็นระเบียบ ?
๔. เสนาสนวัตรมีความสำคัญอย่างไรบ้าง ?
๕. ท่านคิดว่า ทำอย่างไร จึงจะทำให้ภิกษุสามเณรปฏิบัติ
เสนาสนวัตรด้วยดี ?

บทที่ ๕

วัจจกฏวัตร

วัจจกฏวัตร คือ วัตรหรือข้อปฏิบัติในการใช้วัจจกฏ (ส่วน)
มีดังนี้

๑. ใช้ตามลำดับผู้ไปก่อนหลัง
๒. รู้จักรักษากิริยาวาจา
๓. รู้จักรักษาบริวาร
๔. ถ่ายให้ถูกสุขลักษณะ
๕. ไม่ถ่ายพลางทำกิจอื่นพลาง
๖. ไม่ทำให้สกปรก
๗. ช่วยกันรักษาความสะอาด

ความหมาย

๑. ใช้ตามลำดับผู้ไปก่อนหลัง หมายถึง ให้ผู้ไปก่อนใช้ก่อน ไปทีหลังใช้ทีหลัง ตามลำดับ ไม่ใช่สิทธิพิเศษหรือนับพรรษาแล้วใช้ตามลำดับพรรษามากน้อย ช้อนไม่เหมือนกรณีอื่นบางอย่าง ซึ่งถือลำดับพรรษามากน้อยเป็นสำคัญ
๒. รู้จักรักษากิริยาวาจา หมายถึง ในการใช้วัจจกฏร่วมกัน จำต้องสำรวมกิริยาวาจาให้สุภาพเรียบร้อย ไม่เอะอะตึงตังเป็นที่รำคาญหรือนำรังเกียจแก่ผู้อื่น ระมัดระวังคำพูดไม่ให้กระทบกระทั่งกับผู้อื่น ให้ปฏิบัติต่อกัน

ด้วยเมตตาคิจิ และก่อนเข้าส้วม ต้องกระแอมหรือทำ
อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้แน่ใจว่า มีผู้เข้าใช้อยู่ก่อนหรือไม่
และผู้ที่กำลังใช้ส้วมอยู่ เมื่อได้ยินเสียงกระแอมหรือสัญญาณ
ก็ต้องกระแอมรับ หรือทำเสียงตอบ เพื่อให้รู้ว่า มีผู้ใช้อยู่
ก่อนแล้ว อนึ่ง ในการเข้าและออกจากส้วมก็ต้องทำให้
เรียบร้อย ไม่ผลุนผลันหรือทำเสียงดัง เป็นต้น

๓. **รู้จักรักษาวินัย** หมายถึง รักษาความปลอดภัยแก่สิ่ง
ของของตนเอง เช่น จีวร เป็นต้น เก็บไว้ในที่ปลอดภัย
ก่อนเข้าส้วม ไม่วางไว้ในที่อันอาจสูญหาย และไม่ห่ม
จีวรเข้าไป อันอาจทำให้สกปรก
๔. **ถ่ายให้ถูกสุขลักษณะ** หมายถึง ถ่ายให้เป็น เช่น แบ่ง
ถ่ายพอสมควร ไม่เบ่งแรงเกินไป อันอาจเป็นอันตราย
ใช้กระดาษหรือสิ่งชำระที่ไม่เป็นอันตรายต่ออวัยวะ เป็น
ต้น
๕. **ไม่ถ่ายพลางทำกิจอื่นไปพลาง** หมายถึง รีบถ่ายให้เสร็จ
ไม่ปล่อยให้ผู้อื่นคอยเสียเวลา ไม่ถ่ายพลางอ่านหนังสือ
ไปพลาง เป็นต้น เพราะในขณะนั้น ไม่ใช่เวลาทำกิจอื่น
๖. **ไม่ทำให้สกปรก** หมายถึง ไม่ทำให้ที่ถ่ายหรือบริเวณ
เปราะเปื้อน เช่น ไม่ถ่ายเว้าให้ค้างหรือเปื้อนร่อง ไม่
บ้วนน้ำลาย สั่งน้ำมูกให้เปราะ เป็นต้น
๗. **ช่วยกันรักษาความสะอาด** หมายถึง ทุกรูปถือเป็นหน้าที่
ของตน รักษาความสะอาดจากภูมิจึง อาจถึงวาระผลัด

เปลี่ยนกันทำความสะอาดก็ได้ ไม่เกียจงอนกัน ไม่บ่ด
ความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น เวจจุกฏีเป็นสถานที่สกปรก
ง่าย หากไม่ช่วยกันรักษาความสะอาดก็จะสกปรก เป็น
บ่อเกิดแห่งเชื้อโรค วัดที่เวจจุกฏีสะอาด แสดงว่าวัดนั้น
เจริญ ถือเป็นตัวอย่างได้ ทั้งนี้ โบราณจึงกล่าวว่า
“กวัดให้กูฐาน (ส้วม) กุสมภารให้กุลูกศิษย์” หมายถึง
เมื่อฐานหรือส้วมสะอาดแล้ว วัดก็ย่อมสะอาดแน่นอน

วัจจุกฏีวัตร เป็นข้อปฏิบัติที่ควรทำยิ่ง เหมาะทุกกาล
สมัย เพราะทำให้เกิดความสะอาด ความเป็นระเบียบ
สุจริตลักษณะ เพาะนิสัยรักความสะอาดและความมีระเบียบ
ส่งเสริมวินัย เป็นปัจจัยให้เกิดการพัฒนา ทำให้อยู่
เย็นเป็นสุขเกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจการงาน และแสดงถึง
ภูมิธรรมในตัวว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรม ได้รับการศึกษาอบรม
ดีแล้ว

คำถามประจำบท

๑. วัจจุกฏีวัตร คืออะไร ? มีกี่อย่าง ?
๒. เวลาถ่ายอุจจาระ อ่านหนังสือพิมพ์ไปด้วย เป็นการ
เหมาะสมหรือไม่ ?
๓. วัจจุกฏีวัตรมีประโยชน์อย่างไรบ้าง ?

บทที่ ๖

กายบริหาร

กายบริหาร คือ การบริหารร่างกายให้เหมาะสมแก่ภาวะของสมณะและให้ถูกสุขลักษณะ เพื่อให้ร่างกายสะอาดปราศจากโรคภัยต่างๆ หมายถึง การที่พระภิกษุสามเณรรักษาร่างกายให้สะอาดเรียบร้อย ถูกต้องตามพระวินัย

หัวข้อกายบริหาร

๑. ไม่ไผ่ผมยาว ไผ่ยาวได้เพียง ๒ นิ้วหรือเพียง ๒ เกียน
๒. ไม่ไผ่หนวดหรือเกรา
๓. ไม่ไผ่เล็บยาว ไม่ขัดหรือตกแต่งเล็บให้สวยงาม
๔. ไม่ไผ่ขนจุกยาว
๕. ไม่ถอนขนที่อวัยวะบางส่วน ซึ่งอาจเป็นอันตราย เว้นแต่ถอนเพื่อรักษาเมื่อเวลาอาพาธ (เช่น ขนตามตัว ขนรักแร้ ขนในที่ลับ เป็นต้น ซึ่งมีประโยชน์สำหรับขับเหงื่อ รักษาผิวหนัง)
๖. ไม่ผัด—ไล่—ทา—ย้อม—เจิมหน้า ไม่ย้อมตัว (เว้นแต่อาพาธ)
๗. ไม่ตกแต่งเครื่องประดับต่างๆ เช่น ตุ้มหู เป็นต้น
๘. ไม่ส่องดูเงาหน้าในกระจกหรือวัตถุอื่น เว้นแต่อาพาธ (ห้ามส่องเพื่อประดับตกแต่งให้สวยงาม)
๙. ไม่เปลือยกายในที่ที่ไม่สมควร (ในบางกรณี เช่น ในน้ำ เป็นต้น เปลือยกายได้)

๑๐. ไม่นุ่งห่มผ้าอย่างกฤหัสถ์ เช่น กางเกง เสือเป็นต้น
๑๑. ถ้ายอจุจาระบัสสาวะแล้วต้องล้าง เว้นแต่ไม่มีน้ำ หรือหาไม่ได้
๑๒. ไม่ทำการผ่าตัดที่ทวารหนัก หรือใกล้ทวารหนักเพียง ๒ นิ้ว และไม่ผูกรั้งที่ทวารหนัก
๑๓. พึงใช้ไม้ชำระฟัน (หรือแปรงสีฟัน)
๑๔. น้ำดื่มต้องกรองหรือทำให้สะอาดเสียก่อน

วัตถุประสงค์ของกายบริหาร

๑. เพื่อให้มีสุขภาพอนามัยดี ไม่สกปรกเป็นบ่อเกิดแห่งเชื้อโรค (ข้อ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๑๑, ๑๓, ๑๔)
๒. เพื่อไม่ให้พระภิกษุสามเณรประทับตกแต่งอวัยวะหรือร่างกายให้สวยงาม ซึ่งไม่ใช่วิสัยของสมณะและเป็นเหตุให้เกิดโรคภัย เป็นแต่เพียงให้รักษาความสะอาด เพื่ออำนวยความสะดวกให้มีสุขภาพดีพอที่จะปฏิบัติศาสนกิจได้ทั่วถึง (ข้อ ๖, ๗, ๘)
๓. เพื่อให้มีความสะอาด รู้จักปกปิดร่างกายด้วยเครื่องนุ่งห่มของบรรพชิต ไม่เปลือยกายเหมือนเดียรฉัตร เป็นต้น เป็นการรักษาและส่งเสริมระเบียบแบบแผนที่ดีงามของสังคม (ข้อ ๙, ๑๐)
  - เปลือยกายเป็นวัตรอย่างเดียรฉัตร ต้องอาบัติอุตถัจฉัย
  - เปลือยกายทำกิจต่อไปนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ คือ ให้อำนาจรับไว้ ทำปริกรรม ให้อำนาจรับของ รับของ ฉันทิม

๔. เพื่อป้องกันอันตรายจากการรักษาพยาบาลด้วยวิธีการ
แพทย์ที่ยังไม่ชำนาญ (ข้อ ๑๒)

การบริหาร เป็นบทบัญญัติที่สนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้
ปฏิบัติตนเหมาะสมกับภาวะของสมณะ รู้จักรักษาสุขภาพอนามัย ไม่
ขัดต่อกาลสมัย และระเบียบแบบแผนของสังคม และเป็นการส่งเสริม
ให้ปฏิบัติศาสนกิจได้ผลที่รวดเร็ว เพราะเมื่อร่างกายสะอาดปราศจาก
โรค ย่อมทำให้จิตใจสบาย สงบ เป็นสมาธิได้ง่าย อนุกุลแก่การ
ปฏิบัติธรรมให้ยิ่งขึ้น จนถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ และทำให้มีกำลัง
ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นให้สำเร็จได้เป็นอย่างดี

คำถามประจำบท

๑. การบริหารหมายถึงอะไร ? มีหัวข้ออะไรบ้าง ?
๒. การบริหารสำหรับพระภิกษุสามเณรมีวัตถุประสงค์อย่าง
ใด ?
๓. พระภิกษุสามเณรต้องดูแลสุขภาพหน้าในกระจกได้หรือไม่ ?

บทที่ ๗

ปาราชิก ๔

ปาราชิก เป็นอาบัติหนักที่สุดสำหรับพระภิกษุ เมื่อล่วงละเมิดแล้วทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ไม่มีวิธีแก้ไขเพื่อกลับคืนสู่สภาพเป็นภิกษุเหมือนเดิมได้ ดังนั้น ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิก จึงเหมือนคนที่ถูกประหารชีวิตนั่นเอง

ปาราชิกมี ๔ สิกขาบท คือ

๑. ภิกษุเสพเมถุน ต้องปาราชิก
๒. ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ใต้ราคา ๕ มาสก ต้องปาราชิก
๓. ภิกษุแก้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องปาราชิก
๔. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรม (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์) ที่ไม่มีในตน ต้องปาราชิก

สิกขาบทที่ ๑

เสพเมถุน หมายถึง เสพเมถุนกับหญิง รวมตลอดถึงสัตว์ ตีรจฉานตัวเมีย และวัตถุอื่น ๆ อีก ที่ให้ทำการเสพได้ (แม้สอดองคชาตเข้าไปเพียงชั่วเมล็ดงาเดียว ก็ต้องอาบัติถึงที่สุด)

แต่ในกรณีต่อไปนี้ ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ถูกเสพโดยไม่รู้สีกั่วขณะหลับ
๒. ถูกข่มขืน ไม่ยินยอม
๓. เป็นบ้าคลั่งจนไม่มีสติสัมปชัญญะ
๔. เพ้อจนไม่รู้สีกั่ว

๕. ใครรับทุกขเวทนาอย่างแรง กระสับกระส่ายจนไม่มีสติ
 ๖. เป็นต้นบัญญัติ ที่เรียกว่า อาทิกัมมิกะ คือ เป็นเหตุให้
 บัญญัติสิกขาบทขึ้น

ข้อ ๓—๖ ได้รับการยกเว้นทุกสิกขาบท ไม่ต้องอาบัติ

สิกขาบทที่ ๒

ทรัพย์สินของผู้คนซึ่งมีราคาตั้งแต่ ๕ มาสก (= ๑ บาท) ขึ้นไป
 จะเป็นทรัพย์สินที่เคลื่อนที่หรือยกไปได้ก็ตาม เป็นทรัพย์สินซึ่งติดอยู่กับที่ เช่น
 บ้านเรือน เป็นต้นก็ตาม ภิกษุมีเจตนาจิตลักขโมย หรือ พยายามจน
 ได้มาเป็นกรรมสิทธิ์ของตนด้วยวิธีใดก็ตาม ย่อมต้องอาบัติปาราชิก

แต่ในกรณีต่อไปนี้ ไม่ต้องอาบัติ

๑. ถือเอาโดยสำคัญว่าเป็นของตน
๒. ถือเอาโดยวิสาสะ
๓. ถือเอาเป็นของยืม
๔. ถือเอาของที่เปรตหรือสัตว์ดิรัจฉานหวงแหน
๕. ถือเอาด้วยสำคัญว่าเป็นของบังสุกุล

สิกขาบทที่ ๓

มนุษย์ ในสิกขาบทนี้ หมายเอาตั้งแต่จิตดวงแรกที่เกิดในท้อง
 ของมารดา จนถึงเกิดมามีชีวิต ตลอดจนกระทั่งตาย ภิกษุฆ่ามนุษย์
 ทั้งกลางวันด้วยวิธีใดก็ตาม ต้องอาบัติปาราชิก

การฆ่ามนุษย์ แม้ในทางกฎหมายบ้านเมืองก็ถือว่าเป็นโทษหนักกว่าฆ่าสัตว์ทั่วๆ ไป อย่างไรก็ตาม การทำแท้ง ในบางประเทศอนุญาตให้ทำได้โดยไม่ผิดกฎหมาย แต่ตามสิกขาบท^๕ ถือว่าเป็นการฆ่ามนุษย์ด้วยเหมือนกัน ยกเว้นแต่การคุมกำเนิด ถ้าหมายเพียงการป้องกันการปฏิสนธิ ไม่จัดว่าเป็นการฆ่า เพราะคนยังไม่เกิด

สิกขาบทที่ ๔

อุตตริมนุสสธรรม หมายถึง คุณวิเศษต่างๆ หรือผลแห่งการปฏิบัติ เช่น การได้ฌาน เป็นต้น ภิกษุออกอุตตริมนุสสธรรมซึ่งตนไม่มีจริง ต้องปาราชิก ยกเว้นแต่ออกด้วยความสำคัญว่าตนได้บรรลุแล้ว หรือพูดเฉยๆ ไม่ต้องการจะออก

สิกขาบท^๕ บังคับมิให้ภิกษุโอ้อวดคุณวิเศษของตนเพื่อหลอกลวงชาวบ้านเลี้ยงชีวิต (แม้ออกแทนกันก็นับเข้าในสิกขาบท^๕ เหมือนกัน เป็นสิ่งที่พระภิกษุไม่พึงกระทำ)

ปาราชิก ๔ สิกขาบท^๕ เป็นความผิดร้ายแรงที่สุดสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จึงต้องกำหนดไว้เป็นพิเศษว่า

๑. ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ย่อมขาดจากความเป็นภิกษุ เป็นผู้แพ้ (ปาราชิก) อยู่ร่วมกับภิกษุ เหมือนเดิมไม่ได้ (อสฺวาโส)
๒. ผู้ต้องปาราชิกแล้ว แม้จะอุปสมบทอีกก็ไม่ถือว่าเป็นภิกษุ
๓. อาบัติปาราชิก^๕ แก้ไขไม่ได้ (อเทกิจุจฺจา) ถึงที่สุดแล้วไม่มีส่วนเหลือ (อนวเสสา) ตัดรากเหง้าหมด (มุตฺเตจฺหา)

คำถามประจำบท

๑. ปาราชิก คืออะไร ?
๒. เสพเมถุน ผิดวินัยอย่างไร ?
๓. ภิกษุประเภทไหนที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องอาบัติทุกสิกขาบท ?
๔. อวตตุตตริมนุสสรธรรม หมายความว่าอย่างไร ?
๕. ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก มีผลเสียอย่างไร ?

บทที่ ๘

สังฆาทิเสส ๑๓

สังฆาทิเสส เป็นอาบัติหนักรองจากอาบัติปาราชิก เมื่อล่วง-
ละเมิดแล้ว ไม่ถึงกับทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ แต่ต้องออกจาก
อาบัติด้วยวิธีต่างจากอาบัติทั่วไป คือ ต้องประพฤติกฎฐานวิธี

สังฆาทิเสส มี ๑๓ สิกขาบท คือ^๑

๑. ภิกษุแก่งทำให้หน้าอสุจิเคลื่อน (เว้นไว้แต่ฝัน) ต้องสังฆาทิเสส
๒. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่จับต้องกายหญิง ต้องสังฆาทิเสส
๓. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ผูกเกี่ยวหญิง ต้องสังฆาทิเสส
๔. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พุทलोให้หญิงบำเรอตนด้วยกามต้องสังฆาทิเสส
๕. ภิกษุชักส่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน ต้องสังฆาทิเสส
๖. ภิกษุสร้างกุฎีที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ จำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคต โดยกว้างเพียง ๘ คืบ วกในร่วมใน และต้องให้สงฆ์แสดงที่ไว้ก่อน

ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่กัณฑ์ ทำให้เกินประมาณกัณฑ์ ต้อง
สังฆาทิเสส

๗. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างนั้น มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกิน
ประมาณนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ไว้ก่อน ถ้าไม่ให้
สงฆ์แสดงที่ไว้ก่อน ต้องสังฆาทิเสส
๘. ภิกษุโกรธเคือง แกล้งใจภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก ไม่มี
มูล ต้องสังฆาทิเสส
๙. ภิกษุโกรธเคือง แกล้งหาเลศใจภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก
ต้องสังฆาทิเสส
๑๐. ภิกษุพากเพียร เพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่น
ห้ามไม่ฟัง สงฆ์สาวกกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น
ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส
๑๑. ภิกษุประพฤติดำเนินตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง
สงฆ์สาวกกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ
ต้องสังฆาทิเสส
๑๒. ภิกษุว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สาวกกรรม
เพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส
๑๓. ภิกษุประทุษร้ายตระกูล คือประจบคฤหัสถ์ สงฆ์ไล่เสีย
จากวัด กลับว่าติเตียนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์-
สาวกกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้อง
สังฆาทิเสส

ข้อที่ควรกำหนดในบางสิกขาบท ๘๖๕ คือ

สิกขาบทที่ ๑

ถ้าภิกษุพยายามทำให้น้ำสุจิกเลือน แต่ไม่เลือน ต้องเพียวยาบติตุลลัจฉัย ถ้าน้ำสุจิกเลือน จึงต้องอาบัติสังฆาทิเสส

สิกขาบทที่ ๒

คำว่า ทญิง ในสิกขาบทนี้ หมายถึงหญิงมนุษย์แม่ที่เกิดในวันนั้น

สิกขาบทที่ ๓

คำว่า ทญิง ในสิกขาบทนี้ หมายถึงหญิงที่รู้เที่ยงสาแล้วเท่านั้น คือ รู้เรื่องในการพูดเกี่ยวพาราตี

สิกขาบทที่ ๔

สิกขาบทนี้ บัองกันมิให้ภิกษุเป็นเฒ่าแก่คิดต่อให้ชาย—หญิงเป็นผู้เดียวกัน แม้แต่บอกแก่หญิงโสเภณีเพื่อให้อยู่ร่วมกันกับชายชั่วขณะ ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

สิกขาบทที่ ๖

สิกขาบทนี้ มุ่งหมายให้ภิกษุสร้างกุฎีถูกต้องทั้งทางวินัยและทางกฎหมายบ้านเมือง คือ ให้มีขนาดถูกต้อง (ไม่ใหญ่โตเกินไป) สถานที่ ได้รับอนุญาตจากทางบ้านเมืองและคณะสงฆ์เห็นชอบด้วย

สิกขาบทที่ ๗

ความในสิกขาบทนี้ เหมือนในสิกขาบทก่อน ที่ต่างกัน คือ ในสิกขาบทนี้มีทายกเป็นเจ้าภาพสร้าง และสร้างเกินขนาดนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้เสียก่อน

สิกขาบทที่ ๘

หาเลศโจท หมายถึง หาเหตุอ้างอิงเอามาตั้งเป็นข้อกล่าวหา หรือฟ้องร้อง เช่น เห็นภิกษุชื่อ แดง ต้องอาบัติปาราชิก แล้วโจทภิกษุอีกรูปหนึ่งซึ่งชื่อ แดง เหมือนกัน ด้วยอาบัติปาราชิก (เอาเหตุที่ชื่อเดียวกันมาอ้างหรือเป็นเลศ) เป็นต้น

สิกขาบทที่ ๑๐

หากเพียรเพื่อทำลายสงฆ์ หมายถึง แสวงหาพรรคพวก รวมก๊กแยกออกต่างหาก มุ่งให้ภิกษุแตกกันเป็นก๊กเป็นเหล่า จนมีสังวาสต่างกัน ไม่รวมอุโบสถสังฆกรรม

สิกขาบทที่ ๘, ๑๑, ๑๒, ๑๓ มีเนื้อความแจ่มแจ้งอยู่แล้ว

ข้อควรกำหนดเกี่ยวกับสังฆาทิเสส

๑. ในสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ภิกษุล่วงละเมิด ๕ สิกขาบทแรก ย่อมต้องอาบัติขณะนั้นนั่นเอง ดังนั้น ๕ สิกขาบทแรกจึงเรียกว่า ปฐมابتติกะ คือ ให้ต้องอาบัติแต่แรก

ทำ แต่ภิกษุล่วงละเมิด ๔ ลีกขาบทหลัง ต้องอาบัติเมื่อ
สงฆ์สวดประกาศครบ ๓ ครั้ง ทั้งนี้ ๔ ลีกขาบทหลัง
จึงเรียกว่า ยาวตติยกะ คือ ให้ต้องอาบัติเมื่อสงฆ์สวด
ประกาศถึงครั้งที่ ๓

๒. วิธีออกจากอาบัติสังฆาทิเสส เรียกว่า วุฏฐานวิธี มีวิธีปฏิบัติ
ดังนี้

- ๑) ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส จะต้องบอกแก่สงฆ์ อย่างต่ำ
๔ รูป (จตุรกร) ขึ้นไป แล้วขอประพทิวัตร ชื่อ มานัต
- ๒) เมื่อสงฆ์สวดอนุญาตแล้ว ฟังประพทิมานัต ๑ ราตรี
- ๓) เสร็จแล้ว ขออพัทาน (ออกจากอาบัติ) ต่อสงฆ์ วิส-
ทิวรรค (๒๐ รูป) เมื่อสงฆ์สวดให้อพัทานแล้ว จึงเป็น
อันออกจากอาบัติ (ภิกษุจำนวน ๒๐ รูป ขึ้นไปเท่านั้น
จึงสวดให้อพัทานได้)

๓. อาบัติสังฆาทิเสส เรียกว่า

- ๑) ครุภาบัติ คือ อาบัติหนักฝ่ายที่จะแก้ไขได้
- ๒) ทุฏฐิลลาบัติ คือ อาบัติหยาบ เพราะมีเรื่องหยาบคาย
อยู่มาก
- ๓) วุฏฐานคามินี คือ เมื่อต้องแล้ว จะออกได้ด้วยการอยู่
กรรมตามวิธีที่เรียกว่า วุฏฐานวิธี ดังกล่าวแล้ว

คำถามประจำบท

๑. สังฆาติเสส เป็นอาบัติชนิดไหน ?
๒. คำว่า หญิง ในสิกขาบทที่ ๓ แห่งสังฆาติเสส หมายถึง
หญิงประเภทไหน ?
๓. หาเลศโจท คือหาอย่างไร ? ทำเลศอย่างไรจึงต้อง
สังฆาติเสส ?
๔. ปฐมาปัตติกะ และ ยาวตติยกะ คืออะไร ?
๕. จะออกจากอาบัติสังฆาติเสส ต้องทำอย่างไร ?

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์การศาสนา
 นายพยุ่ง ทิพย์เนตร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๘๑๒๓๕๑
 วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

